

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

L.I. • 2022/I.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

Tudománytörténet	(3)
Kutatások	(34)
Fórum	(41)
Néprajzi muzeológia	(47)
Köszöntések	(63)
In memoriam	(73)
Mindenféle	(75)

ÖTVENEGYEDIK ÉVFOLYAM
2022/1.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum
Felelős kiadó: Kemecsi Lajos
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Nyomda
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

TUDOMÁNYTÖRTÉNET	3
Nagy Janka Teodóra: Tárkány Szücs Ernő 100. Nemzetközi interdiszciplináris konferencia (Hódmezővásárhely, 2021. szeptember 30.–október 1.)	3
A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport új külföldi tiszteleti tagjai	12
Viga Gyula: Bodgál Ferenc emlékezete	14
Vasvári Zoltán: „Karcsi, a Lungo”. Emlékezés Erdős Kamillra	18
Horváth Péter: Évszázados visszatekintő: „Peoples of All Nations”	27
KUTATÁSOK	34
Terbócs Attila: Híradás Nepomuki Szent János-szobraink kutatásáról.....	34
FÓRUM	41
Beke András: Járvány–lét–helyzetek. A Covid19-világjárvány hatása a mindennapokra és a társadalomkutatásra. A KJNT vándorkonferenciája ...	41
Horváth Kinga: Székelyföldről Szekszárdig. Gyűjtési módszerek, gyűjtemények és terepmunka	43
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	47
Paládi-Kovács Attila: Megnyitóbeszéd a „Géniusok” című kiállításához	47
Megnyílt a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegysége	50
Szegedy-Kloska Tamás: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyüttese	50
Novák Katalin: Megnyitóbeszéd az Erdély épületegyüttes átadóján	59
KÖSZÖNTÉSEK	63
Blazovich László: Minamizuka Shingo 80 éves	63
Cseh Fruzsina: Szulovszky János köszöntése	68
Bakos Áron: A hatvanéves Wilhelm Gábor köszöntése	71
IN MEMORIAM	73
Pozsony Ferenc: Búcsú Albert Ernőtől (1932–2022)	73
MINDENFÉLE	75
Társaságok, szervezetek hivatalos állásfoglalásai az ukrajnai háború kapcsán	75
Az ICOM Magyarország állásfoglalása az ukrajnai háború kapcsán, az ukrajnai történelmi és kulturális örökség pusztulásának hírére	75
A Magyar Kulturális Antropológiai Társaság válaszmányának nyilatkozata az orosz–ukrán háború kapcsán	76

A Magyar Néprajzi Társaság választmányának nyilatkozata	77
Bali János: Mohay Tamás személyében új akadémiai doktora van a magyar néprajztudománynak	77
Bali János: Sárkány Mihály portréfilmjének bemutatója a Bem moziban	78
Boldog-Bernád István: Néprajzos humor. Bellon Tibor egy Szilágyi Miklóshoz írott levele	80
Bartha Júlia: Magyar falvak Anatóliában	80
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	92

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Tárkány Szücs Ernő 100.
Nemzetközi interdiszciplináris konferencia
(Hódmezővásárhely, 2021. szeptember 30.–október 1.)

A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport (Pécsi Tudományegyetem KPVK), a Bölcsészettudományi Kutatóközpont, a Vásárhelyi Testamentum Alapítvány, a Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ és a MNL CS-CSML Hódmezővásárhelyi Levéltára által közösen szervezett konferencia aktualitását egyrészt a Hódmezővásárhelyen született Tárkány Szücs Ernő, a magyar jogi néprajz nemzetközi híró kutatója születésének centenáriuma, másrészt a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport (a továbbiakban Kutatócsoport) 10 éves jubileuma jelentette.

Az első nap a hódmezővásárhelyi Kincses temetőben Tárkány Szücs Ernő síremlékének megkoszorúzásával kezdődött, majd a Bethlen Gábor Református Gimnáziumban Hódiné Földesi Sára igazgatóasszony köszöntő szavait követően a megújult könyvtárban Kádárné Zsoldos Edit könyvtáros által újra-rendezett Tárkány Szücs Ernő Emlékszoba megtekintésével folytatódott. A szülőváros a Tárkány Szücs Ernő tér avatásával fejezte ki tiszteletét a centenáriumon, amelynek délelőtti programját ünnepi megemlékezés és koszorúzás zárta Tárkány Szücs Ernő szülőházánál (a helyiek által a mai napig Tárkány-palotaként ismert épületnél) Kis Andrea alpolgármester, Nagy Janka Teodóra, a Kutatócsoport elnöke, Antal Tamás, a Szeremlei Társaság elnöke és Tárkány Szücs Attila, a Vásárhelyi Testamentum Alapítvány kurátorának méltató szavaival.

Délután az Emlékponton Tárkány Szücs Ernő-emléküléssel folytatódó program Miklós Péter és Gelencsér József elnökletével alkalmat jelentett a vissza- és előretételezésre, az elért eredmények és a körvonalazódó jövőbeli tervek számbavételére. Köszöntőjében Kis Andrea alpolgármester Tárkány Szücs Ernő tudományos pályáját méltatta, külön is kiemelve a szülőváros és Németh László szerepét. Annak a szellemiségnek a vállalását a mindennapokban, amelyet Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata különleges értéknek, a város közös örökségének tekint. Mezey Barna, a Kutatócsoport társelnöke a kettős jubileum egymást erősítő szerepét hangsúlyozta. Jól látható, hogy Tárkány Szücs Ernő életművének a hazai tudományos életben elhelyezése elsősorban a Kutatócsoport tevékenységéhez kapcsolódva, tagjainak jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi és történeti kutatásainak eredményeként valósult meg az elmúlt évtizedben. Tárkány Szücs Attila, Tárkány Szücs Ernő fia, a Vásárhelyi Testamentum Alapítvány kurátora a személyes, a családi köszönő és köszöntő szavak mellett az intézményes emlékezés fontosságát, a folytatás tudomány- és kutatástörténeti lehetőségeit emelte ki.

Tárkány Szücs Ernő síremléke
(Fotó: Elek András, Tornyai János Múzeum)

*Tárkány Szücs Ernő síremléke megkoszorúzásának résztvevői
(Fotó: Elek András, Tornyai János Múzeum)*

*Tárkány Szücs Ernő síremlékénél Nagy Janka Teodóra mondott beszédet
(Fotó: Elek András, Tornyai János Múzeum)*

A Tárkány Szücs Emlékszoba megtekintése
(Fotó: Szabó Ernő)

A Tárkány Szücs Ernő tér felavatása
Balról jobbra: Tárkány Szücs Attila, Bán Csaba lelkész, Kis Andrea alpolgármester,
Miklós Péter és Nagy Janka Teodóra
(Fotó: Elek András, Tornyai János Múzeum)

A 2011. október 5-én öt egyetem együttműködésében Szekszárdon, a PTE KPVK (akkor IGYK) épületében 19 fővel megalakult, jelenleg 32 tagú Kutatócsoport a jubileum évében először köszöntött külföldi tiszteleti tagokat: Keszeg Vilmost, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Magyar Néprajz és Antropológia Intézet) egyetemi tanárát, a Hungarológiai Tudományok Doktori iskola igazgatóját, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnökét; Marian Maľeckit, a krakkói Jagelló Egyetem Egyetemes Állam- és Jogtörténeti Tanszékének professzorát, a lengyel igazságügyi miniszter által a vallási és faji gyűlöletből eredő bűncselekmények megelőzésének érdekében létrehozott szakmai bizottság tagját, a Sziléziai Hadtörténeti Múzeum alapítóját; Zalina Vlagyimirovna Kanukovát, az oroszországi Észak-Oszét-Alán Autonóm Köztársaság vlagyikavkái Abajev Észak-Oszét Humán és Társadalomtudományi Kutatóintézet (SOIGSI) főigazgatóját, a Hetagurov Észak-Oszét Állami Egyetem (SOGU) Orosz Történelem Tanszékének professzorát; Gernot Kochert, a grazi Karl Franzens Tudományegyetem egyetemi tanárát, a Pécsi Tudományegyetem díszdoktorát.

A Kutatócsoport és a Testamentum Alapítvány megjelent alapító tagjai számára jubileumi elismerések (emléklap és az Erdős Péter hódmezővásárhelyi grafikus által készített Tárkány Szücs Ernő-emlékplakett) átadására került sor, amelyeket Bánkiné Molnár Erzsébet, Bárth János, Bognár Szabina, Gelencsér József, Homoki-Nagy Mária, Horváth József, Mezey Barna, Nagy Janka Teodóra, Szabó Ernő, Tárkány Szücs Attila vehetett át.

A kettős jubileum alkalmat és lehetőséget adott a jogi kultúrtörténet, jogi néprajz területén nyújtott kiemelkedő szakmai teljesítmények elismerésére is. Az alapítók: a Vásárhelyi Testamentum Alapítvány, a TSZE Kutatócsoport és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont vezetői, szóban is megerősítve szándékukat, ünnepélyesen aláírták a *Tárkány Szücs Ernő-díj* alapító okiratát. Az alapítói akaratot megfogalmazva Balogh Balázs, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója kiemelte, hogy a díj a jogi néprajz, a jogi kultúrtörténet interdiszciplináris kutatási terület folyamatos fejlesztését, a kapcsolódó szellemi erőforrások erősítését kívánja segíteni. A díj I. fokozatát a jogi néprajz, a jogi kultúrtörténet területén elért kiemelkedő kutatási és tudományos szervezési tevékenysége elismeréseként Nagy Janka Teodóra, a Kutatócsoport elnöke kapta, az alapítói szándék szerint életműdíjként az elismerést Szentí Tibor vehette át.

A jubileumi konferenciára megjelent három kötet ünnepi bemutatója lehetőséget nyújtott Tárkány Szücs Ernő rendkívül gazdag kutatói életműve legfontosabb eredményeinek megfogalmazására. Tárkány Szücs Ernő *Magyar jogi népszokások* című monográfiájának a Nemzeti Közszerzői Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadója által megjelentetett harmadik kiadását (2021) Varga Csaba mutatta be. Ader János, Magyarország köztársasági elnöke és Varga Judit igazságügyminiszter bevezető gondolatait és a megjelenés támogatását Tárkány Szücs Attila köszönte meg.

A jubileumi nemzetközi interdiszciplináris konferencia nyitó pillanatai
(Fotó: Elek András, Tornyai János Múzeum)

Tárkány Szücs Ernő úgy vált a magyar jogi néprajz nemzetközi hírű kutatójává, hogy viszonylag kevés munkája látott napvilágot idegen nyelven. Ezt a hiányt kívánta pótolni az MTA ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport *Ungarische Rechtshistoriker* sorozatában a Nagy Janka Teodóra és Bognár Szabina által szerkesztett, Szabó Ernő által szöveggondozott, a Gondolat Kiadó által megjelentetett Ernő Tárkány Szücs: *Rechtsgeschichte und Volksbräuche (Ausgewählte Studien)* kötet. A sorozatszerkesztő, a Kutatócsoport társelnöke, Mezey Barna kiemelte, hogy a kötet célja a centenáriumon hozzájárulni Tárkány Szücs Ernő életművének a nemzetközi kutatás mind szélesebb körével történő megismertetéséhez. A válogatott német és angol nyelvű tanulmányokat jól kiegészíti a Tárkány Szücs Ernő idegen nyelvű levelezéséből most először közreadott válogatás (levelezőpartnerei: Herbert Spruth, Karl-Sigismund Kramer, Hermann Baltl és Louis Carlen).

A Kutatócsoport kiskönyvtárának 10. darabjaként jelent meg a TSZE Kutatócsoport (PTE KPVK) és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont közös kiadásában a *Száz plusz tíz – Jubileumi kötet – Tárkány Szücs Ernő (1921–2021) – Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport (2011–2021)* című könyv, amelyet Blazovich László történész- és jogtörténész-professzor, Hódmezővásárhely *Pro Urbe* díjasa mutatott be. Méltatta a közreadott kutatási eredmények rendkívüli gazdagságát. A Tárkány Szücs Ernőre visszaemlékező és a tudományterületi összegző tanulmányokat, valamint az életmű kutatásához közreadott forrásokat, kutatási segédleteket. Kiemelte a Kutatócsoport tagjainak jogtörténeti, jogi kultúrtörténeti, jogi néprajz-

zi, néprajz- és történettudományi tanulmányait, amelyek egyszerre reprezentálják az elmúlt tíz év jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi kutatásait és a tudományközi együttműködések legújabb eredményeit.

A kutatóról a centenáriumon készült portréfilm bemutatását követően az ünnepi előadások éppen ennek a tudományközi együttműködésnek a jegyében tekintették át a további kutatásokat ösztönző eredményeket: Tárkány Szücs Ernő és a magyar jogtörténet (Mezey Barna), a magyar végrendelet-kutatás (Homoki-Nagy Mária), a magyar társadalomtörténet (Gyáni Gábor) és a jogi néprajz (*Tárkány Szücs Ernő és a magyar népi jogéletkutatás fénykora [1939–1948]* [Nagy Janka Teodóra], *Egy jogi néprajzi szintézis lehetősége. Tárkány Szücs Ernő az MTA Néprajzi Kutató Csoportjában [1975–1984]* [Bognár Szabina]). Az ünnepi előadásokat egy rövid felvezetőt követően filmes időutazás zárta (*Tárkány Szücs Ernő szellemi hagyatéka. A 10 éves Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport* [Nagy Janka Teodóra–Szabó Ernő]).

Az emlékülés kísérőprogramjaként került sor Presztóczi Zoltán fősztályvezető vezetésével a *Tárkány Szücs Ernő könyvhagyatéka a MNL CSML Hódmezővásárhelyi Levéltárában* című kiállítás megtekintésére, továbbá a film- és kiadványbörzére.

A konferencia második napján a 10 éve alakult Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport jubileumi konferenciája az Emlékponton a Kutatócsoport külföldi tiszteleti tagjainak előadásaival kezdődött: *Autonóm volt-e a népi kultúra? Az intézmények és a népi kultúra viszonya* (Keszeg Vilmos, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, Románia); *Mongol Invasion in Hungary and Poland. Parallels between the Battle of Muhi and Legnica* (Marian Małecki, Jagiellonian University, Krakko, Lengyelország); *Miniaturen als „Schlagworte“ zu*

Rechtstexten (Gernot Kocher, Karl-Franzens-Universität Graz, Ausztria); *Обычное право осетин: традиции и современность* (Zalina Kanukova, SOIGSI, SOGU Vlagyikavkáz, Észak-Oszét–Alán Köztársaság, Oroszország).

A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport tagjainak előadásai jó áttekintést adtak a jogi kultúrtörténet, a jogi néprajz legújabb kutatási eredményeiről és egyben alkalmat kínáltak a szakmai vélemény- és információcserére is (Varga Csaba: *Tárkány Szücs Ernő és kora. A jogi néprajz és gondolhatatlansága a marxista-leninista állam- és jogelméletben*; Bánkiné Molnár Erzsébet: *A Jászkun kerület népi jogéletének tükröződése a 18. századi helyi rendtartásokban*; Horváth József: *A magyarországi végrendelet-forrásközlések és tanulmányok*; Bódiné dr. Beliznai Kinga: *A bírósági tárgyalótermek szimbolikája*; Völgyesi Levente: *A konzisztoriális bíráskodás jogi néprajzi elemei a váci egyházmegye területén*; Gráfik Imre: *Tárkány Szücs Ernőre emlékezve (Chicago, 1973)*; Újváry Zsuzsanna: *A jogszokások szerepe a földesúr–jobbágy viszony alakulásában a Magyar Királyság északi megyéinek hódoltsági falvaiban*; Báráth János: *Valláserkölcsi vétségek feltárása és büntetése 1828-ban a Nyikó mente három katolikus falujában*; Gelencsér József: *A gazdák „kékbeli parlamentje”. Székesfehérvár paraszttársadalmának fóruma*; Örsi Julianna: *A család változó szerepben*; Marian Malecki–Falus Orsolya: *Árpád-házi Szent Kinga – egy legenda és jogtörténeti háttere*; Lanczendorfer Zsuzsanna: *Jogi néprajzi adatok az irodalomban. Bűnesetek Galgóczi Erzsébet műveiben*; Domokos Mariann: *„Éljen Wekerle s a polgári házasság!” Propaganda és populáris kultúra a 19. század végén*; Csáji Kopány László: *A magyarországi ügyvédfolklor*; Matla Gabriella: *A spanyol jogszokások kutatás intézményesülése és Joaquín Costa öröksége*).

Homoki-Nagy Máriának a konferenciát záró gondolatai az elmúlt időszak szakmai eredményei mellett a tíz év közösség- és szemléletformáló szerepét is kiemelték, amely biztos alapot jelenthet új közös tervek, kutatások és együttműködések megfogalmazásához – egy következő konferenciához.

*

Nagy Janka Teodóra a Kutatócsoport és a konferencia programbizottságának (Nagy Janka Teodóra, Mezey Barna, Tárkány Szücs Attila, Miklós Péter, Bognár Szabina, Szabó Ernő) nevében megköszönte a társszervezők, az együttműködő partnerek (MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Jogtörténeti Albizottság, MTA I. Osztályának Néprajztudományi Bizottsága, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék és MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport, SZTE ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszék, PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék, Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztály, Magyar Néprajzi Múzeum) és a támogatók (Nemzeti Kulturális Alap, Miniszterelnökség, Igazságügyi Minisztérium, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Vásárhelyi Testamentum Alapítvány, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzat, Tornyai János Múzeum

és Közművelődési Központ, Emlékpont; Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Karsai Alba Kft., Bozay Gyöngyi ügyvéd, Simonffy György ügyvéd, szakjogász, Kis Ferencné könyvelő) támogatását.

*

A konferencia utóprogramjaként 2021. október 13-án 10.00 órakor emléktáblát avattak dr. Tárkány Szücs Ernő (1921–1984), a történettudományok doktora, a jogi népszokáskutatás nemzetközi hírű néprajztudósa egykori lakóházánál (Budapest, XII. Kék Golyó u. 4.). Avatóbeszédet Nagy Janka Teodóra, a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport elnöke és Paul Csiszár, az EU Bizottság Versenyjogi Vezérigazgatóság igazgatója mondott.

A Tárkány Szücs Ernő lakóházán elhelyezett emléktábla felavatása
Balról jobbra: Paul Csiszár, Nagy Janka Teodóra, Tárkány Szücs Attila és Pokorni Zoltán polgármester
(Fotó: Szabó Ernő)

Az emléktáblánál nagyszámú tisztelő előtt koszorút helyezett el Pokorni Zoltán polgármester, valamint a család és a Vásárhelyi Testamentum Alapítvány részéről Tárkány Szücs Attila.

NAGY JANKA TEODÓRA

**A Tárkány Szücs Ernő
Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport
új külföldi tiszteleti tagjai**

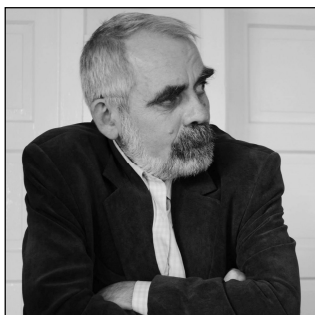
Prof. Dr. Zalina Vlagyimirovna Kanukova

Prof. Dr. Zalina V. Kanukova, a történettudományok doktora etnográfus Oroszországban, az Észak-Oszét–Alán Autonóm Köztársaság fővárosában, Vlagyikavkázban az Abajev Észak-Oszét Humán és Társadalomtudományi Kutatóintézet (SOIGSI) főigazgatója. A Hetagurov Észak-Oszét Állami Egyetem (SOGU) Orosz Történelem Tanszékének professzora. Ez utóbbi minőségében a doktori képzésben oszét kutatók generációit segítette pályakezdésükben. Több mint három évtizedes tudományos kutatói, tudományos szervezői tapasztalatát több mint 120 publikáció jelzi. Fő kutatási területe a modernizációs folyamatok vizsgálata az oszét hagyományos kultúrában, a városi néprajz, az etnikumok és a kultúrák közötti interakció.

A magát 1991-től nevében is az alán hagyományok örökösének tekintő Észak-Oszét–Alán Köztársaságban az általa vezetett intézet a nemzeti történelemtől elválaszthatatlan társadalmi-kulturális örökség részét jelentő jogszokások forrásközlését, monografikus feldolgozását és az „*élő és gyakorolt*” jogszokások kutatását végzi.

Prof. Dr. Keszeg Vilmos

Prof. Dr. Keszeg Vilmos a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Magyar Néprajz és Antropológia Intézet) egyetemi tanára, a Hungarológiai Tudományok Doktori iskola igazgatója, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke. 1957. április 24-én született Detrehemtelepen (Kolozs megye). 1981-ben szerzett magyar és francia nyelv és irodalom szakos oklevelet a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, 1995-ben védte meg doktori disszertációját, amely a mezőségi magyarok hiedelmeinek, világképének szintézise.

1990-től mindmáig a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen tanít (Magyar Néprajz és Antropológia Intézet), 2002-től egyetemi tanár, 2003 óta a doktori program irányítója, 2003–2011 között tanszékvezető, 2011-től a Hungarológiai Tudományok Doktori iskola igazgatója. Vendégtanárként több alkalommal oktatott különböző egyeteme-

ken. Több mint 50 konferencia szervezője, több mint 50 tanulmánykötet szerkesztője. Tagja többek között a Kriza János Néprajzi Társaságnak, a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagja, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke. Fő kutatási területe az Erdélyi Mezőség hiedelemrendszerének, a hiedelmek 20. századi funkcióinak, narratív struktúráinak kutatása, a 20. századi individuális és kollektív életpályák és élettörténetek elemzése, a 19–20. századi mindennapi írásszokások és -gyakorlatok; a narratív stratégiák; a média és a mindennapi élet 20. századi viszonya. Publikációiban újszerű érintkezési pontokat fogalmaz meg a jogi néprajzzal. A 2008-ban általa kezdeményezett, évente megszervezésre kerülő romániai magyar kutatástörténeti konferencia lehetőséget adott a két világháború közötti magyar népi jogéletkutatás erdélyi történetének és forrásanyagainak a határon túli megismertetésére is. Az általa szervezett konferencia és kötet alkalmat jelentett a kolozsvári évei és a kalotaszegi kutatás időszaka alatt Tárkány Szücs Ernővel is együttműködő Imreh István életművében a magyar jogi néprajz és jogi kultúrtörténet eredményeinek bemutatására. Kutatói és tudományszervezői tevékenysége segítség az erdélyi néprajzban egy jogi néprajzi szemléletű kutatási irány megalapozásához.

Emeritus-univ. Prof. Dr. Iur. Gernot Kocher

Emeritus-univ. Prof. Dr. Iur. Gernot Kocher, a grazi Karl Franzens Tudományegyetem emeritált professzora 1988-ban lett az osztrák jogtörténet rendes egyetemi tanára. Munkásságában – a magánjogtörténeti, valamint kodifikációtörténeti kutatások mellett – kiemelkedő helyet foglal el a jogi ikonográfia, a jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz. Szenvedélyes gyűjtőmunkájának eredménye az a gazdag jogi ikonográfiai adatbank, amelyben nemcsak a digitalizált ábrázolások, azok forrása, kategóriája és a felhasználást segítő kulcskifejezések, hanem a képek értelmezése is megtalálható. Társalapítója a Jogi Ikonográfiai Munkakörnek, társszerkesztője a *Signa Iuris – Tanulmányok a jogi ikonográfia, a jogi archeológia és jogi néprajz köréből* című sorozatnak. Alapító atyja a 2003-ban újra megnyitott grazi Hans Gross Kriminálmuzeumnak. Mintegy 50 éves tudományos pályafutása számos szállal kapcsolja a magyar jogtörténet-tudományhoz. A jogi kultúrtörténet oktatása az ő vendégprofesszori kurzusával kezdődött meg hazánkban 1993-ban. 1996-ban honoris causa doctor címmel ruházta fel a Pécsi Tudományegyetem. Magyarul is olvasható a jogi ikonográfia alapművének tekintett *Szimbólumok és jelek a jogban* című, gazdagon illusztrált monográfiája. Színes életművébe enged bepillantást az *Európai jogtörténetész-portrék II.* kötetében tanulmányainak egy csokra, és szimbolikusan tekinthető, hogy legutóbbi publikációja hazánkban, a *Diké* hasábjain jelent meg Kajtár István tiszteletére a háború és a béke jogi kultúrtörténetéről.

Prof. Dr. habil. Marian Malecki

Prof. Dr. habil. Marian Malecki a krakkói Jagelló Egyetem Egyetemes Állam- és Jogi történeti Tanszékének professzora. 1969-ben született. A krakkói Jagelló Egyetem Jogi és Közigazgatási Karán 1994-ben végzett. 2002-ben ugyanitt PhD-fokozatot, majd 2015-ben habilitált doktori címet szerzett, 2008-ban ügyvédi szakvizsgát tett. A krakkói Jagelló Egyetem Egyetemes Állam- és Jogi történeti Tanszékének professzora, a lengyel igazságügyi miniszter által a vallási és faji gyűlöletből eredő bűncselekmények megelőzésének érdekében létrehozott szakmai bizottság tagja. A *Szibériai Unió*

Keresztjével tüntették ki 2014-ben, 2016-ban pedig az év tudományos könyvének szerzője lett a rangos Keleti Szemlén. A hallgatók két alkalommal is őt választották meg a Jagelló Egyetem Jogi és Közigazgatási Kar legjobb oktatójának. Kutatásai középpontjában a kereszties hadjáratok, Szilézia és Galícia regionális története, a második világháború és a jogi archeológia áll. Több mint 20 könyv, 110 tanulmány, könyvfejezet szerzője, valamint a 12 kötetes *Enciklopédia* társszerzője, a Szilézia Hadtörténeti Múzeum alapítója. Számos lengyel és nemzetközi szakmai és tudományos szervezet tagja a jog, a történelem, valamint a politikai rendszerek történetének kutatása területén.

Bodgál Ferenc emlékezete

Születésének 90. és halálának 50. évfordulója kötelez, hogy felidézsem Bodgál Ferenc munkásságát, eredményeit. Nem ismerhettem őt személyesen, mert 1972-ben, 40 évesen véget vetett az életének, én pedig 1975-től voltam egyik utódja a miskolci Herman Ottó Múzeumban. A legfiatalabbnak rövid ideig még élvezhettem a másik jeles előd, Lajos Árpád (1911–1976) kitüntető figyelmét és barátságát, aki 1952–1973 között volt a múzeum néprajzos munkatársa. A generációm élvezte a gyümölcsöt, hogy ők ketten felépítették a múzeum néprajzi kollekciónak gerincét az 1950-es, 1960-as években, ami nem csak a hagyományos kultúra minden korábbinál erőteljesebb átalakulásának időszaka volt, de örökségének feltárásában – a ma már nehezen elképzelhető nehézségek ellenére – etnográfánk és a néprajzi muzeológia valódi virágkorát jelentette.

Bodgál Ferenc 1932. április 2-án született Miskolcon, s ott is hunyt el 1972. szeptember 2-án. A Tetemvár szegényes kis házából indult nehéz körülmények között felnevelkedve. Édesapja a vasgyár segédmunkása volt,

édesanyja a szerény fizetésből három gyermeket nevelt. Ferenc – sok munkásgyerekhez hasonlóan – az elemi iskola után szakmát tanult: óratanuló volt, később esztergályosként dolgozott. Innen „emelték ki”: 1950-ben szakérettségit tett, s az Eötvös Loránd Tudományegyetemre került, ahol – élve a kapott lehetőséggel, de mindig érezve az indulásából fakadó hátrányát is – néprajz–muzeológia szakos diplomát szerzett. Később megformálódó történeti néprajzi módszerében meghatározó volt professzora, Tálasi István hatása, aki közvetlenül is figyelemmel kísérte és támogatta a vasművességgel és a kovácsokkal kapcsolatos kutatásait. Első publikációját már egyetemi hallgató korában közölte az *Ethnographia* (*Egy munkásdal változatai*. LXIV: 277–282.). 1955. július 1-jétől rövid ideig az egri Vármúzeumban dolgozott, majd 1955. november 1-jétől haláláig a Herman Ottó Múzeum munkatársa volt.

Érdeklődésének homlokterében a kovácsmesterség és a fémművesség kutatása állt, muzeológusként előszeretettel gyűjtötte a különféle kézműves iparok eszközeit és emlékanyagát. Munkásságának ezen a területén szervesült leginkább személyes indíttatása és Miskolc, ill. a Sajó-völgy tárgyi és szellemi kulturális öröksége, de gyűjtőmunkája kiterjedt a tárgyi kultúra egészére (*A miskolci múzeum néprajzi gyűjtése 1902–1962*. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve [továbbiakban HOMÉvk.] IV. 1962–1963. 219–233.; *Néprajzi feladatok Borsodban*. A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei [továbbiakban HOMKözl.] 5. 1963. 18–26.). Tanulmányokat, közleményeket írt a kézművesiparok lokális és regionális szerveződéséről, a tárgykészítőkről és -használókról, az alkotó egyéniségekről, de egyes kiemelkedő jelentőségű tárgyakról, tárgytypusokról is (*A miskolci kovács-kerékgyártó cég*. HOMÉvk. V. 1964–1965. 299–316.; *A mádi kovács-kerékgyártó cég*. HOMÉvk. VI. 1966. 283–293.; *Ároktői tükrös 1844-ből*. HOMKözl. 6. 1964. 29–35.). Meghatározó érdeklődése ellenére egyáltalán nem volt egy témájú kutató. Elsősorban terepmunkás volt ugyan, de sok időt töltött a levéltárakban, és mind a néprajzi adattár rendszeres gyarapításában, mind a levéltári anyag történeti néprajzi feltárásában jelentős eredményeket ért el. Miskolc 18–19. századi forrásanyagából a város múltjának finom rajzú részleteit alkotta meg (*A miskolci talyiga*. *Ethnographia* LXXI. 1960. 524–536.; *Egy miskolci „tátos” 1741-ben*. *Néprajzi Közlemények* V. 1960. 308–312.; *Miskolci lakodalmi adatok a XVIII. századból*. *Néprajzi Közlemények* VII. 1962. 223–234.). Ő vetette fel Miskolc város „néprajzi” kutatásának fontosságát, és fontos megállapításokat tett a problematika metodikájára vonatkozóan is (*Miskolc néprajzi kutatásának kérdései*. *Borsodi Szemle* VI. 1962. 70–75.).

Rendszeresen és sokat publikált, írásai a néprajz, a kézműipar, a bányászat és kohászat történetének országos szakfolyóirataiban, a Herman Ottó Múzeum kiadványaiban és a helyi sajtóban egyaránt nagy számban megjelentek. Gyakorló bibliográfusként jól ismerte a régió kutatási előzményeit és a meglevő fehér foltokat is, a szaktudománynak szóló tanulmányaitól az ismer-

retterjesztő hírlapi cikkekig, valamint az öntevékeny kutatást és az oktatást szolgáló írásokig ívelt a publikációs tevékenysége.

1961-ben a Hernád-völgy településeinek kovácsairól írott disszertációjával szerzett egyetemi doktori címet, halála előtt pedig készen volt kandidátusi értekezése a Sajó-völgy fémművességéről. (Ez a munka máig kéziratban van.) Alapvető tanulmányokat írt a fémtechnikáról csakúgy, mint a kovácsok társadalmi szerepéről és megítéléséről, a cigánykovácsok tevékenységéről. Minden érdekelte, aminek a kovácsok tevékenységéhez, múltjához köze volt, a történeti néprajzi vonatkozások mellett a problematika módszertana is foglalkoztatta (*A rézöntés technikájához. Az edelényi juhászkampó. Ethnographia LXX. 1958. 369–391.; Községi kovács a mezőkövesdi matyóknál. Néprajzi Értesítő XLIV. 1962. 81–96.; Kovács limitációk Magyarország északi területéről a XVII–XVIII. századból. Néprajzi Közlemények IX. 1964. 272–291.; A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei cigányok fémművessége. Ethnographia LXXVI. 1965. 521–546.; Kovácsszerződések Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből [1835–1963]. Néprajzi Közlemények XI. 1966. 154–166.; A kovács a borsodi népköltészetben. Borsodi Szemle X. 1966. 57–62.; Az ároktövi kovácsok. Ethnographia LXXVIII. 1967. 202–218.; A kovácsmesterség kutatása. HOMÉvk. VII. 1968. 157–170.; Uradalmi és gépészkovácsok Borsodban. HOMÉvk. VIII. 1969. 349–366.; A kovácsok lógyógyítása. HOMÉvk. X. 1971. 457–487.*)

Miskolcon is megemlékeztek Bodgál Ferencről
Titkos Sándorné (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület)
és Tóth Arnold (Herman Ottó Múzeum) koszorúzása
(Fotó: Bujdos Tibor, BOON)

Rendkívül fogékony volt a társadalmi kérdések iránt: a baloldali politikai, társadalmi mozgalmak lokális és regionális vonatkozásai éppúgy felkeltették a figyelmét, mint a Dél-Borsodban is nagyszámú agrárszegénység summás-munkája (*Agrárszocialista mozgalom Borsod megyében*. Borsodi Szemle XII. 1968. 70–73.). Az utóbbiról nem csak tanulmányokat közölt, hanem sajtó alá rendezte egy ostorosi szegény ember, Koós Imre summás önéletírását, élettörténetének krónikáját is (*Summásélet*. Miskolc, 1960).

Rendszerezően vizsgálta Északkelet-Magyarország néprajzi kutatásának történetét (*A néprajzi érdeklődés szélesedése Miskolcon és Borsodban 1844-től az első világháborúig*. HOMÉvk. IX. 1970. 323–334.; *Borsod megye néprajzi irodalma. I–II*. Miskolc, 1958, 1970), a regionális tudománytörténet csomópontjai mellett több jeles előd tevékenységét önálló tanulmányban mutatta be (*Györfy István településkutatásai Borsodban*. Borsodi Földrajzi Évkönyv III–IV. 1962. 124–126.; *Komoróczy Miklós és a barkók*. Borsodi Szemle VI. 1962. 106–108.; *Kóris Kálmán 1878–1967*. Ethnographia LXXVIII. 1967. 602–603.). Különösen közel állt hozzá Istvánffy Gyula tevékenysége, munkásságának eredményeit és folklórhagyatékát önálló kötetben adta közre (Istvánffy Gyula: *Palóc népköltési gyűjtemény*. Miskolc, 1963). Többször írt a Felföld betyárhagyományáról is, amiből kiemelkedik a Vidróczkyról szóló kismonográfiája (*Vidróczky Marci az északmagyarországi néphagyományban*. Miskolc, 1970).

Igazi hőskornak tűnhet ma már az 1950-es, 1960-as évek a múzeumi néprajzosok munkásságában. A vidéki közgyűjteményekben ebben az időszakban jelentek meg a budapesti és a debreceni egyetem által kibocsátott etnográfusok. Az 1962-ben létrehozott megyei múzeumi hálózat átrendezte a korábbi gyűjtőmunka feladatait is: a jelentősen gyarapodó számú tájmúzeumok létrejötte fokozta a megvalósíthatatlan elvárást, hogy valamennyi néprajzi vidék tradíciója nagyjából egységesen legyen képviselve egy-egy megye intézményrendszerében. A múzeumi néprajzos nemzedék többsége a muzeológiát saját napi praxisában sajátította el, csak rövid ideig volt muzeológus képzés az ELTE Bölcsészkarán. A gyűjtés és a muzeológia, a sok kiállítás mellett ők voltak egy-egy megyében a néprajz központjai, egyben mindenesei. Bodgál Ferenc is nagy szerepet vállalt a tudományos ismeretterjesztésben, a múzeumi munka társadalmi megismertetésében. A társadalmi gyűjtőmozgalom országos hatású szervezője volt, a legjobb pályamunkákból önálló kötetet szerkesztett (*Borsod megye népi hagyományai. Néprajzi gyűjtők és szakkörök válogatott anyaga*. Miskolc, 1966). Jórészt neki köszönhető az *Istvánffy Gyula néprajzi és helytörténeti gyűjtőpályázat* létrehozása (1961), amely máig rendszeresen meghirdetésre kerül, s amiben a miskolci és a megyebeli amatőr kutatók közül számosan országos elismerést szereztek maguknak. A honismereti tevékenység kulcsembere volt: a miskolci Földes Ferenc Gimnázium diákjai közül több egykori „szakköröse” választotta hivatásul a múzeumi munkát. Az 1950-es években indultak Borsod-Abaúj-Zemplén megye tudományos és kulturális

folyóiratai, amelyekben nem csak rendszeresen publikált, de a szerkesztőségükben tudományszervezéssel is foglalkozott. Ha Miskolcon, vagy a történeti Borsod és Abaúj megyében bármilyen néprajzi téma kutatásába kezd valaki, előbb-utóbb találkozik Bodgál Ferenc nevével. Munkáinak egy része azonban – elsősorban a kézművesség, hangsúlyosan a fémművesség vonatkozásában – az egyetemes magyar etnográfia időtálló eredménye. Nem egészen két évtized alatt létrehozott életműve csak rövid életének fényében tűnhet torzónak.

VIGA GYULA

Bodgál Ferencről

BALASSA Iván

1973 Bodgál Ferenc. *Ethnographia* LXXXIX. 377–379.

BARTHA László

1972 Dr. Bodgál Ferencre emlékezünk. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 11. 187–192. (Bodgál Ferenc bibliográfiája: 190–192.)

SZULOVSZKY János

2009 Bodgál Ferenc jelentősége a kovácmesterség kutatásában. In NAGY Zoltán–SZULOVSZKY János (szerk.): *A vasművesség évezredei a Kárpát-medencében*. 17–24. Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 3. MTA VEAB. Szombathely

VIGA Gyula

2002 Bodgál Ferenc 40 éve. *Honismeret* 2. sz. 42–44.

2007 75 éve született Bodgál Ferenc. *Ethnica* IX. 3. sz. 90–91.

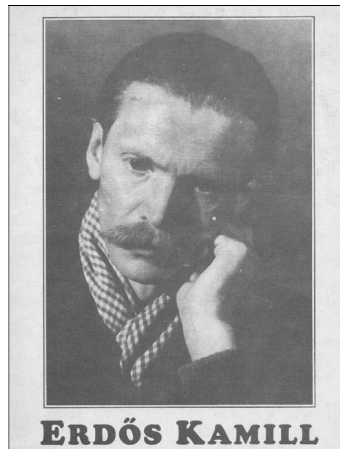
„Karcsi, a Lungo” Emlékezés Erdős Kamillra

Hatvan esztendeje, 1962. július 2-án hunyt el Erdős Kamill etnográfus, nyelvész, romológus.

Erdős 1924. május 16-án született Budapesten. Apai ágon református poroszlói családból származott, anyai ágon Edvi Illés Gergely evangélikus lelkész, mártír gályarab volt nevezetes őse.

Fiatal ludovikás tisztként vett részt a második világháborúban, és francia hadifogsága idején szerzett súlyos tüdőbajt, ami egész jövőjére kihatással volt: állandóan gyöngélkedő egészsége miatt soha többet nem vállalhatott sem katonai, sem rendes polgári állást. Élethelyzetét súlyos betegsége mellett tovább nehezítette, hogy hazatérése után hamar kiderült, osztályidegen származása, ludovikás tanulmányai és nyugati hadifogsága miatt gyanakvás övezi szemé-

lyét, sehol nem alkalmazzák. Valójában az egészségügy segítette rajta, kórházról kórházra vándorolt, végül 1952-ben Gyulán telepedett le, ahol az ottani szanatóriumban lelt otthonra. Gyógykezelték, illetve segédkönyvtárosként tevékenykedhetett, és meg is nősült, a laboratórium vezetőjét, Müller Máriát vette feleségül.

ERDŐS KAMILL
(1924–1962)

Erdős nem volt tanult néprajztudós, e tekintetben rövid tudományos életútja sok hasonlóságot mutat pl. a palócföldi Perócsényből származó, szintén a második világháború poklából hazakerült Együd Árpádéval.

Máig érdekes kérdés, hogy a második világháborút és a francia fogságot megjárt huszoneves fiatalembernek mi ébresztette fel a cigányok iránti érdeklődését, empátiáját. Elsősorban a nyelvükkel foglalkozott, de gyűjtötte a szokásaikat, hiedelmeiket is, csakúgy, mint folklórnkat és anyagi kultúrájuk sok jelenségét.

Özvegye így emlékezett vissza indulásának éveire:

„Férjem a fogságból betegen jött haza. TBC-s fertőzést kapott. Most miután kiderült betegsége, beutalták a Korányi TBC-szanatóriumba, és ott egy Baranyi Dezső nevű cigányprimással került egy szobába. Balassagyarmati volt. No, most nagyon összebarátkozott vele... sok olyan nótára (magyar nótára), dalra tanította Baranyit, amit az nem tudott. Baranyi viszonzásként megtanította a kárpáti-cigány nyelvjárásra.

Ragadt rá a nyelv. Kikerült a kórházból, szabadidejében a Terimpexnél dolgozott ekkor, nagyon sokat járt a Mátyás téri cigányok közé. [...] Tetszett neki a cigányok kötetlen, szabad élete. Néha egész délutánokat ült és hallgatta a beszédjüket, figyelte az életüket.”¹

¹ *Magyar Múzeumok* – Erdős Kamill, a cigánykutató (magyarmuzeumok.hu).

Erdős Kamill és felesége, Müller Mária

Egzotikum-keresése azonban csak lassan alakult át tudományos érdeklődéssé, mégpedig a felesége és a gyulai múzeum akkori igazgatója, Lükő Gábor hatására.

Később, Gyulán az oláh cigányok által beszélt nyelvjárást is elsajátította. Közben elolvasta, áttanulmányozta, majd részben be is szerezte az 1950-es években elérhető magyar és külföldi szakirodalmat, megrendelte a *Journal of the Gypsy Lore Society*-t és az *Études Tsiganes*-t. Emellett megbízást adott a magyar sajtófigyelő szolgálatnak a hazai újságokban megjelent cikkek, rádióban és TV-ben elhangzott cigány témájú műsorok gyűjtésére. Ezek is megtalálhatók gyulai hagyatékában.

Élete végéig hitt abban, hogy tudományos tevékenységével lerombolhatja a cigányságról kialakult hamis képet, és bízott abban is, hogy írásai nyomán a társadalom nagyobb türelemmel és megértéssel fogja kezelni problémáikat.

Erdős elsőként vetette fel egy cigány múzeum létrehozásának ötletét, életében azonban ebből nem lett semmi, annak ellenére sem, hogy kapcsolatban állt a kor legnagyobb tudósaival. Levelezett Ortutay Gyulával, Gunda Bélával, Ujváry Zoltánnal, Nyárády Mihállyal, Bodgál Ferencsel, Mándoki Lászlóval, Sára Sándorral, Martin Györggyel és még sok más ismert személyiséggel.

Már 1876-ban felvetődött az első cigány néprajzi múzeum megalapításának gondolata, de majd' egy évszázadig ez annyiban is maradt. Erdős 1960-ban adott be egy kérelmet a Művelődési Minisztériumnak, melyben egy cigány gyűjtemény felállítását kérelmezte, ám ő sem járt több sikerrel, mint elődjei. Két évtizeddel halála után a cigány művészetek bemutatása érdekében 1983-tól a Néprajzi Múzeum és a Magyar Művelődési Intézet szervezett több országos kiállítást, és a két intézményen kívül még számos gyűjtőhely alakult. Az 1995-ben alakult pécsi Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület nagy erővel kezdte el megszervezni a baranyai cigányság történetét, életét bemutató kiállítás anyagának gyűjtését, amelyből 1996 februárjában jött létre

a Sarokmúzeumban a *Romák Baranyában* című állandó kiállítás. 1996 nyarán meg is alapították az Erdős Kamill Cigány Múzeumot, melynek kapuit 1998. május 16-án, a múzeum névadója születésének 75. évfordulóján nyitották meg a Rácz Aladár Községi Házban.

Bár a hazai néprajzos szakma és a szűk cigány értelmiség egy része fenntartásokkal tekintett munkásságára és célkitűzéseire, a nemzetközi cigániszti-ka képviselői hamar felismerték jelentőségét. Tragikusan rövid élete során számos elismerésben részesült. 1958-ban tagjául választotta a londoni Gypsy Lore Society, 1959-ben pedig a Magyar Néprajzi Társasággal egy időben a párizsi Association des Études Tsiganes. Pécssett cigány múzeumot neveztek el róla.

A rendkívül agilis, céltudatos kutató 38 évesen hunyt el. Sírja a gyulai Józsefvárosi temetőben található, ahol a hozzá kötődő évfordulókon megemlékezéseket tartanak. A Békés megyei városban szobra és emléktáblája is van.

Nekrológiát, benne rövid, de nagy jelentőségű tudományos életútját bemutatva Dankó Imre tette közzé az *Ethnographia* 1962. évi 4. számában.²

Felbecsülhetetlen értékű hagyatékát, levelezését, tanulmányainak kéziratait, fotográfiáit, hangfelvételeit, továbbá szakkönyvtárát özvegye adta át csekély összeg ellenében az Erkel Ferenc Múzeumnak.³ Összegyűjtött publikációit *Erdős Kamill cigánytanulmányai* címmel a Békés Megyei Tanács jelentette meg Vekkerdi József és Czeglédi Imre szerkesztésében.⁴ Hagyatékának rendkívül gazdag anyagából 1977-ben rendeztek kiállítást.

Erdős Kamillnak sajátos kultusza teremtődött a hazai cigányság körében. Életrajzából tudjuk, hogy nem volt egyetemen képzett néprajzos. Autodidakta módon szerezte tudását, amit kutatásai során használhatott. „Hiszen Te beszélsz cigányul, szereted őket, a kórházban, ha csak módodban volt, mindig kerested a társaságukat. Mi lenne, ha nem csak spontán, kedvtelésből foglalkoznál velük, hanem módszeresen, hivatásszerűen?” – javasolta Erdősnek felesége, Müller Mária azután, hogy az 1950-es évek közepén férjét leszázalékkolták. Erdős lelkesen fogott bele, hogy előbb tudományosan felkészüljön, majd belevesse magát a magyarországi cigány kultúra/folklor kutatásába – idézte férje cigánisztiikai indulását özvegye az *Ömellette a kutatómunkában*

² Dankó Imre: †Erdős Kamill (1924–1962). *Ethnographia* 73. évf. 1962. 4. sz. 616–619.

³ A hazai cigány folklor értékes kincsei, cigány hangfelvételek találhatóak az Erkel Ferenc Múzeumban. A gyűjtött anyagokat tartalmazó 32 db hangszalagokon rögzített 60 éves hangfelvételek nélkülözhetetlenek a népköltészeti, népzenei kutatások szempontjából, ezért felülmúlhatatlan értéket képviselnek. Erdős Kamill 1961-ben készítette utolsó hangfelvételeit. Az Erkel Ferenc Múzeum digitalizálta ezeket, így a teljes anyag, az MTA Zenetudományi Intézete jóvoltából ma már digitális formában áll a kutatók rendelkezésére. Az alábbi linken bele lehet hallgatni ebbe a páratlan anyagba Erdős Kamill bevezető kommentárjával: Erdős Kamill gyűjtéséből – YouTube: Erdős Kamill hangja.

⁴ *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békés Megyei Tanács, Békéscsaba, 1989. 265 p.

című, a *Közös Út – Kethano Drom* roma magazinban 1993-ban megjelent visszaemlékezésében.⁵

Erdős az ország összes könyvtárából megszerezte a cigányok néprajzával foglalkozó magyar és külföldi szakirodalmat, és rangos szakemberekkel levelezett, konzultált. Külön sajtófigyelőt is fizetett, aki informálta őt a hazai cigányságot érintő történésekről. Súlyos betegsége ellenére így szervezte meg kutatómunkáját: telente olvasott, írt, levelezett, és kipihente a nyár fátalma-ít. Nyaranta ugyanis több hónapos gyűjtőutakra ment. Járt a vidéket, megismerte a Magyarországon élő cigány közösségek életmódját, nyelvét, folklóráját és tárgyakat, ruhákat, eszközöket, amuletteket gyűjtött.

„*Kamill úgy ment közénk mint cigány*” – írta Müller Mária. Bajuszt növesztett, zöld szalagos kalapot hordott, ami a lókupec cigányok jellegzetes fejfedője, és úgy viselkedett, hogy befogadták, megosztották vele életük részleteit. Halála után a cigány fantázia mesét, mendemondát is költött „*Karcsi, a Lungo*” alakja köré – számolt be felesége az említett írásban. Még arra is találtak magyarázatot, hogy „*cigány létére miért szőke, fehér bőrű és kék szemű*”. Azért, mert lengyel cigány gróf.⁶

Bár egyes vélekedések szerint jelentősége túlértékelt, Erdős Kamill meghatározó hatást fejtett ki a magyarországi cigányügyre. Az országban fellelhető minden cigány nyelvi csoportot megismert, és megalkotta a cigánykutatás ma is használatos fogalmi hálóját. „*Ha megnézzük a mai magyarországi csoportokat, az általa meghatározott kategóriákat használják a kutatók*” – állapította meg Landauer Attila, az MRE cigánymissziós referense.⁷ Erre példa, hogy foglalkozás alapján állított fel csoportokat, az oláh cigányságot többek között lókereskedőkként, üstfoltozókként és sátorosokként csoportosította.⁸

Gyűjtőkörútjai során megbizonyosodott arról, hogy nincs egységes cigány kultúra, minden csoport kultúrája más és más. Az etnográfus a magyarságba képzelte integrálni a cigányságot: „*Nemzetközi méretekben sincs senki, aki olyan határozottan, olyan meggyőző érveléssel fejtette volna ki a hagyományos cigány életvitel tarthatatlanságát, mint Erdős Kamill tette a magyarországi cigánykérdésről írt, francia nyelven közétett tanulmányában*”⁹ – írta Vekérdi József cigánykutató, az Erdős összegyűjtött tanulmányaihoz készült, kutatótársa életútját, jelentőségét összefoglaló tanulmányában.¹⁰

⁵ özv. Erdős Kamillné: Ömellette a kutatómunkában. *Közös út – Kethano Drom. Roma Magazin* I. évf. 1993. 1. sz. 38–40.

⁶ Erdős Kamill, a kultikus cigánykutató – Reformatus.hu

⁷ Erdős Kamill, a kultikus cigánykutató – Reformatus.hu

⁸ Lásd A magyarországi cigányság című fontos tanulmányát. *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békéscsaba, 1989. 42–56.

⁹ La notion de mulo on „mort-vivant” et le culte des morts chez Tsiganes hongrois. *Etudes Tsiganes* (Paris) 1959. 1–9.

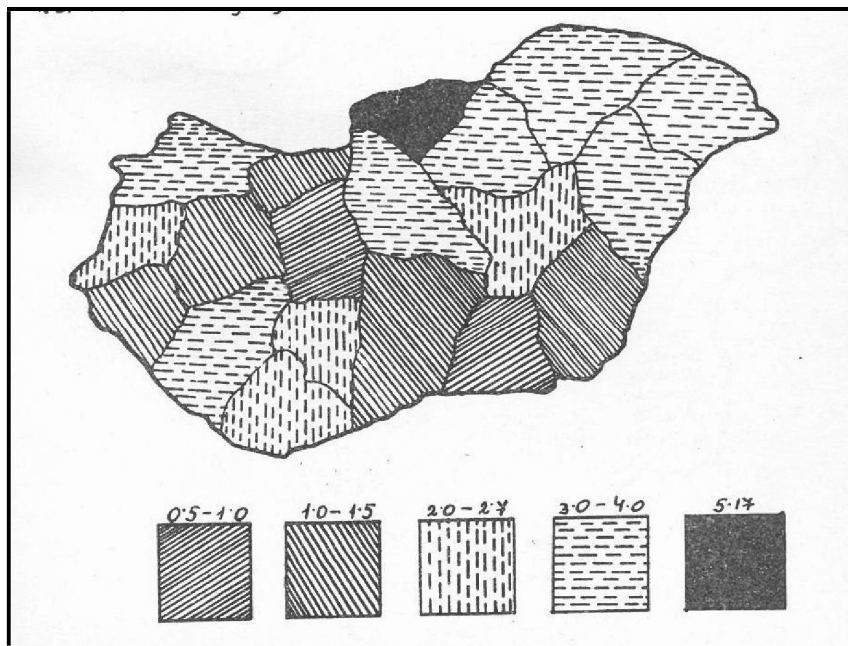
¹⁰ Vekérdi József: Erdős Kamill szerepe a hazai és külföldi cigánykutatásokban. *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. Békéscsaba, 1989. 7–14. (Idézet a 7–8. oldalakon.)

* * *

A továbbiakban Erdős Nógrád megyei gyűjtéseit és az azokból született publikációit mutatom be.

A nógrádi cigánysággal először '40-es évek végén budapesti szanatóriumi gyógykezelése alatt találkozott. A Korányi TBC-szanatóriumban ismerkedett össze betegtársával, a balassagyarmati Baranyi Dezső cigányprímással, aki elkezdte megtanítani neki a kárpáti cigány nyelvjárást.

A Nógrád megyei cigányságról szóló legfontosabb munkája az *Adatok a Nógrád megyei „kárpáti” magyar cigány varázsláshoz*.¹¹ De további írásaiban is találunk adatokat, megjegyzéseket a nógrádi cigányságra vonatkozóan, mint a kárpáti magyar cigányság jellegzetes csoportjáról. *A magyarországi cigányság*¹² és *A ma élő magyar cigány nyelv*¹³ című tanulmányában részletesen bemutatja (térképen is) a hazai cigány népcsoportokat és nyelvjárásukat, köztük a nagy számban Nógrád megyében élő kárpáti magyar cigányokat.¹⁴

¹¹ Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békéscsaba, 1989. 17–22. és Magie des Tziganes Hongrois „des Carpathes” du comitat Nograd. *Psyche* (Paris) 1957. juin-juillet. 236–244.

¹² Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békéscsaba, 1989. 42–56.

¹³ Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békéscsaba, 1989. 139–166.

¹⁴ Lásd a mellékelt térképet. Erdős Kamill: A magyarországi cigányság. *Néprajzi Közlemények* III. évf. 1958. 1–2. sz. 173. és Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békéscsaba, 1989. 56.

A térkép a cigányok létszámát mutatja az összes népességben a megyei lakossághoz viszonyítva százalékarányban. Erdős ezt a megyei tanácsok és a Munkaügyi Minisztérium (Pogány György és Bán Géza) adatközlései alapján készítette (1957. évi adatok). Jól látszik, hogy az 1950-es években Nógrádban éltek legnagyobb számban cigányok. Magyarországon ekkor kb. 200 ezer cigány élt.

Sátoros oláh cigányok, Kisterenye, Nógrád megye
(Fotó: Erdős Kamill, 1959)

Erdős munkásságának kiemelkedő részét jelentették gyűjtőútjai. Publikációi és hagyatékban maradt, kiadatlan írásai e gyűjtőutak során szerzett anyagaiból születtek. 1956-ig csak véletlenszerűen gyűjtött a környezetébe került cigányoktól. Különösen sok kórházi adatközlője volt. 1956-tól kezdődtek a tudatos és szakszerű, széles körű és alapos szakirodalmi felkészülésre alapozott nyári gyűjtőútjai az ország különböző tájaira, az egyes cigány népcsoportokat felkeresve. Ezek közé tartozott 1956-os Nógrád megyei útja, amelynek során főleg Balassagyarmaton gyűjtött. 1957 nyarán, az előző évi súlyos tudóvérszéből felépülve ismét Balassagyarmaton és környékén gyűjtött a kárpáti cigányok között. 1959-ben a kisterenyei cigányságot kereste fel és készített róluk számos, életmódjukat dokumentáló fényképet.

Egyik legkorábbi, fontos publikációja az *Adatok a Nógrád megyei „kárpáti” magyar-cigány varázsláshoz* a *Néprajzi Közleményekben* jelent meg

1957-ben.¹⁵ Az írás adatközlés, amely 1956-os Nógrád megyei gyűjtései alapján született. Erdős publikációinak döntő részére jellemző ez a saját szemével megtapasztaltakra támaszkodó, megbízható adatközlőkre alapozott és komoly forráskritikával ellenőrzött tényközlés a folklór és az anyagi kultúra bármely területéről, amelyekről éppen gyűjtött és adatait közreadta.¹⁶ Az írásban a szerelmi varázslás (10 tétel), rontó varázslás (4 tétel), elhárító varázslás (27 tétel), szerencsevarázslás (15 tétel), gyógyító varázslás (22 tétel) és szépségvarázslás (2 tétel) praktikáit, gyakorlatát, hiedelmeit adta közre a nógrádi gyűjtés alapján. Erdős figyelmet fordított arra is, hogy mennyire széles körben ismert, általánosan elterjedt, illetve ritka, kihalóban levő vagy invariáns szokásról, hiedelemről volt szó. Két példa erre. A szerelmi varázslások között jegyezte le a 20 éves balassagyarmati X. Y.-né közlését az egész magyar nyelvterületen ismert hiedelemről: „*Ha egy lány meg akarja nyerni egy fiú szerelmét: akkor annak levesében megforgatja viselt harisnyáját (felszolgálás előtt) és beletesz még a levesbe egy szőrszálat, melyet szeméremtestéről tépett. – Utána a maradék levest a küszöb alá önti. (Előzőleg a küszöb alját felássza.)*”¹⁷ A szépségvarázslások között egy, a nógrádi cigányság között ritka hiedelemre bukkant a szintén balassagyarmati, 55 éves X. Y.-nével beszélgetve: „*Nagypénteken, éjjel után kimennek a lányok a legközelebbi folyóhoz (Ipoly) és ott hajukat megmossák »holló« vízzel. Az egyik fűzfa alatt megfésülük, a harmadik alatt befonják. Sokan szomorúfűzfa gallyra csavarják hajukat és úgy mennek haza. Ezáltal szép hosszú hajuk lesz.*”¹⁸

A *Néprajzi Közlemények* 1957. évi következő számában gyűjtései során szerzett újabb adatait publikálta, ezúttal a *Terhesség, szülés, gyermekágy,*

¹⁵ *Néprajzi Közlemények* II. évf. 1957. 1–2 sz. 157–164. és még ebben az évben franciaül is: Magie des Tziganes Hongrois „des Carpathes” du comitat Nograd. *Psyche* (Paris) 1957. juin-juillet. 236–244.

¹⁶ „*Jellegzetes példa Erdős Kamill kritikai érzékének erősödésére a nagypénteki hajmosás népszokásának felgyűjtése. A magyarságnál és más, környező népeknél közismert néphagyomány, hogy amelyik asszony vagy lány nagypéntek éjjel folyóvízben, fűzfa alatt megmossa a haját, szép lesz a haja. Ezt a hagyományt kárpáti cigányoktól (Nógrádban) hallott változatban Erdős is közölte. Később oláh cigányok között Békésben is találkozott vele, azzal a bővítéssel, hogy csak a Tisza vízében (ando Tisa pãji) érvényesül a hatása. Ez idő tájt már gyanakvóbb volt Karcsi, és rákérdezett: »Vi tu keres kadi?« (»Te is csinálod ezt?«) – »Õva;sako berš« (»Igen, minden évben.«) válaszolta az asszony cigányul, majd magyarul folytatta: »Attól ilyen selymes a hajam.« Karcsi nem szólt semmit, de a beszélgetés során később puhatolózott, hogy merre járt életében az asszony, és kiderült, hogy színét sem látta a Tiszának, amely kissé messze folyik Végegyháza vidékétől.» (Vekerdi 1989. 9.) Ugyanez az alapos kritikai érzéke mutatkozott meg pl. a cigány rézöntőmesterség tényleges gyakorlatát kutatva.*

¹⁷ Erdős Kamill cigánytanulmányai 1989. 17.

¹⁸ Erdős Kamill cigánytanulmányai 1989. 22. Lásd még a 16. jegyzetet.

szeptatás a magyarországi cigányoknál címmel.¹⁹ Békés és Szolnok megyei gyűjtései mellett a balassagyarmati és karancssági kárpáti cigányoktól szerzett adatait közli, többek között a magzatelhajtó szerekről, a váltottgyermek hiedelméről, a csecsemők és kisgyermek betegeinek kezeléséről stb.

A *Néprajzi Közlemények* 1958. évi 1–2. számában²⁰ újabb, gyűjtéseken nyugvó adatait közli, immár rövidebb kommentárokkal, értelmezésekkel a *Cigány temetés* témakörében. Két, egymástól nyelvészeti és etnikailag is eltérő cigánycsoport temetési szokásait tette vizsgálat tárgyává: a kheräre (oláh) és a kárpáti cigányokét. Ez utóbbiaktól Nógrád megyében, főképpen Balassagyarmaton gyűjtött. A felgyűjtött szokásanyag ismertetése során kitért a halottjósítás, a halál elkövetkezése és a koporsóba tétel, a virrasztás, a temetőbe menetel, a lélekváltság (*pomāna*), a gyászmelegszakítás, a halottisztelet és az élő holttest kultusz szokásaira és hiedelmeire.

Végül két, nagyobb terjedelmű, máig meghatározó jelentőségű, elméleti és módszertani iránymutatást adó tanulmányát kell bemutatnom.

A *magyarországi cigányság* című tanulmánya szintén a *Néprajzi Közlemények* 1958. évi 1–2. számában jelent meg.²¹ Ebben kísérletet tett a hazai cigányságon belül törzsek, nemzetségek elhatárolására és definiálására. Anyanyelvük szerint kétféle cigányt különböztet meg: cigány és nem cigány anyanyelvűt. A cigány anyanyelvűek pedig szintén két, egymástól élesen különböző csoportot alkotnak: a kárpáti és az oláh (vlax) cigányt nyelvet beszélőkét. A kárpáti magyar cigányokról a legtöbb ismeretet nógrádi gyűjtései során szerezte. Így írt róluk a tanulmányban: „*Idegenekkel szemben »magyar cigányoknak« vallják magukat, de újabban – nevük mellől – egyre inkább elhagyják a »cigány« jelzőt, sőt kifejezetten tiltakoznak és sértésnek veszik, ha azt mondják rájuk: cigány. »Mi magyarok vagyunk« – így beszélnek.*”²² Ők alkotják a cigányság legműveltebb és legbecsületesebb rétegét.”²³

Utolsóként *A Békés megyei cigányok – Cigánydialektusok Magyarországon* című tanulmányát említem.²⁴ Ennek függelékében a 33 éves, balassagyarmati Baranyi Dezső primástól lejegyzett kárpáti magyar cigány szöveget adott közre magyar fordításával együtt.²⁵

VASVÁRI ZOLTÁN

¹⁹ *Néprajzi Közlemények* II. évf. 1957. 3–4. sz. 258–263.

²⁰ *Néprajzi Közlemények* III. évf. 1958. 1–2. sz. 107–127.

²¹ *Néprajzi Közlemények* III. évf. 1958. 1–2. sz. 152–173.

²² Érdekes, de egyáltalán nem meglepő párhuzamként említem, hogy a 19. századi néprajzi gyűjtők ugyanezt tapasztalták a palócok között: a palócok mindig a következő faluban laktak, a kérdezettek önmeghatározásuk szerint becsületes katolikus magyar parasztemberek voltak.

²³ *Néprajzi Közlemények* III. évf. 1958. 1–2. sz. 154–155.

²⁴ Erdős Kamill *cigánytanulmányai* 1989. 57–88.

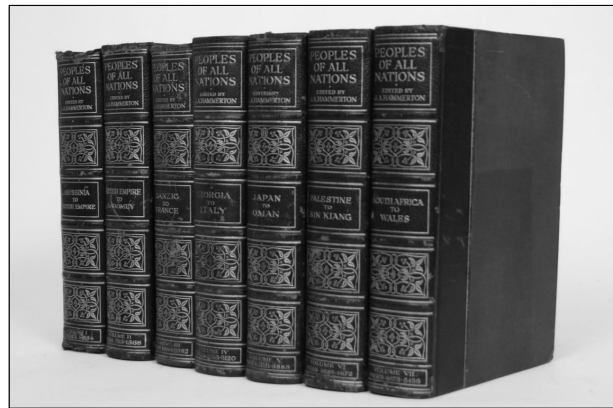
²⁵ Erdős Kamill *cigánytanulmányai* 1989. 85–86.

Évszázados visszatekintő: „Peoples of All Nations”

Egy olyan, Londonban megjelent művet szeretnék bemutatni, amely hazánkban talán kevésbé ismert, azonban szerteágazó történeti, néprajzi, kulturális antropológiai szociofotográfiai anyagot őriz. Feltételezem, hogy más kutató szintén örömmel forgatná, a majd 100 éves mű 2007 óta online formátumban is elérhető.¹

A lexikonról

Az enciklopédia *Peoples of All Nations – Their Life Today and The Story of Their Past, By Our Foremost Writers of Travel Anthropology & History* címen jelent meg. A munka nagyjából 1920 körül vehette kezdetét, így a Nagy Háború és az utána következő időszak történeti szemléletébe is betekintést nyújt. Magyar nyelvre talán *A világ népei – Nemzetek múltja és jelene* címen lehetne lefordítani, ami nem véletlenül kerülhette el a hazai kutatók eddigi mélyrehatóbb figyelmét.²

A „Peoples of All Nations” összefűzött kötetei bőrkötésben
(<https://www.biblio.com/book/peoples-all-nations-life-today-story/d/1256003654>;
A letöltés ideje: 2021. X. 18.)

¹ Ezúton szeretném megköszönni Hála Józsefnek, hogy a kiadvány ismertetőjének megírására felkért! https://archive.org/details/PeoplesOfAllNationsTheirLifeTodayAndStoryOfTheirPast_387; Az oldal utolsó megtekintése: 2021. X. 18.

² https://archive.org/details/PeoplesOfAllNationsTheirLifeTodayAndStoryOfTheirPast_387/_vo1Contents/page/n11/mode/2up; Az oldal utolsó megtekintése: 2021. X. 18.

A 7 kötetes 5436 számozott oldalt tartalmazó mű összeállítása, amelyet 111 színes ábrával, több mint 5000 fotóval és 150 térképmelléklettel láttak el, abban a korban óriási vállalkozás volt, amit még a *Nature* folyóiratban is elismerő szavakkal illettek.³ Mintegy 100 kiváló szerző leírása jelent meg benne, amelyhez nagyjából 300 fotográfus készített felvételeket. A munka hosszú időn át formálódott Sir John Alexander Hammerton (Alexandria – Dunbartonshire, Skócia 1871. II. 27.–London, Anglia 1949. V. 12.) szerkesztésében, akinek újságírói pályafutása riporterként 17 évesen 1889-ben indult a *The Reformer* skót lap riportereként. Később, 1900-ban Londonban telepedett le, ahol élénk stílusán megakadt a szeme Alfred Harmsworth-nek, aki 1905-ben meghívta magához, hogy csatlakozzon a Harmsworth's Amalgamated Press vállalatához, ami akkor a világ legnagyobb kiadóirodalma volt. Az elkövetkező tizenhét évet többé-kevésbé ennél a lendületes cégnél töltötte. Hammerton igencsak büszke volt sorozatműveire, így a kéthetente megjelenő *Harmsworth enciklopédiára* is, ami „*a penny a day's subscription*”, vagyis „*egy penny naponta*” szlogennel jelent meg 1920–1922 között.

Winston Churchill Bradfordban, 1942. december 4.
 (Fotó: Capt. Horton? Imperial War Museums H. 25966;
<https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205198990>
 A letöltés ideje: 2021. X. 18.)

³ *Nature* CIX. évfolyam 2737. szám. 1922. IV. 15.; <https://www.nature.com/articles/109475b0>; Az oldal utolsó megtekintése: 2021. X. 21.

Külön érdekesség, a legenda úgy tartja, remek kommunikációs készségének tudható be az is, hogy a 20. század egyik legismertebb kézjele elterjedhetett. Ez pedig nem más, mint az a bizonyos „V”, amit Winston Churchill-től sokszor láthattunk már a ránk maradt, öt ábrázoló fotókon. A szerző ugyanis a *War Illustrated* című folyóiratban, valamikor 1940 végén beszámolt arról, hogy amikor Sussexben, Firlle felett éppen egy Hawker hurricane típusú repülőlt látott, amelynek, bár zuhanni kezdett, füstje és lángjai mégis a „V” mint victory = győzelem jelet rajzolták az égre. A szimbólum pedig néhány hónapra belül felváltotta a magasba tartott hüvelykujj gesztusát.

Visszatérve az enciklopédiához: az előfizetők a kéthetente kiadott magazinkat köthetették be különféle formátumban és minőségben, így számos megoldás kínálkozott a vásárlók anyagi lehetőségeihez mérten, az egyszerűbb vászontól egészen az aranyozott bőrborításig, a kötetek gerincén pedig általában megjelölték a terjedelmet is. Így a teljes nyomtatott és bekötött anyag formájában, s számában egyaránt nagy szórást mutat 1920–1925. között – legtöbbször mégis az 1922-es kiadási keltezés bukkan fel, bár a kiadványok kezdőlapjain nem tüntettek fel évszámot – ami azonban mit sem von le a korát meghaladó vállalkozás érdemeiből. Az emberiség legfőbb tanulmányozója maga az ember, ekképpen a munka egyik célkitűzése éppen az volt, hogy az érdeklődést mindinkább felkeltsék más népek eltérő történelme és kulturális szokásai iránt. Mindezen túl elengedhetetlennek tartották a kor művelt közönsége szempontjából, hogy az olvasók összefüggéseikben ismerjék meg a világot.

Már-már közhelyszerű a megállapítás: „*Összement a világ*”, avagy a Földön a modernizáció folytán közelebb kerültek egymáshoz az addig távolinak tűnő népek és megszűntek – vagy legalábbis jelentősen lecsökkentek – mind az időbeli, mind pedig a térbeli távolságok. A Nagy Háború után a társadalmaknak meg kellett élniük és érteniük a 20. század azon kihívását, miszerint a modern civilizáció összetett gépezete már kapcsolatba hozta egymással a bolygó legtávolabbi területein élő közösségek sorát, aminek hatása akkor érződik csak igazán, amikor a rendszer valami oknál fogva mégis csorbát szenved és működésében megmakacsolja magát.⁴

A Nagy Háború és az utána kialakuló nézetek sodrában meg kellett volna értenie az emberiségnek, hogy akkorra már egyetlen nemzet sem volt elszigetelt. Ennek következtében pedig maga ez az attitűd is ösztönözte a különböző kultúrák további tanulmányozását, amit a szóban forgó mű egyaránt igyekezett előmozdítani. Megkísérelték tehát, hogy egy teljesen új képet vázoljanak fel a háború utáni világról, annak létező valójában, a nemzetek ábécésorrendbe állításával, kerülve bármilyen földrajzi vagy területi, térségi rangsorolást. Mivel azonban egy-egy ország, vagy népcsoport jelene csakis múltjának meg-

⁴ https://archive.org/details/PeoplesOfAllNationsTheirLifeTodayAndStoryOfTheirPast_387/_vol1Contents/page/n9/mode/2up; Az oldal utolsó megtekintése: 2021. X. 19.

ismerésével együtt érthető meg az a nézet, miszerint a világ népeit, ahogy éppen élnek, adott szokásmechanizmusaikban leírják, és azt bőséges szemléltető ábrákkal ellátják, a mű ismeretterjesztő céljainak elérése érdekében önmagában mégsem tűnt megfelelőnek. Így a lexikon felépítésekor szem előtt tartották, hogy képzett szakemberek írják meg az országok s népek történetét.

A lexikonhoz egy teljesen új és naprakész, az egész földre kiterjedő fotógyűjteményt készítettek, amely mind a vele járó munka, mind pedig a költségek tekintetében bőven meghaladta mindazt, amit valaha egy ilyen sorozatnál megpróbáltak. A világ minden részén dolgoztak fotográfusok, hogy még gazdagabbá tegyék a papírra vetett értékes írások sorát, így számos külföldi utat tettek meg, nemegyszer kizárólag a *Peoples of All Nations* nevében.⁵

Mindehhez azonban szükség volt egy óriási fotótechnikai előrelepesre, ez pedig nem volt más mint az, hogy a fényképezőgépek egyre inkább kompaktabbá váltak. Ennek alapja pedig az 1900-as évek fordulóján a George Eastman által alapított Kodak gyártotta Brownie Box volt, amelyből csak az első évben majd 150 000 darabot adtak el. Ahogy a cég szlogenje szól: „*Önnek csak kattintania kell, a többi már a mi dolgunk!*” Ekképpen tehát a kamera szinte mindenki számára elérhetővé, szállíthatóvá vált, s a pillanatképeket tekerescsfilmekre rögzíthették, amelyeket aztán vagy Nagy-Britanniában, vagy éppen az adott országban egyaránt előhívhattak, továbbá egyszerűbb volt azokat sérülésmentesen cserélni és tárolni is.⁶

Sok ikonikus felvételt készítettek Kodak Brownie Boxal és elterjedésében nagy szerepet játszott a Nagy Háború is, mivel a katonák a fényképezőgépeket sokszor magukkal vitték a frontra. Mindennek következtében az adott korszakban és utána igen sok kiváló szociofotó készülhetett, amelyek többségét elsőként éppen a *Világ népei* enciklopédia hasábjain közölték, amelyek a leírt irodalmi tartalom mellett mind a mai napig lenyűgöző és páratlan vizuális élményt kínálnak az akkor élt népek képi lenyomataként.

Magyarország

A Magyarországot bemutató fejezet a mű IV. kötetében található, ami összesen 56 oldalt tesz ki, és 1 ábrával, valamint 55 fotóval tették még látványosabbá, ami viszont már a Trianon utáni állapotokat vette alapul. Szerzője Henry Hamilton Fyfe (London, Anglia 1869. VI. 10.–Eastbourne, Anglia 1951. VII. 15.) utazóként járta be hazánkat, de számos más helyen is megfordult, így több fejezet egyaránt a nevéhez köthető az enciklopédiában.

⁵ https://archive.org/details/PeoplesOfAllNationsTheirLifeTodayAndStoryOfTheirPast_387/_vol1Contents/page/n11/mode/2up; Az oldal utolsó megtekintése: 2021. X. 19.

⁶ <https://www.fi.edu/history-resources/kodak-brownie-camera> és <https://www.brownie-camera.com/>; továbbá https://mamanohaz.blog.hu/2018/09/04/130_eve_mutattak_be_az_elso_kodak_fenykepezogepet_1888_szeptember; Az oldal utolsó megtekintése: 2021. X. 19.

Az író, miután befejezte tanulmányait, csatlakozott a *The Times* munkatársaihoz, majd 1902-ben a kor legfiatalabbjaként a *The Morning Advertiser* szerkesztője lett, ahol számos újtást vezetett be, így létrehozott egy pletykarovatot, de mindezek mellett könyvismertetőket is megjelentetett. Alfred Harmsworth-ot lenyűgözte munkássága, így a médiacézár a következő évtől már a *Daily Mirror* szerkesztőjévé nevezte ki, ahol úttörő szerepet játszott az „exkluzív” riportok megvalósításában. Az első ilyen interjút egyébiránt Lord Minto új indiai alispánal rögzítették. Később, 1909 körül Harmsworth felajánlotta neki, hogy a legnépszerűbb napilapja, a *Daily Mail* különleges utazóriportere legyen, így bejárta a világot.

Libapásztor a debreceni Csapó utcán az 1920-as évek elején

(Fotó: A. W. Cutler)

(https://archive.org/details/PeoplesOfAllNationsTheirLifeTodayAndStoryOfTheirPast_387/Vol4Hungary/page/n47/mode/2up?view=theater;
A letöltés ideje: 2021. X. 18.)

Az általa írt fejezet követi az enciklopédia megszokott felépítését. Mind történeti, néprajzi, kulturális antropológiai, mind pedig szociokulturális megfigyeléseket, illetve megállapításokat egyaránt tartalmaz a magyarokra és az itt élő kisebbségek, főként a cigányság akkori életére vonatkozóan, ami a hazai kutatók számára mind émikus, mind étikus szempontból kiindulva érdekessé teheti ezt a majd száz évvel ezelőtti összeállítást.

A szerző és maga a kiadó a magyarországi anyagon több fotográfussal dolgozott. A képek több mint felét, 32 alkotást egy bizonyos A. W. Cutler jegyezte, aki valamikor az 1910–1920-as években lehetett igazán aktív, s számos szociofotót készített nem csak a *Peoples of All Nations*, de a *National Geographic* számára is. Több országban, így Nagy-Britanniában, Egyiptom-

ban egyaránt megfordult, életének történéseiről azonban sokkal többet nem lehet tudni az elérhető forrásokból.

Két kép az Underwood Press Service, egy fotó pedig Florance Farmborough (Aylesbury, Anglia 1887. IV. 15.–Marple, Anglia 1978. VIII. 18.) nevéhez köthető, utóbbi 1908-ban Kijevbe utazott, hogy ott tanítson, majd két évvel később Moszkvába költözött, ahol egy orosz szívsebész lányait oktatta angolul. Egyik Nagy-Britanniába vezető útjáról visszatérve, 1914-ben a nagy világégés kellős közepén találta magát. Elhatározta, a cári birodalomban marad és segítséget nyújt az elesettek számára, így önkéntes lett az Orosz Vörös-keresztnél. Nem sokkal később, 1915 januárjában már a galíciai fronton szolgált és naplót vezetett. A közel 400 000 szót tartalmazó írása napjainkra fontos forrássá vált, amely végigköveti a keleti front, a forradalom és a cári rendszer összeomlását.

A háborús események közepette lemezes fényképezőgéppel igen sok felvételt készített. Amikor egysége 1917-ben felmorzsolódott és a cári birodalom összeomlott, elrendelték a csapatok visszavonását Moszkvába. Naplóját és fotóit sikerült megmentenie. Ezek után eladta fényképezőgépét, hogy megválthassa jegyét a transzszibériai vasútra, így jutott el Vlagyivosztok kikötőjébe, ahonnan az Egyesült Államokba hajózott, majd visszatért Angliába.

Lány a kerekes kútnál, Kalocsa környéke, az 1920-as évek eleje

(Fotó: Kankovszky Ervin?)

(https://archive.org/details/PeoplesOfAllNationsTheirLifeTodayAndStoryOfTheirPast_387/Vol4Hungary/page/n1/mode/2up?view=theater; A letöltés ideje: 2021. X. 21.)

Egy magyar fotográfus, bizonyos Kankovszky neve is feltűnik az összeállításban 7 kép esetében, és bár az aláírás nem teszi egyértelművé, de feltehetően Kankovszky Ervin (Sátoraljaújhely, 1884–Budapest, 1945) lehet a kiadó, vagy ami még valószínűbb, maga a művész.⁷ Ő a fényképkészítés fortélyait Balogh Rudolftól tanulta, később pedig szakvizsgát is tett. Bár a Magyar Általános Hitelbank pénztárnoka volt, műtermet nyitott Budapesten. Képeivel több mint száz aranyérmet nyert Magyarországon és külföldön egyaránt. Napjainkban fotóművészként, szakíróként és hazánk egyik legelső fotótörténészeként tartják számon. Több mint 110 cikke jelent meg, külföldi lapokban pedig 72 a magyar népelellett foglalkozó munkája ismert, de 1906–1942 között összesen 252 fotóelőadást is tartott az érdeklődők számára.

Munkásságának hagyatékából 118 db zselatinos ezüst felvétel, 48 db üvegnegatív és 9 db papírnegatív a Magyar Fotográfiai Múzeumban van, de a Magyar Nemzeti Múzeum is őriz tőle képeket. Ide főként olyan felvételek kerültek, amelyeket képügynöksége révén forgalmazott, de dolgozott Gönyey Sándorral, a magyar néprajzi filmzés egyik fontos alakjával is, így forrásértékű művei szintúgy megtalálhatóak e helyen. A hagyaték harmadik része Győri Lajosnál van. Az említett hét kép a *Peoples of All Nations* Magyarországot taglaló fejezetében megtekinthető, de biztos állíthatom, a többi összeállítás is színvonalas betekintést nyújt a majd száz évvel ezelőtti világba.⁸

HORVÁTH PÉTER

* * *

⁷ A képek alatt csak annyi szerepel: „*Photo, Kankovszky, Budapest*”; ez pedig megnehezíti a beazonosítást, mivel a család több tagja is foglalkozott fényképezéssel. Kankovszky Tamás (Budapest, 1920–London, 1986) születési éve alapján kizárható, mivel nem vehetett részt a kiadványban, alig néhány éves volt ekkortájt. Kankovszky Ede (Pozsony, 1884. I. 17.–Budapest, 1922. VIII. 2.) korvettkapitányként járta a világot és bár hagyatéka majdhogynem 400 felvételtől áll, köztük 18 db sztereó üvegnegatív és három fényképekkel teli hajónapló társaságában nem valószínű, hogy ő lenne a szóban forgó alkotó. Baki Péter: *Kankovszkyék*. Magyar Fotográfiai Egyesület, Budapest, 2003.

⁸ A Magyarországot taglaló fejezet további 13 fényképének szerzője a jelenlegi kutatás fényében egyelőre nem azonosítható, feltehetően azonban a már felsorolt művészek között keresendő. Lásd még: <https://www.fotoklikk.eu/2009/05/26/baki-peter-kankovszkyek/> és <https://rofodia.aronk.hu/fenykeptar/kankovszky-ervin/>; Az oldalak utolsó megtekintése: 2021. X. 21.

KUTATÁSOK

Híradás Nepomuki Szent János-szobraink kutatásáról

Az alábbiakban rövid híradás olvasható egy magányos projektről: 2020 szeptembere óta kutatom és dokumentálom a magyarországi Nepomuki Szent János-szobrokat. Noha újkori népi kegyességünk egyik legmeghatározóbb szakrális kisméltékéről van szó, e szobrokról, számukról, elterjedtségükről, elhelyezkedésükről, külső jegyeikről és ikonográfiai típusaikról alkotott tudásunk meglehetősen hézagos. Ha a nevezetesebb, országos igényű áttekintéseket vesszük számba, azt látjuk, hogy Aggházy Mária 1959-ben megjelent barokk szobrászati monográfiájának adattári részében 239, vegyesen kül- és beltéri Nepomuki Szent János-szobrot említett a mai magyar országhatárokon belülről,¹ Tüskés Gábor és Knapp Éva 1988-ban publikált áttekintésükben pedig kb. 160 hazai kültéri Nepomuki Szent János-szoborról adtak számot.² A csaknem két éve folyó dokumentáló gyűjtés – voltaképpen örömteli és izgalmas országjárás – eredményeként 2022. május végéig 802 Nepomuki Szent János-szobrot kerestem fel és dokumentáltam (ebből 688 kültéri, 114 pedig beltéri). Jóllehet, *felkeresésről* nem minden esetben beszélhetünk: bár a munka megkezdése előtt nyomtatott és internetes forrásokból ötszázas nagyságrendű nyerslistát állítottam össze igazolt vagy feltételezett szobrok felkeresendő koordinátaival, az eddig összegyűjtött szobrok mintegy 30%-ára teljesen véletlenszerűen és váratlanul, falujárásaim során bukkantam rá.

Az országot bejárni már önmagában is nagy kihívás, így a gyűjtés valójában csak a legalapvetőbb adatokat összegzi: a szemmel is észrevételezhető jegyek leírását és a megszólaltatott helyben lakók emlékezetével elérhető információkat egészítem ki szakirodalmi adatokkal (az állítás ideje és körülményei stb.). Talán szemléletesebbé tehetem a gyűjtés eddigi eredményeit, ha példaként idecitolom a Győr-Moson-Sopron megyei Abda Nepomuki Szent János-szobrának leírását.

„A római katolikus templom mögött, út mentén húzódó kisebb parkban, kiülő lábazattal és profilonzott fejezettel tagozott pillértörzsön a 18. század közepén emelt, barokk stílusú homokkő szobor. A szobor eredetileg a bécsi országút mentén állt, mintegy 200 méterre a Rábca-hídtól, innen 1901-ben helyezték át a győri káptalan abdai majorságába. Az 1954-es töltésmegerősítési munkálatok során megsérült, az ezt követő évtizedekben majorsági melléképü-

¹ Aggházy Mária: *A barokk szobrászat Magyarországon. I–III.* Budapest: Akadémiai, 1959.

² Tüskés Gábor–Knapp Éva: Nepomuki Szent János tisztelete a szabadtéri emlékek tükrében. Kvantitatív elemzési kísérlet. *Ethnographia* XCIX/3–4. 1988. 330–356.

letekben hányódott. A Lőcsei József által elvégzett restaurálást-rekonstruálást követően 1992 augusztusában avatták fel mai helyén. 2012-től nyilvántartott műemléki érték, 2020 óta műemlék (törzsszám: 11576; azonosító: 18760). Az enyhe kontrapoztban álló szent papi ornátusban (csizma, reverenda, karing, zsinórral nyakba kötött prémalmúciium, mőzestáblácskák, birétum), baljával mellkasának támasztott, pálmaággal összefogott feszülettel, esküre emelt jobbival a törzse előtt, a korpusz fölött elrédő tekintettel. A posztamensen a vértanúságot szenvedő kanonok mennybevételeének jelenetét ábrázoló dom-bormű látható. Figuramagasság: kb. 165 cm. Tájolás: ÉK. 🌐: 47.69487, 17.53973”

*Az abdai Nepomuki Szent János-szobor
(Fotó: Terbócs Attila)*

A puszta leírások mellett természetesen fényképek is készülnek, amelyek a topográfiai környezet bemutatása mellett virtuálisan körbejárhatóvá teszik a szobrokat. A több szemszögből készült egész alakos fényképek mellett a figura és a posztamens lényegesebb részleteit is dokumentálom.

Miután nem gondolom úgy, hogy a gyűjtés adatai személyes jövőbeni tervek érdekében féltékenyen dédelgetett, kizárólagos tulajdonomat képeznék, az eredményeket és a szoborleírásokat kezdetektől nyilvánossá teszem az interneten. A szobrok listája a fentihez hasonló leírásokkal és a fényképekkel egy rendszeresen frissített Wikipédia-lapon található meg.³ Szintén nyilvánosan elérhető és minden megkötés nélkül, közkinccsként felhasználható a szobrokról és a Nepomuki-kultusz egyéb hordozóiról, oltárképekről, domborművekről, üvegablakokról stb. készített mintegy 13 ezer fénykép. A Wikipédia-lap tetején található linkgyűjteményből elérhető adatbázis – voltaképpen egy végtelenül egyszerű Excel-táblázat – a leírásokat kiegészítő további adatokkal (mai és történeti közigazgatási besorolás, szobortípusok, kompozíciós keretek és ikonográfiai típusok stb.) bárki által szabadon használható.

Az *Acta Ethnologica Danubiana* soron következő, 2022-es évfolyamában hosszabb lélegzetű áttekintésem lesz olvasható a célkitűzésekről, a gyűjtés módszeréről és időközbeni tanulságairól, valamint példákon keresztül felviláncoltom a korpusz ikonográfiai elemzésének nehézségeit, de lehetőségeit is. Emellett rövid kommentárokkal szintén ott adom közre a munka eddigi kvantitatív eredményeit, ami a szobrok regionális és időbeli elterjedését, főbb típusait, elhelyezkedésük jellegét, kompozíciós keretüket, legvégül pedig ikonográfiai típusait és jegyeiket illeti. Ezek természetesen csak részeredmények, hiszen még a gyűjtőmunka sem ért véget, az anyag szintetizálása pedig éppen csak elkezdődött.

Itt és most, a *Néprajzi Hírek* számára ennyi volna hát a rövid híradás, amelyet szerkesztői kérésre a munkát alapjaiban megnehezítő dilemmák egyikéről, valamint a gyűjtés során adódó, meghökkentő, színes(nek szánt) anekdotikus történetekkel zárok le.

Nepomuki Szent János-szobor vagy valami más?

A munka fókuszában a Nepomuki Szent János-szobrok állnak, így a téma körülhatárolása értelemszerűen a legelső lépések egyike volt. Hogy mi is pontosan a Nepomuki Szent János-szobor, az objektív szempontból biztonsággal meghatározható: minden olyan háromdimenziós alkotás, amely ikonográfiai szempontból vagy az esetlegesen még felderíthető alkotói szándék felől igazolhatóan Nepomuki Szent János alakját idézi meg. Arra természetesen fel voltam készülve, hogy lesznek szobrok, amelyekről mégsem dönthetem el egyértelműen, kit ábrázol, ezeket „*Kétséges azonosítású Nepomuki Szent Já-*

³ https://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkesztő:Pasztilla/Nepomuki_Szent_János-szobrok

nos-szobrok” címszó alatt regisztrálom azóta is. Loyolai Szent Ignác alakja, öltözete például gyakorta egészen közletről idézi Szent Jánosét: több ízben főfájást okozhat annak megállapítása, hogy Loyolai Ignác vagy Nepomuki János attribútumait vesztett figurája áll- vagy térdel-e a szemlélővel szemben (persze ez a dilemma leginkább csak a templomi szobrok körében merülhet fel, Szent Ignác nem vált köztereken is megjelenő népi védőszentté).

Az anyag egésze, az ábrázolásmódok és ikonográfiai programok sokféleségének feltárása egyre többit segített a korábbi téves beazonosítások tisztázásában is. Simontornya Szentháromság-oszlopán például, noha Nepomuki Szent János neve olvasható a posztamensre rögzített táblán is, csaknem teljes bizonyossággal Kapisztrán János figurája áll.⁴ Nemrégiben a miskolctapolcai sziklakápolna szobrairól jelent meg egy áttekintés, amelyben Gonzaga Szent Alajos alakját Nepomuki Szent Jánosként azonosította a szerző (hamarosan e közlés helyreigazítása is várható).⁵ Legutóbb a bajai Türr István Múzeum munkatársaival, Kollár Katalinnal és Kothencz Kelemennel forgattunk és nézegettünk hosszasan egy még Solymos Ede által Nepomuki Szent János-szoborként leltározott 18. századi faszobrot, és végül ki kellett mondani, hogy a palástba, cingulummal derékban átkötött habitusba, saruba öltözött, térdre omló figura Nepomuki Szent Jánosként való azonosítása nagy valószínűséggel téves volt.

Megtanultam hamar azt is, hogy egzaktnak tűnő definíció leginkább csak a gyűjtő fejében él, a falvakat járva azonban ritkán célravezető „*Nepomuki Szent János-szobor*” vagy „*Jánoska*” felől kérdezősködni. Sok helyütt a település különböző szegleteiben álló kőszentek szinkretikus elegyet alkotnak a helyben lakók helyismeretében (akár a feszületekkel együtt is!), és a megkérdezettek bizonytalanok afelől, melyik *kép* kit is ábrázol. Helyesebb általánosan szobrok felől, esetleg olyan szobrok felől kérdezősködni, amelyek „*keresztet szorongató szakállas szenter*” ábrázolnak.

Adódnak aztán olyan helyzetek is, amikor a helyi közösségnek nagyon is pontos elképzelései vannak arról, kit ábrázol egy-egy szobor, csak éppen az nem vág egybe az objektív tényekkel. Két esetet rángatok ide illusztrációul, egyik érdekesebb, mint a másik.

A Heves megyei Makláron, a római katolikus templom előtt még 1804-ben állítottak egy Nepomuki-szobrot, a közeli Egerben dolgozó talján mester, Giovanni Adami alkotását. Szakirodalmi utalások és bizonytalan keltezésű archív képek alapján a 20. század közepén még állt a Nepomuki Szent János mennybevételét ábrázoló szobor (igaz, addigra már a szentély mögött). Így körbesétáltam előbb a templom környékét, bekukkantottam a templomba, majd végigjártam az egész falut, de Nepomuki-szobrot sehol nem találtam.

⁴ Vö. Máté Imréné: A Szentháromság-szobor. *Simontornyai Hírek* XIX/3. 2020. márc. 8–9.

⁵ Hideg Ágnes: A Sziklakápolna szobrai. *Miskolci Keresztény Szemle* XVIII/1. 2022. 79–81.

Végigbandukoltam a szomszédos Nagytálya utcáin is, amely a 20. században egy községet alkotott Maklárral, de ott sem jártam sikerrel. A megkérdezett makláriak többnyire nem tudtak Nepomuki-szoborról, aki mégis, az határozottan a templom előtt álló szoborhoz irányított. Ott egy 1924-ben emelt világháborús emlékmű áll, Vass Viktor alkotása, amelyen Krisztus áldásra tárt karokkal, gyámolítóan ereszkedik térdre egy haldokló katona mellett. Hamar napirendre tértem a helyiek tévesztése felett, dolgom végezetlen megnyugodtam abban, hogy a második világháborús bombák nem csak a korabeli maklári templomot, hanem az előtte (mögötte?) álló szobrot is elpusztíthatták.

*Maklári információs tábla a település „Nepomuki Szent János-szobráról”
(Fotó: Terbócs Attila)*

Aztán mégsem hagyott nyugodni a maklári néhányak határozottsága, amellyel a világháborús hősi emlékműhöz irányítottak. Több körben leveleket írtam a plébániának és az önkormányzatnak, hogy a végére járjak a szobor történetének, megemlítve, hogy a helyiek egy része a hősi emlékművet hiszi Nepomuki-szobornak. Válasz nélkül maradtam, így csaknem egy év elteltével ismét elmentem a faluba. Azt már tudtam, hogy Makláron Nepomuki-szobor nincs, így csak közvélemény-kutatás céljával róttam a falu utcáit: minden szembejövőt megkérdeztem arról, hol találom Nepomuki Szent János szobrát. Negyedük-harmaduk ismét határozottan a templom előtti világháborús emlékműhöz irányított, így hát magamban is kételkedve ismét odamentem. Ezút-

tal azzal szembesültem, hogy leveleim végül nem kívánt hatást értek el: az önkormányzat időközben kirakott egy információs táblát a szobor mellé, miszerint az márpedig Nepomuki Szent Jánost ábrázolja.⁶

A másik eset Nógrádsáphoz fűződik, és a fentinek éppen tükörképe. Az alsósápi (a régebbi betelepülésű) falurész főutcáján, egy családi ház kertjében áll Nepomukink.

A nógrádsápi „Szent Kristóf-szobor”
(Fotó: Terbócs Attila)

⁶ Hasonló eset Hahóté. A faluba kétszer is visszatértem, hogy végigjárjam a belterületet és a nagyobb külterületi dűlőutakat, de nem találtam az Aggházy Mária adattárában és a falu honlapján is említett szobrot. A helyiek segítségével bár fel tudtam térképezni a település köztéri alkotásait, egyik sem Nepomuki Szent Jánost ábrázolta. Az önkormányzatnak és a plébániának ezúttal is írtam leveleket, amelyek ugyanúgy megválaszolatlanok maradtak. Egy idő után azonban arra lettem figyelmes, hogy a település honlapjáról, a helyi nevezetességeket bemutató oldalról eltűnt a Nepomuki-szoborra való utalás, így végül megszabadultak tőlem.

Romantikus modorú, kissé ösztövérszobrocska. Van neki mindene, pálmába ágyazott feszülete, csillagkoszorúja, kanonoki vállgallérja. A tulaj szívesen és büszkén beengedett a kertbe fényképezni és méricskélgni. Szóba elegyedtünk, és már beszélgettünk egy ideje, amikor egyre zavarodottabb tekintettel nézett rám, mígnem végül visszakérdezett, hogy milyen nevet említettem már többször is. Nepomuki Szent Jánosét, feleltem. De hiszen ez Szent Kristóf, mondta megütközve. Ők ugyan csak három éve laknak a házban, mesélte, de beköltözés után megkérdezték a falu néhány öregebb lakóját a szoborról, akik egybehangzóan elmondták, hogy Szent Kristóf-szoborról van szó, amelyet az első háború után, az 1920-as években állítottatott egy ott élő, vallásos özvegyasszony. Ott helyben becsületszavamat adtam emberemnek, hogy őkelme nem Szent Kristóf, hanem Nepomuki Szent János. Végigmotogattam az attribútumokat, elmagyaráztam a vonatkozó legendáriumi részeket, felvázoltam, ezzel szemben hogyan szokták ábrázolni Szent Kristófot. Nem hitt nekem, számára továbbra is Szent Kristóf áll az ablakuk előtt.⁷

TERBÓCS ATTILA

* * *

---

⁷ Itt sem egyedi esetről van szó. A Kaposkeresztúrhoz tartozó Rákópuszta Nepomuki Szent János-szobrát a helyiek Páduai Szent Antalnak tartják.

FÓRUM

Járvány-lét-helyzetek A Covid19-világjárvány hatása a mindennapokra és a társadalomkutatásra A KJNT vándorkonferenciája

2021. október 15-én került sor a Kriza János Néprajzi Társaság hagyományos vándorkonferenciájára, amely a koronavírus-világjárvány társadalomtudományi megközelítésére vállalkozott. A *Járvány-lét-helyzetek – A Covid19-világjárvány hatása a mindennapokra és a társadalomkutatásra* című konferencia társszervezője a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszéke volt, és a rendezvényre hibrid (helyszíni és online) formában került sor: az előadók és résztvevők egy része élőben, a KJNT székházában adott elő, mások pedig az internet segítségével kapcsolódhattak be.

A KJNT elnökének, Jakab Albert Zsoltnak megnyitóbeszédét plenáris előadások követték. Elsőként Pozsony Ferenc, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológiai Intézetének professzora adott elő *Csikcsobotfalvi farsang vírusjárvány idején* címmel, melyben azt elemezte, hogy egy székelyföldi településen milyen módon reflektáltak a jelenlegi járványhelyzetre, és aktualizálták a 2021-es farsangi ünnepeket. A második, *A járvány hatása a néprajzi terepmunkára* című plenáris előadásban Vajda András, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszékének adjunktusa a terepmunka újraértékelését és módszertani kérdéseit mutatta be.

A konferencia első tömbjét Ármeán Otília, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszékének adjunktusa indította *Érzékelési technikák és testtudatosság változásai a távolságtartási szabályok hatására* című előadásával, melyben a járvány kapcsán az átalakulófélben lévő térhasználatot elemezte. Pál Emese, a BBTE Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola hallgatója előadásában (*Huszárok koronavírus-világjárvány idején. Kitalált hagyományok változása*) a hagyományörző huszárok mindennapjainak a járvány miatti megváltozását, illetve az élő rendezvények elmaradásának miatti funkcióvesztéseket mutatta be, egyúttal reflektálva a kutatási nehézségekre is. Ezt követően Püsök Imola, a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Programjának hallgatója *Sorosisták, goldisták, oltásosok – A bizalmatlanság antropológiai megközelítése* címmel ismertette, hogy a pandémiának köszönhetően hogyan termelődik a bizonytalanság és szegregálódik tovább a társada-

lom, illetve ennek milyen hatásai vannak a kutatókra. A konferencia első tömbjét Gagy József, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszékének tanára *Maszk, arc, álarc* című előadása zárta, melyben a jelzett fogalmak közötti különbségeket, a maszkok új funkcióit, illetve a maszkhasználati szokásokat mutatta be.

A második tömböt Brínzan-Antal Krisztina, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának hallgatója nyitotta *Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Magyar Házak kutatása a koronavírus idején* címmel, melyben a járványnak a civil szervezetekre és a fenttartási nehézségekre hívta fel a figyelmet. Szöcs Levente, a gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum néprajzos muzeológusa előadásában (*Az online játékok szerepe a virtuális közösségek szerveződésében*) arra hívta fel a figyelmet, hogy az online játékok kapcsán miképpen alakulnak ki közösségek. A tömb zárásaként Nagy Zsolt, a BBTE Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola hallgatója *Virág-járvány – kényszerstratégiák, gyakorlatok és identitásformálás egy Maros menti virágtermelő köz(ös)ségben a világjárvány idején* című bemutatójában ismertette, hogy miképpen sújtotta a járvány a virágtermelőket, illetve felvázolta, hogyan alakultak át a hétköznapi ember virághasználati szokásai.

A konferencia harmadik tömbjét Balatonyi Judit, a PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének tudományos munkatársának *Szerelem a koronavírus idején – Innováció és folytonosság a karanténesküvők világában* című előadása nyitotta meg, melyben az esküvőtartási kultúra átalakulásáról számolt be, illetve a magyarországi helyzetről is szót ejtett, ahol a környező országokkal ellentétben, a járvány ellenére is enyhe növekedést mutatott a házasságkötések száma. Ezt követte Brínzan-Antal Krisztina második előadása *A Z generáció és a (kulturális) szervezetek online kommunikációja, valamint a kultúrafogyasztás a koronavírus-járvány idején* címmel, melyben a pandémia ideje alatt, középiskolás diákok körében végzett kutatását ismertette. Ebből kiderül, hogy a romániai magyar középiskolákban milyen kommunikációs eszközökkel szolgálgják, erősítik a középiskolások anyanyelvi kultúráját és anyanyelvhasználatát, valamint a civil szervezetek kommunikációja eljut-e a középiskolásokhoz, illetve a koronavírus-járvány okozta megváltozott kultúrafogyasztási szokásokat is megismerhettük. Ezt követően Tökés Gyöngyvér, a Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszékének adjunktusa adott elő *Járvány-kommunikáció az erdélyi magyar múzeumok honlapján* címmel, melyben a múzeumi honlapok kommunikációjának részleges átalakulását, illetve egyes esetekben a hiányosságait mutatta be. Horváth Kinga, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója *Gyermeknaplók a karantén ideje alatt* című előadásában a 21. századi naplóírás-önéletírás kutatásának problémakörét járta körbe a járvány alatt született iskolásnaplók példáin keresztül.

A konferencia utolsó előadástömbjét Berényi Marianna, a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársának előadása indította *Posztdigitális jelen: a pandémia hatása a múzeumok online tereire* címmel, melyben arra hívta fel a figyelmet, hogy járvány alatt az ember és a digitális technika kapcsolata mennyire megváltozik, és ezáltal megváltozik a múzeumok látogatói attitűdje is. Ennek hatásaként pedig fontos, hogy a múzeumok hangsúlyt fektessenek a digitális fejlesztésekre. Ezt követte Bakos Áron, Foster Hannah, Hajdu Ágnes és Szeljak György, a Néprajzi Múzeum munkatársainak közös előadása (*#karanténtárgyak: reflexiók egy online gyűjtőkampányra*), melyben a Néprajzi Múzeum karantén időszakhoz kapcsolódó tárgygyűjtési kezdeményezéséről számoltak be. A hallgatók megismerhették, hogy milyen anyagot sikerült gyűjteni, és ennek az új típusú gyűjtésnek kapcsán milyen módszertani problémák vetődtek fel. Hasszmann Orsolya, a csernátони Haszmann Pál Múzeum munkatársa *VirtuÁLátogatás – Múzeumi gyakorlatok járványidőben* címen tartotta meg előadását, melyben egy múzeum karantén alatti mindennapjait, a rendhagyó forgatókönyveket mutatta be. A konferencia utolsó, *A Tarisznyás Márton Múzeum online tevékenységei a világiárvány idején* című előadásában Borsos Gyöngyi a múzeum virtuális térbe költözött tevékenységeit mutatta be.

Az tömböket követően a helyszínen és az online felületen egyaránt kérdéseket lehetett feltenni az előadóknak, ami tartalmaz vitákat és eszmecseréket eredményezett. A Kriza János Néprajzi Társaság vándorkonferenciájának keretében azok a társadalomtudományok különböző területein (néprajz, antropológia, szociológia) dolgozó oktatók és kutatók mutatták be munkájukat, akik az elmúlt években végzett (terep)kutatásaik során olyan helyzetekbe kerültek, amikor a járványnak az egyének, a közösségek és/vagy a társadalom egészére gyakorolt hatásáról (is) el kellett gondolkodniuk, vagy éppen a pandémia kutatásával foglalkoznak. A szervezők szándéka szerint az elhangzott előadások anyagából tanulmánykötet készül.

A konferencia támogatói a Bethlen Gábor Alap, a Communitas Alapítvány és a Magyar Tudományos Akadémia voltak.

BEKE ANDRÁS

Székelyföldtől Szekszárdig Gyűjtési módszerek, gyűjtemények és terepmunka

A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtők Szakosztálya 2022. április 20-án tartotta az egész napos *Néprajzi Gyűjtés Módszertani Szakmai Nap – Gyűjtési módszerek, gyűjtemények és terepmunka* című konferenciáját Budapesten, a Humán Tudományok Kutatóházában. Ez az esemény csak az első volt a három alkalmas konferenciasorozatnak, amelyek májusban Győrben a Rómer

Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban, illetve augusztusban az újonnan átadott Néprajzi Múzeumban folytatódik, más-más témával a középpontban.

A konferenciát Paál Zsuzsanna (Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, Győr) nyitotta meg, aki több mint tíz éve a Néprajzi Gyűjtők Szakosztályának elnöke és egyben a fő motorja is. Köszöntőjében kitért a kezdetekre, amikor 2013-ban 17 gyűjtő e-mail címének a birtokában kezdte el megszervezni az azóta méltán híres Tradíció Gyűjtőpályázatot, amelynek már az első évében is 150 pályázat érkezett és került be végül a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumába. Azóta töretlenül és sikerrel zajlanak a pályázatok, a nyári táborok – előző évben az önkéntes gyűjtők együtt gyűjtöttek és tanultak az ELTE Néprajzi Intézet alapszakos hallgatóival Mezőkövesden – és a szakmai továbbképzések. Ez a konferencia-sorozat, a 2021-ben megválasztott titkárok – Tasnádi Zsuzsanna (Néprajzi Múzeum, Budapest) és Gyórfy Eszter (BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest) – jóvoltából már az elkövetkező 2 év új irányát jelöli ki, amely nagyobb hangsúlyt fektet az önkéntes gyűjtők szakirányú továbbképzésére, hiszen a néprajzkutatók gyakran támaszkodnak az önkéntes gyűjtők kézírataira, helyismereteikre, illetve kapcsolatrendszerükre.

A konferencia résztvevői

A Néprajztudományi Intézetből Landgraf Ildikó köszöntötte mind a jelenlevőket, mind az online csatlakozókat, aki szintén kiemelte, hogy a néprajzkutatók és az önkéntes gyűjtők kapcsolatának már lassan 50 éves közös története van, hiszen több alkalommal is az önkéntes gyűjtők is az akadémia kérdőíveivel jártak faluról falura, ezzel is segítve a néprajzkutatók munkáját. Ezért kü-

lön öröm, hogy a konferenciasorozat első alkalma a Humán Tudományok Kutatóházában kerülhetett megrendezésre. Az intézet munkatársai aktívan részt vesznek a pályázatok elbírálásában és a további kutatásokhoz való tanácsadásban.

A konferencia első szekciójának fő témája a különböző vidéki, illetve határon túli tájházak alapítása, működtetése volt. Az első előadó, Dimény-Haszmann Orsolya (Haszmann Pál Múzeum, Csernáton) *Magángyűjtemény és közgyűjtemény – A csernátoni Haszmann Pál Múzeum alapítása* című előadásában az egyébként családi vonatkozású, 1973-ban alapított intézménynek a történetét, illetve az rokonságból származó izgalmas kutatói – kint-lét, bent-lét – pozíciójából fakadó nehézségekről vagy éppen könnyebbségekről is beszámolt. Egy rövid, de annál tartalmasabb kávészünet után Fuksz Márta (Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd) tartott előadást a tájházak és a helytörténeti gyűjtemények alapításának jogszabályi háttéréről, illetve tapasztalati tanácsokat adott, hogy milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a jogszabályok betartásához. A szekció utolsó előadója, Csapai János (Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd) a Tolna megyei tájházakról rajzolt fel egy általános képet, fókuszba helyezve az őcsényi tájházat, hogy hogyan alakult ki a tárgygyűjteménye, milyen programokat tud nyújtani a közönség számára és hogy milyen problémákkal kell számolni a fenntartással kapcsolatban. A szekciót követően egy könnyed ebéd közben beszélhették meg a résztvevők a hallottakat, a szoros időkeretből kicsúszott kérdések, hozzászólások és egyéb gondolatok is ekkor kerültek megbeszélésre.

A második szekció a módszertani kérdéseket helyezte előtérbe. Batári Zsuzsanna (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre) *Tárgyak a folklórban – tárgyak a kiállításban – Népszokás-rekonstrukciók kérdései* címet viselő előadásában a tárgyközpontú folklórkutatás fontosságát hangsúlyozta. A múzeumokban, skanzenekben a kiállításépítéskor kialakított úgynevezett „szituációk”, jelenetek pontosabb ábrázolását segíti, ha például a kiragadott munkafolyamatnak vagy ünnepi asztalnak minél részletesebb, kiterjedtebb (folklór)forrásaira tudnak támaszkodni. Ezt követte Landgraf Ildikó (BTK Néprajztudományi Intézet) előadása, „...segíts meg utunkon!” – *A személyes dokumentumok, családi irattárak gyűjtésének módszertanáról*, amelyben reflektált a Tradíció Gyűjtőpályázat egyik legnépszerűbb pályázati témájára, az *Emlékezzünk!*-re, amelyre évről évre rengeteg kézirat érkezik be. Landgraf Ildikó az egodokumentumok néprajzi kutatásának a kritériumait, módszereit és főbb kérdéseit vette sorra.

A késő délutáni frissítő kávészünet után Cseh Fruzsina (BTK Néprajztudományi Intézet) megtartotta *A kézművesség-kutatás hazai és nemzetközi területei – Tudomány és ismeretterjesztés* című előadását, amelyben beszámolt a MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Kézművesipar-történeti Munkabizottságának munkájáról, kiadványairól, konferenciáiról. A konferencia utolsó előadója, Bulcsú László (Néprajzi Múzeum, Budapest) *Előismeretek és*

tereptapasztalatok, avagy az önreflexió kijózanító élménye címmel tartott előadást, amelyben felhívta az önkéntes gyűjtők figyelmét a holisztikus szemléletmód hasznosságára, és a népi építészet kutatásának bukkánóit és szépségeit is bemutatta.

A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtők Szakosztálya izgalmas és sikeres konferenciát zárt, mind a gyűjtők, mind az előadók részéről, folytatása 2022. május 26-án Győrben lesz, ahol a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum lesz a házigazda.

HORVÁTH KINGA

* * *

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

Megnyitóbeszéd a „Géniuszok” című kiállításhoz*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A magyar tudománynak nincsen múzeuma, de van közel kétszáz éves Akadémiaja, „*Tudós Társaság*”-a és legkiválóbb képviselőinek egy fejünkben élő, elképzelt pantheonja. Utóbbiaknak, a „*magyar Géniusz*”-oknak a mai naptól fogva végre lesz egy kiállítóhelye is. A Lakitelken most megnyíló kiállításban 21 magyar tudós életútja jelenik meg. Itt most a feltalálók és találmányaik, a természettudományok, a műszaki tudományok zseniális művelői kapnak helyet, de jól tudjuk, hogy más diszciplínák művelésében is jeleskedtek világhírű magyar géniuszok, hogy csak Bartókra és Kodályra, Kőrösi Csoma Sándorra vagy Bolyai Jánosra utaljak.

Bolyai János (1802–1860) a 19. század legnagyobb magyar matematikusa volt, akinek a nem-euklideszi geometria felfedezésén kívül pl. a számelméletben, meg a térelmélet megalapozásában is voltak jelentős eredményei. Sajnálatos, hogy az 1831-ben latin nyelven megjelent *Appendix*-ében közreadott felfedezését – Gauss kivételével – kortársai nem értették meg (az orosz Lobacscevszkij tőle függetlenül fedezte fel az abszolút geometria lényegét és publikálta 1829–30-ban). Bolyait az elismerés hiánya mélyen elkésztette és önmagával meghasonultan halt meg. (Németh László *Két Bolyai* című drámája érzékletesen megmutatta a zseni lelki vívódásait.) Érdemes megjegyezni, hogy a magyar matematika Bolyai óta is elsők között van a világban. A matematika *Nobel-díjának* tekintett *Ábel-díjat* eddig elnyert tucatnyi tudós között három magyart találunk (Lax Péter, Szemerédi Endre, Lovász László).

A lexikonok és a köztudat szerint mindmáig Eötvös Loránd a legjelentősebb magyar fizikus. Legfontosabb eredményeit a gravitáció és a földmágnesesség vizsgálatában érte el. Tudjuk jól, hogy a gravitációs tér változásának mérésére általa szerkesztett „*torziós inga*” már 1901-ben világhírűvé vált. A magyar fizikai iskola azonban nem vele, hanem Jedlik Ányossal (1800–1895) kezdődött, aki eredendően papi ember, bencés szerzetes volt. Eleinte a győri bencés líceumban, meg Pozsonyban volt a természettan tanára, de 1840–1878 között – csaknem negyven éven át – már a pesti egyetemen a fizika professzora. Pár évig az egyetem rektori tisztségét is betöltötte. Az MTA tagjaként székfoglaló előadását *A villanytelepek egész működésének meghatározása* címen tartotta 1859-ben.

---

* Elhangzott 2022. január 22-én a Lakitelek Népfőiskola Hungarikum Kiállítóházában.

Jedlik első találmánya egy *szóдавízgyártó gép* volt, amit 1826-ban mutatott be. Annak alapján hozták létre hazánkban az első szikvízüzemet. A szóдавíz és a fröccs korán felkerült a hungarikumok listájára és akkoriban (2015 tájékán) a feltaláló Jedlik neve is gyakran szerepelt a sajtóban. Ennél jelentősebb találmánya volt az elektromágneses hatás alapján működő forgómotor (a *villanydelejes forgonya*) 1827–28-ban. Az 1840–50-es években tökéletesítette az akkumulátort, de annak gyakorlati hasznosítására hazánkban akkor nem volt lehetőség. Az 1850-es években felfedezte a dinamó-elektromos elvet, megszerkesztette az *egysarki villámindító* gépet és ebben 6 évvel megelőzte Siemens felismerését. Jelentős találmánya volt az elektromos sűrítő (a *csöves villámfeszítő*), a későbbi lökésgenerátor előfutára. Ezt a találmányát Siemens javaslatára a bécsi világkiállításon (1872-ben) a *Haladás* éremmel jutalmazták.

Jedlik tehát sikeres tudós, feltaláló volt. A magyar ipar akkori fejletlensége okozta, hogy a dinamót nem Magyarországon kezdték el gyártani, hanem a Siemens-művekben, német telephelyeken. Jedlik Ányos nagy érdemeket szerzett a magyar fizikai szaknyelv megteremtésében is. (Miként a kortárs Irinyi János a kémiai szaknyelv kialakításában.) Egészen természetes, hogy az elhunyt Jedlikről 1897-ben Eötvös Loránd, az MTA akkori elnöke tartott emlékbeszédet, méltatta életművét, találmányainak sorát.

A műszaki tudományok területén még számos kiváló magyar feltalálót kellene említenünk. Hiszen Bláthy Ottó, Zipernovszky Károly és Déri Miksa 1885-ben megalkotta a *transzformátort*, a villamos erőátvitel eszközét. Nem tartjuk számon, pedig tudnunk kellene, hogy Bláthy 1889-ben az áramfogyasztás mérésének eszközét, a *villanyórát* is megalkotta. Csonka János és Bánki Donát 1893-ban elsőként szabadalmaztatta a *karburátort*, a belső égésű motorok üzemanyagának porlasztóját. Csonka 1904-ben már *autót* is gyártott saját üzemében, a Csonka János Gépgyár Rt.-ben. A magyar malomipar megújítását Mechwart András találmánya, a róla elnevezett *hengerszék* tette lehetővé az 1870–80-as évektől kezdődően. Az addig is jelentős gabonakivitelhez csatlakoztak a lisztek, a magasabb hozzáadott értékkel bíró őrlemények is. Kandó Kálmán, a fázisváltós villamos mozdony kifejlesztője itthon talált gyártóra. Ismeretes, hogy az 1930-as években a Ganz-művek már sorozatban gyártotta exportra a nagy teljesítményű, villanymeghajtású mozdonyokat. Hasonló példákat még hosszasan sorolhatnánk.

A „*marsslakó*”-nak elkeresztelt tudósokra utalva született az a kijelentés, miszerint „*a 20. század Budapestén született*”. Kármán Tódor, Neumann János, Szilárd Leó, Teller Ede és Wigner Jenő neve bekerült a 20. század történetébe. Az atomreaktor, az atombomba, a hidrogénbomba, a számítógép, a rakétatechnika és sok más nem született volna meg nélkülük, akkor és úgy, ahogy az történt. Mind az öten Budapestén születtek, ketten a fasori evangélikus gimnáziumban, hárman az állami Mintagimnáziumban érettségiztek, a budapesti Műszaki Egyetemen, majd német egyetemeken tanultak, s a 30-as években az Egyesült Államokba emigráltak. Igaz, hogy csak magyarul tudtak

akcentus nélkül beszélni, s közös tévés, rádiós interjúk alkalmával magyarul kérdezték egymástól egy-egy magyar vagy német szó angol megfelelőjét. Tény, hogy Wigner Jenő és Teller is az MTA tiszteleti tagja lett 1988-ban, 1990-ban. A Központi Fizikai Kutatóintézet felvette Wigner Jenő nevét, akinek életműve felkerült a hungarikumok listájára, miként Neumann János, a „számítógép atyjá”-nak életműve is. Fizikus barátaim szerint a Princetonban 1995-ben elhunyt Wigner élete vége felé előbb angolul, majd németül felejtett el, s az utolsó hetekben már csak magyarul lehetett vele kommunikálni. Teller Ede egy hazai rádióinterjúban elmondta, hogy elalvás előtt az ágyban Arany János műveit olvasgatta.

A magyar tudósok sikereit sokan kapcsolatba hozzák anyanyelvükkel. A nyelv szerepe a gondolkodásban külön tanulmány tárgya lehetne. Számos külföldi tudós és író irt csodálattal a mi nyelvünkről a 19–20. század folyamán. Jakob Grimm, az első német tudományos nyelvten megalkotója írta: „*A magyar nyelv logikus és tökéletes felépítése felülmúl minden más nyelvet.*” Nyelvünknek Széphalmon már van múzeuma, de még nem került fel a hungarikumok listájára. Mi azonban Kőváry Lászlóval együtt valljuk, hogy „*Nyelvében él a nemzet.*” És ez a megállapítás a mi zseniális tudósainkra is érvényes.

Korunkban a globalista erők a nemzetek, a nyelvi és vallási közösségek ellenében támogatják a tömeges migrációt, a népvándorlással elérni kívánt népkeveredést. Látnunk kell, hogy a globális tőke az embert csupán hasznos hajtó dolgozóként vagy fogyasztóként értékeli. Számára a nemzet, a nyelv, a vallás érdektelen, az „*Isten, haza, család*” meghaladott fogalom, a nemzetállam pedig útjában álló akadály.

Manapság a „*klímaválság*” árnyékában sokan félnek a jövőtől. Ezt a félelmet a nyugat-európai zöld-mozgalom már évtizedek óta gerjeszti. Azok tudnak eligazodni napjaink vitáiban, akik legalább alapismeretekkel rendelkeznek a tudomány és a technológia világában. Akik hallgatnak a tudósokra és belátják, hogy a naperőművek és egyéb zöld energiaforrások bővítése mellett az energiaellátás biztonságához szükség van atomerőművekre, így a Paks II. megépítésére is. Legyünk rá büszkék, hogy az atomreaktor kifejlesztése a 20. század derekán magyar fizikusok és matematikusok közreműködésével történt.

A kiállítás ezeknek a gondolatoknak a jegyében megnyitom.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Megnyílt a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegysége

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyüttese

2022. május 19-én nagyszabású ünnepség keretében Novák Katalin köztársasági elnök nyitotta meg a Szabadtéri Néprajzi Múzeum új, Erdély épületegyüttesét. A mintegy 1200 hazai és erdélyi meghívottnak az emelkedett hangulatú ünnepi műsort a Kaláka együttes, a Szent Efrém Férfikar és Petrás Mária, valamint a Magyar Nemzeti Táncegyüttes szolgáltatta. Megnyitó köszöntőbeszédet mondott dr. Cseri Miklós, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója és Kató Béla, az Erdélyi Református Egyház Zsinatának lelkeszi elnöke. Az épületegyüttest Balog Zoltán püspök, a Magyarországi Református Egyház zsinatának lelkeszi elnöke, Kovács Gergely római katolikus gyulafehérvári érsek és Kovács István unitárius püspök szentelték és áldották meg.

A Skanzen legújabb tájegysége a múzeum történetében és a magyarság épített örökségének bemutatásában is mérföldkőnek tekinthető. Az idén májusban átadott I. ütem után a tervek szerint 2025-re megvalósuló teljes koncepció szerint közel 140 épület kelti majd életre a múzeumban Erdély sokszínű épített, tárgyi és szellemi örökségét, társadalmi és etnikai összetételét. Az új kiállítási egységekkel a Skanzen hatvan hektáros területe további tizenöttel növekedett.

Az Erdély épületegyüttes a 20. századon átívelve mutatja be a (népi és urbánus) építészet és lakáskultúra átalakulása mellett az életmód valamennyi területén, és a mentalitásban bekövetkezett változásokat, a hagyományok továbbélését. A 19–20. század fordulóján a hétköznapi és ünnepek világában összefonódik a falusi és városi élet, hiszen a falvak lakói a városba jártak, ha gyógyszertárba mentek, peres vagy hagyatéki ügyeiket intézték az ügyvédnél, de akkor is, ha kultúrára, szórakozásra vagy éppen divatos ruhára vágytak. A különböző méretű települések lakóinak élete ezer szállal kapcsolódott egymáshoz mind Erdélyben, mind pedig az Osztrák–Magyar Monarchia és későbbi utódállamai területén. Ezt az egymásra ható városi és falusi kultúrát mutatja be a Skanzen Erdély épületegyüttese.

A 19. század elején kezdődő hazai polgárosodás Erdélyt is elérte, azonban Magyarország többi részéhez képest lassabban érezte hatását. A modernizáció beindításában és felgyorsításában, valamint a polgári értékek meghonosításában az állam mellett leginkább a különféle kulturális, művelődési egyesületek vállaltak szerepet. Az életszínvonal javulása magával hozta a polgári életmód elterjedését: az otthonokban megjelentek a minőségi bútorok, jellemzővé váltak a kiegészítő lakásdíszek, az öltözködésben pedig a jobban variálható, üzletből beszerezhető ruhadarabok. A bemutatás és ismeretátadás meghatározó formája az enteriőrök és természetes kiállítások mellett az E/1. sze-

mélyű élő interpretáció (élő történelem), amelynek során az egykori lakosokat, kereskedőket, mestereket, hivatalnokokat és más értelmiségieket korhű ruhába öltözött interpretátorok keltik életre élő történelmi jeleneteink segítségével.

A Skanzen az új tájegységgel a múzeumi programok mellett a sokrétű tudományos bemutatásra is törekszik, hiszen nemcsak az életmód komplexebb ismertetését és eddig nem vizsgált élettörténetek, valamint a városi épített örökség megőrzését és bemutatását tűzte ki célul, hanem a trianoni békeszerződés következményeként határon túlra került lakosság mindennapjaiban bekövetkező változásokat, az egykori hivatalnokok tipikus és egyedi életutait is megjeleníti. Az 1920. június 4-i trianoni békediktátum drasztikus változást jelentett a közigazgatás és az állami intézmények dolgozóinak életében. A traumák megélése, kibeszéleatlensége, az élet különböző területein jelentkező kényszerű változások, az elcsatolt területeken a magyarság kisebbségi létbe kerülése és ezeknek a témáknak a megjelenítése a 21. századi gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális változások idején kifejezetten aktuális, ami elgondolkodásra, „megélésre” készíteti a látogatót. Ez közelebb vihet a traumák, a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális változások megértéséhez, valamint az egyéni és nemzeti identitástudat erősödéséhez – határokon innen és túl.

A határon túli 103 ezer négyzetkilométernyi területet reprezentáló új kiállítási egység esetében szimbolikus jelentőségű, hogy a látogató a magyarországi területekről a határon túl található magyar vonatkozású építészeti emlékekhez egy határátkelőn keresztül juthat el. A helyszínen a legjellemzőbb épületek találhatóak meg, úgymint: a sorompó és a sorompókezelői fülke, az útlevelkezelő bódé, a fogadóépület vagy a vámvizsgálatok állandó helyszíne, a betonasztal.

Az Erdély kapuja fantázianeveű épületben egy 15 perces film segít ráhangolódni a kiállításokban bemutatott témákra. Csorba László történész és Ugron Zsolna kolozsvári származású író személyes perspektívából mutatja be röviden Erdély történetét, a magyar köztudatban, emlékezetben betöltött szerepét, hogy ez a terület a történelem során miként jelentette a magyarság fennmaradásának zálogát és azt, hogy Erdély nélkül Magyarország ma nem lenne az, ami. Az innovatív technikai megoldásokat használó úgynevezett immersive movie négy falra és padlóra vetítve tekinthető meg, az intenzívebb látogatói élményre, a témában való mélyebb elmélyedésre helyezve a hangsúlyt.

Az épületegyüttes városi részébe érkezve a látogató egy fiktív székelyföldi kisváros főterén találja magát. A 19–20. század fordulóján a városi közterek kiépítése és fejlesztése a modernizáció egyik legfontosabb eredménye volt. Az utcák szilárd burkolatot kaptak, dísznövényekkel és köztéri szobrokkal övezett sétányokat, parkokat alakítottak ki, ahol a polgárság kedvére korozhatott, találkozhatott. A haladás másik fontos mérföldköve a közvilágítás volt, amely először gázzal, petróleummal, majd villanyárammal működött, kandelábereken. A főtérről hat, különböző székelyföldi városból származó

épületet lehet bejárni: Székelyudvarhely egykori kincstári postahivatalát, Sepsiszentgyörgyről egy ügyvéd testvérpár házat, Székelykeresztúrról egy patikát, Marosvásárhelyről egy kávéházat és egy nyomdát, Kézdivásárhelyről pedig egy udvarteres telken elhelyezkedő divatáru-kereskedést és asztalosműhelyt.

A Székelyudvarhely Kossuth Lajos utca 35. szám alatti, 1880 körül épült emeletes kőházat 1907-ben vette bérbe a Kolozsvári Postaigazgatóság, majd a hivatal céljainak megfelelően átalakította. Az épületben egy korabeli székelyföldi városi posta elevenedik meg előttünk. A közönségtérben található írópultok, a Korzó kávéházzal összeköttetésben álló korabeli fali telefonkészülék, a fiókbérlők szekrényében található képes memóriajáték mind kipróbálhatók. A helyiséget működő csőposta-berendezés szeli át. A csomagpultnál található csomagmérleg, a feldolgozóhelyiségben kiállított beosztószekrény, a műszaki helyiségben működő morze-játék, valamint a telefonközpont kapcsolótáblás játékának segítségével a korabeli postai munka- és ügyviteli folyamatok bárki számára átélhetővé válnak. A postaépület emeletén a postatiszt polgári jólétet tükröző otthonába léphetünk be – épp abban a pillanatban, amikor Dávid Lajost 1919. január 15-én választás elé állítják: vagy hűségesküt tesz I. Ferdinánd román királyra és megtagadja magyarságát, vagy pedig kiutasítás és vagyonvesztés vár rá.

A Kós Károly tervezte sepsiszentgyörgyi lakóházat egy testvérpár, Keresztes Károly és István építették 1924–25-ben. Az 1930-as évekbeli átalakítás során szintenként egy-egy lakással bővítették a házat. Az épület utcai homlokzatán jól felismerhető Kós Károly jellegzetes stílusa, a szép természetből való lábazati kiképzés, a nagy méretű sima falfelület, a meredek tető, a sisakos, fazsindelyesen fűrészelt végű erkélydeszkák, boltíves földszinti ablakok, a homlokzat kősi tagolása és felső ablakarányai. A Keresztes testvérek a Trianon utáni helyi közélet meghatározó figurái voltak, szakmai, közéleti, politikai és kulturális tevékenységükkel hozzájárultak a város fejlődéséhez. A modern városi lakás újdonsága az elektromos áram és a korszerű fürdőszoba, benne hengeres vízmelegítő kályha és a LAMPART zománcos fürdőkád, valamint a porcelán vécé. Az emeleti lakásban az art deco bútorok mellett pianó, rádió és gramofon is helyet kapott. A lakást díszítő festmények között megtaláljuk Márkusfalvi Barabás Márton műveit is. Az erdélyi városi polgárság életét bemutató kiállítás mellett Kós Károly munkássága és Bartók Béla hatása is megjelenik a világlátott testvérek hajdani otthonában.

A legnagyobb polgári gyógyszertárak mintájára működő székelykeresztúri patika tulajdonosa, a Jaeger család a gyógyszertári termékek forgalmazása mellett szódavíz-palackozásba, likőrkészítésbe és gyümölcsaszalásba is belefogott. A kisvárosi gyógyszertárak a család személyes terein kívül a pincétől a padlásig az üzemeltetésnek rendelték alá a helyiségeket. A földszinti, utcafronti helyiség rendszerint az üzlethelyiség (officina) volt, egyben a patikus műhelye, ahol a gyógyszerek többsége készült. Innen közvetlenül

nyílt a labor, majd a szerkamra. A patikák többségében volt külön szobája a segédnek, és irodája a patikusnak. A patika a 20. század elején a társadalmi élet színtere is, ahol egy pohár gyógyvíz, vagy gyomorkeserű mellett beszélgettek az emberek. A neogótikus-eklektikus stílusú, márványlapos, feketére pácolt diófa officina állvány – amelyen a patika porcelán- és üvegedényei álltak az üzlethelyiségben – és táraasztal (munkaasztal) Budapestről, az István utca 17. szám alatt működő vegyeskereskedésből került a múzeumba. Itt működött a 2000-es évekig a Szent István gyógyszertár, amelynek berendezése 1899-ben készült. A míves bútor Valnicsek Béla asztalos munkáját dicséri, aki számtalan patikaberendezést készített országszerte. A Jaeger-patikában egy hasonló korú, L alaprajzú, fekete bútor állt, amelyről nem maradtak ábrázolások, így esett a választás erre a berendezésre, amelynek helyi védelme nem volt biztosítható.

Marosvásárhely főterén egy eklektikus stílusú, főúri palotából átalakított épület földszintjén 1904-ben nyílt meg a Korzó kávéház. Az elegáns, mégis otthonos vendéglátóhely hideg és meleg italokkal, hideg buffet kínálattal, kül- és belföldi lapokkal, valamint pontos és figyelmes kiszolgálással várta vendégeit. A kávéházat az 1910-es években Rechnitzer Adolf vezette, aki a helyi társasélet központjává tette a Korzót. A karambol, kártya- és kockajátékok mellett itt zajlottak a helyi sakkegylet bajnokságai. Számos cigányprímás, bűvész és illuzionista szórakoztatta a közönséget, mely a helyi értelmiségből és városvezetőkől verbuválódott elsősorban. A kávéház – ahol nagypolgár, szüfrazsett, dzsentri, katonatiszt és költő is találkozhatott – a polgárosodó város társasági életének fontos színtere volt. Az épület emeletén található kiállítás az erdélyi polgári élet nagy hatású, felvilágosult gondolatokat és jótékony-ságot hirdető szabadkőműves társaságait mutatja be. A mozgalom hazafias és progresszív eszméi, a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy egyesület égisze alatt működő páholyok különleges tárgyai és egy szabadkőműves templom egyetemes szimbólumai tárulnak fel. Multimédiás eszközök levéltári dokumentumokat, rejtett fotókat hívnak elő, korabeli előadások szövegeit elevenítik meg és látványos fényjátékkal mutatják be a fénykereső szabadkőművesek jelképrendszerét.

A szintén Marosvásárhelyről származó nyomda a műveltség, az írni-olvasni tudás mértékének növekedését szimbolizálja. Az impozáns szecessziós homlokzattal rendelkező épületben egy 20. század eleji lap- és könyvszerkesztőség és egy kisvárosi nyomda életébe pillanthatunk be. A nyomda olyan városi funkciót töltött be, amely meghatározta a modern urbanizáció mértékét. Műhelye és kereskedése nemcsak a városi hírközlést, információátadást segítette és színesítette, hanem hozzájárult a polgárok művelődéséhez, valamint szórakoztatásához is. Marosvásárhelyen a 20. század elején kiemelkedően sok nyomda működött. Adi Árpád, Révész Béla, Benkő László, Grün Sámuel vagy Hirsch Mór nyomdatulajdonos neve rendszeresen feltűnt a helyi sajtóban

a nyomdásztrájkokról, a nyomdászbálokról szóló hírekkel, valamint a nyomdákat népszerűsítő hirdetésekkel kapcsolatban.

Kézdivásárhely a 19–20. század fordulóján még Brassónál is híresebb volt divatáru-kereskedéseiről. A divat a Székelyföldön is szimbolikus jelentőséggel bírt, a haladás, a modernitás, a polgári öntudat egyik kifejezője volt. A polgári viseletre jellemző ruhadarabok és kiegészítők Párizson, Berlinen át Bécsen, majd Budapesten keresztül némi késéssel a Székelyföldre is eljutottak. Újszerűségük és viszonylagos drágaságuk miatt nagy tömegben nem terjedtek el, de hatásuk mindenképpen érezhető és látható volt, főleg a közép- és nagypolgárság körében. A kézdivásárhelyi épület földszinti üzletének tulajdonosa és az emeleti lakás bérlője Dávid Antal örmény származású kereskedő volt. Ízlésesen berendezett polgári lakását a kereskedés fölött tekinthetik meg a látogatók, a Beöltöző nevű élménypont pedig különleges lehetőséget biztosít a kiállítások felfedezéséhez, a divat és a város kapcsolatának megismeréséhez. Bármely korosztály 20. század eleji viseletekbe öltözve folytathatja a múzeumlátogatást, részesévé válhat az erdélyi kisváros forgatagának. A ház emeletének második lakrészében az erdélyi örményekről szóló kiállítás látható, amely a népcsoport eredetét, kultúráját, híres szülötteit, vallását és szakácsművészetének egy szeletét mutatja be.

Az épületegyüttes falusi részében az erdélyi örökségelemek közül a látogatók megismerhetik többek között a fa- és kőépítkezés gazdag hagyományát, az ikonikus székelykaput, a sajátos tüzelőberendezéseket, mint a cserepes és az olyan speciális ételeket is, mint a puliszka vagy a kürtöskalács. A mezőgazdaságból élők mindennapjainak és ünnepeinek bemutatása mellett felidézük a falusi értelmiség meghatározó alakjait, a papot és a tanítót is. A múzeumi lakóházak építészeti jegyei a 19. század világát tükrözik, de a kiállítások változatos időszakokat elevenítenek fel. A múzeumi faluban a templomtól felfelé a szamosi házterület portái kapnak helyet utcás beépítésben, a székely területeken pedig a szabadabb, lazább elrendezés felé mutat az utcakép, fokozatosan halmazosodó elrendezéssel.

Az épületegyüttes szakrális központja a nyárádgálfalvi unitárius templom. A templom építése 1757-ben kezdődött el Szentiványi Zsigmond földbirtokos költségén kőből és téglából. Mivel a templomot királyi engedély nélkül építették fel, azt 1759-ben Mária Terézia bezáratta, és csak 1772-ben engedélyezték a kinyitását. Ezután készült el a berendezése, ennek emlékét őrzi a keleti karzaton, a kazettás mennyezeten és a szószékkoronán az 1773-as évszám. A szakrális épületek a közösség vallásgyakorlatának központi helyszínei, de a kisebbségi létben a nemzeti identitás megtartásában is fontos szerepet töltenek be. Lerombolásuk a közösségek széteséséhez vezet, ezért a világ számos pontján a hatalomra jutó politikai rendszer rendelte el a pusztításukat, hogy az eltérő értékrendet valló egyház, nemzetiség tagjait megfélemlítse és megsemmisítse. A Ceaușescu-diktatúra idején Bözödújfalú (Bezidu Nou) a falurombolás áldozata lett, a település helyén víztározót létesítettek. Római

katolikus temploma víz alá került, a magára maradt unitárius templom is enyészetnek indult. A templomok pusztulása kifejezheti az azt eltető közösség szétszóródását, felmorzsolódását, mint ahogy ez az erdélyi szórványmagyar-ság vagy szászok templomai esetében jelenleg is zajlik.

Az egyházi telken kapott helyet az iskola és a kultúrház is, amelyekben a közösségek megmaradását segítő tényezőket (például anyanyelvi oktatás, egy-letek, falusi színjátszás) ismerhetik meg a látogatók. A trianoni békediktátum az oktatásra is nagy hatással volt. Az állami fenntartású iskolákban a román nyelv lett hivatalos. Emellett uralkodóvá vált az ortodox egyház. A vallási és oktatási kérdés így ért össze: magyar nyelvű oktatásra csak ott nyílt lehetőség, ahol a magyar nyelvű lakosság volt többségben, vagy ahol az iskola 1920 után egyházi fenntartásban volt. 1920–1940 között itt is be kellett vezetni a román nyelvet, földrajzot és történelmet, amelyeket román tanítótól tanulták. A második világháború után román fennhatóság alá kerültek az iskolák, ezeket egy-ségesen államosították, így felszámolva a korábbi oktatási rendszert. A szín-játszó körök kiemelt szerepet tölthettek be az anyanyelvi művelődésben. A kiskedei kultúrotthonban megmaradt díszlet egy 1948-as *János vitéz* előadása. 1948-ban, az 1848-as forradalom kitörésének 100. évfordulóját ünnepeelve, aktuális volt Petőfi Sándor egy művét előadni. A kiállításban ezt rekonstrukciószerűen tekinthetik meg a látogatók, közben pedig megnézhetik a múzeum dolgozói által Kiskedén megörökített *János vitéz* előadást.

A Hosszúfaluból származó, 1881-ben épített ház fa- és a városi hatásra megjelenő téglapítkezés közötti átmeneti korszakot jelzi: fecskefarkas boronából építették, de díszes, nemzetiszín vakolatarchitektúrája a városi házak ízlését követi. A házra merőlegesen épült fel a 19. század végéről származó favázszerkezetes, sövénykitöltő falazattal rendelkező csernátfalui csűr. A lakóépület utca felőli első helyisége egy alapincézett szoba, amely az 1930-as éveket idézi, a bútoregyüttes a csernátfalui Magdó Rozália esküvői hozománya volt 1927-ben. A középső helyiségben a konyha szerepét betöltő ereszben és hátul a kamrában a hétfalusi csángók megélhetésének egyik alapját jelentő bukaresti munkavállalást mutatja be a múzeum.

A szászok Erdély harmadik legnagyobb nemzetiségeként annak történetében és fejlődésében központi szerepet játszottak. Sajátos kultúrájukat meghatározta a nagyarányú írástudás és az evangélikus vallás. A szászok kiemelkedőt alkottak a fém- és üvegművesség terén, a legjelentősebb céhes központok a szász polgárság nagyvárosaiban alakultak ki. Hatást gyakoroltak a velük szomszédságban élő népek építkezésére, ahogyan azt a Skanzen Homoródmásról és Négyfaluból származó épületei is mutatják. A múzeumi szász porta egy kőből és téglából emelt szászfalusi ház másolataként készült el. A zárt telek hat épületből: egy lakóházból, egy kisházból, két melléképületsorból és két csürből áll. A kiállítótereket végigjárva a látogatók a szászok történetét és kulturális jellemzőit ismerhetik meg, megtekinthetik a szász népművészet re-

mekeit, megtudhatják kivándorlásuk okait, és a százok mai életébe is bepillantást nyerhetnek.

A múzeumba Homoródalmásról áttelepített, 1846-ból származó kőház tetőjén a csillag formájú bádoggal díszített lakosok unitárius vallására utal. A falkutatás során fedezték fel a múzeum munkatársai a két utcai ablak között a szintén szász hatást jelző sgraffito díszítést. Az alapincézett nagyházban a helyi bútorfestő központ termékei idézik fel az 1900-as évek elejét. A kiállításban a látogatók a kulisszák mögé pillantva megismerhetik, hogy milyen írott és tárgyi források segítségével rekonstruálta a múzeum az egykori tulajdonos család életvilágát, akik a bemutatás idején, 1911-ben ketten, gyermektelenül éltek a házban.

A Balavásárról teljes berendezésével együtt áttelepített házat a Magyarósi család a 19. század második felében építette. Leszármazottjuk, Magyarósi Mária és férje, Bíró István 1940-ben házasodtak össze, de nem születtek utódjuk. Örökös híján és a bekövetkezett kollektívizálás miatt nem modernizálták otthonukat, ezért maradhatott fenn régi formájában. A kiállításban két nemzedék bútorai és használati, illetve dísz tárgyai keverednek. Az utóbbiak közül kiemelkedik a vetett ágy, amely a tisztaszoba ékessége volt. A kamra szerepét is betöltő helyiséget nem lakták, tüzelőberendezés sincs benne. Itt tárolták a télire eltett befőtteket, savanyúságot, a zsírban lesütött disznóhúst.

Az Erdély épületegyüttes legrégebbi háza az Olt partján fekvő Csíkszentsimon Bolhaszeg nevű részéből 1829-ből származik. A településrész onnan kapta a nevét, hogy lakói a házépítésnél használt faszegeket, azaz *bolhaszegeket* készítettek. Ilyenek felhasználásával épült az itt látható ház is. A boronafalú, archaikus szerkezetű, nagyház–oldalkamra–kisház–eresz alaprajzú ház egyik jellegzetessége a *dránicával*, azaz a zsindeknél hosszabb, hornyolatlan deszkákkal fedett meredek fedele, amelyen kevésbé áll meg a hó. A kémény nélküli házban a kandallóból a füst a padlástérbe távozott. A csíki nagyház, vagyis nagyszoba 19. századi festett bútorait és textileit a látogatók kipróbálhatják, ezek ugyanis másolatok. Ez a járó idő háza, ahol a hétköznapi idejéből kiemelkedő legfontosabb egyházi, nemzeti és családi ünnepeket ismerhetik meg a betérők. A csíki porta székykapujának 1777-es eredetije már nem létezik. A hiteles rekonstrukció a 19–20. század fordulójáról származó fotók és felmérés alapján készült.

Az Erdély épületegyüttes 2022. május 22-től a nagyközönség számára is látogatható. Erdélyt immáron látni lehet, és látni kell – Magyarország határain kívül és belül egyaránt!

SZEGEDY-KLOSKA TAMÁS

A szászújfalui lakóház, mellette a négyfalusi épület
(Fotó: Tokodi Gábor, Szabadtéri Néprajzi Múzeum)

A kézdivásárhelyi örmény lakás szalon enteriőrje
(Fotó: Tokodi Gábor, Szabadtéri Néprajzi Múzeum)

*A marosvásárhelyi Korzó kávéház és a Hirsch-nyomda épülete
(Fotó: Tokodi Gábor, Szabadtéri Néprajzi Múzeum)*

*Novák Katalin köztársasági elnök
és Cseri Miklós főigazgató a megnyitóünnepségen
(Fotó: Tokodi Gábor, Szabadtéri Néprajzi Múzeum)*

Megnyitóbeszéd az Erdély épületegyüttes átadóján

A nyolcvanas években, még jóval a rendszerváltoztatás szele előtt, kialakult egy hagyomány. Az Erdélybe látogató magyarországi turisták, akik eljutottak a Hargitára, visszafelé, Magyarországra indulva fenyőágakat tűztek az autók szellőző rácsára, a rendszám tábla fölé. Ezzel tudatták, hogy hol jártak. Fontosnak tartották, hogy jelezzék az erdélyi és a magyarországi honfitársaiknak, hogy megjárták Erdélyt. Fontos volt számukra, hogy oda eljussanak és fontos volt számukra az is, hogy ezt a tényt másokkal közöljék.

Főtisztelendő Érsek Úr!
Főtiszteletű Püspök Urak!
Tisztelt Főigazgató Úr!
Kedves Erdélyi és Anyaországi Honfitársaim!

Harminc évvel a rendszerváltoztatás után, egy bő évtized következetes nemzetépítő és nemzettudat-erősítő munkája után egyre többen érzik a készte-tést, hogy útra keljenek, hogy személyesen is megtapasztalják, mit jelent, hogy a magyar nemzet határai túlnyúlnak az ország határain. Bízom benne, hogy tíz év múlva senki nem kérdőjelezi meg a tőlünk elszakított honfitársaink támogatásának kiemelt fontosságát.

Egyre többen tudják, értik: a köldökzsinór az anyaország és Erdély között ott volt és ott van valahol minden magyar szívében. Azokéban is, akik esetleg nem tudnak róla. Hosszú utat kellett megtennünk ahhoz, hogy most itt állhas-sunk a Skanzenben, az erdélyi tájegység megnyitóján. Köszönjük az ötletgaz-dáknak és a megvalósítóknak, hogy éveken át dolgoztak azért, hogy Erdély egy darabját képletesen idehozzuk, Szentendrére, az anyaországba.

Sok ezer erdélyi és magyarországi magyar munkája van a mai nap mö-gött. Vannak, akik már nincsenek közöttünk. Sokakat ismerünk és elismerünk, de ott vannak a névtelen sokak, akik hátizsákkal a hátukon járták Erdélyt. Ak-kor is mentek, amikor nem volt divatos. Segítettek, ha tudtak, de segítettek azzal is, hogy együtt sírtak a sírókkal és nevettek a nevetőkkel. Hogy jelenlé-tükkel éreztették: mi sem természetesebb annál, hogy együtt vagyunk. Most nekik is köszönetet mondunk. A táncosoknak, akik az elmúlt száz évben nem hagyták abba a táncot. Köszönjük az édesanyáknak, akik az anyanyelvünk édességét megízleltették a gyerekeinkkel. Köszönjük a fiataloknak, akik fizi-kailag Erdélyben maradtak, és azoknak is, akik fizikailag eljöttek ugyan, de a szívük egy része nem felejtett el otthon dobogni. Köszönjük a nagyapák szí-vósságát, a lelkészek, papok közösségépítését, a pedagógusok munkáját. Kö-szönjük azoknak az anyaországi magyaroknak, akik korszellemtől függetlenül értették, tudták és továbbadták, mit jelent, hogy egy vérből valók vagyunk.

Sokan vannak itt ma velünk közülük. Köszönjük Önöknek, köszönöm Nektek!

A szentendrei skanzen erdélyi tájegysége olyan, mint egy csillagkapu. Lehetőség arra, hogy átlépjünk tér is idő korlátain, és Erdélyben érezzük magunkat. Első lépés egy nagy utazásban vagy a visszatérés kapuja. Ez azonban csak az első lépés, ízelítő, kedvcsináló. Nem tudja helyettesíteni a következő lépést. El kell menni, meg kell élni, szívünkig erően jól átérezni, mit jelent Erdélyben magyarnak lenni.

Éppen ezekben a napokban, hetekben kelnek útra diákok ezrei, hogy a *Határtalanul* programnak köszönhetően a határon túli közösségeinkkel találkozzanak. Ha ők, a legkisebbek, akiknek még nem fertőzte meg a szívét pusztító indulat, átérzik azt, amit mi érzünk, valódi őrzői és gyarapítói lehetnek majd a magyarságnak.

Most, hogy látjuk, bejárhatjuk, érezzük, hogy mennyire hiányzott, mennyire nem volt teljes ez a hely nélküle.

Hálás vagyok érte, hogy innen, Szentendréről egyenesen Erdélybe vezethet ma az utam. Sokadszor látogathatom meg Kolozsvárt, együtt ünnepelehetjük a református egység napját az itt jelen levő püspök urakkal, részt vehetek a tíz most felújított templom egyikének szentelésén Magyarlapádon, sétálhatok a Bethlen Gábor alapította nagyenyedi kollégium udvarán és látogatást tehetek a könyvtárba, majd Gyulafehérváron felavathatjuk Bethlen Gábor erdélyi fejedelem szobrát, és megkoszorúzhatjuk a minden magyar számára szent Márton Áron püspök sírját. Külön öröm, hogy nagyfiunk is elkísér, és együtt mászhatjuk meg a Székelykövet. Már ma délután indulunk püspök és érsek urakkal, mert mindenkinek jobb – a történelmi tapasztalat is ezt mutatja –, ha az erdélyi hívek nem maradnak főpásztoraik nélkül!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Véres háború dúl Európa kapujában. Ez minden ünnepünkre árnyékot vet. Gondolhatnánk, hogy amikor háború van, akkor hallgatnak a múzsák. Akkor nem az építkezés, a kultúra gazdagításának ideje van.

Én azt mondom: amikor a szomszédunkban háború dúl, még fontosabb, hogy őrizzük, védjük és gazdagítsuk értékeinket. Ilyenkor még fontosabb, hogy kultúránk kincseit gyarapítsuk. A hagyományos haderő fejlesztése mellett kell az anyanyelv, a bennünket összekötő és minket lényegileg meghatározó kulturális önazonosság erősítése is. Akkor vagyunk igazán erősek, akkor vagyunk képesek megvédeni magunkat, akkor ellenálló a nemzetünk, ha tudjuk, honnan jöttünk és kikhez tartozunk. Erről szól a mai nap.

Az erdélyi magyar kultúra nem a múltunk egy darabja, hanem a jelenünk része és kulcs a magyar jövőhöz is. Erdély nélkül Magyarország sem lenne ugyanaz. Magyar anyanyelvünk, közös történetünk és kultúránk az a köldökzsinór, mely összeköti Erdélyt Magyarországgal.

Ma nem egy hagyományos kiállítást nyitunk meg, hanem sokkal többet annál. Ez a hely tájékozási pont lehet minden látogató számára. Mert megmutatja, befogadhatóvá teszi kicsiknek és nagyoknak Erdély sokszínűségét és kincseit, romantizálás nélkül. Megmutat valamit abból a titokból, ami Erdélyt olyanná tette, amilyennek szeretjük. Az erdélyi falu mellett a városi polgárság életét, a közösségi színhelyeket egyaránt.

*Novák Katalin köztársasági elnök a megnyitóünnepségen.
(Köztársasági Elnöki Hivatal)*

Kedves Ünneplők!

Nem emlékezni jöttünk, hanem ünnepelni a létező valóságot és az élet-erős jövő reményét. A Skanzen Erdély tájegysége nem emlékhely, hanem a szaporítás helye. Ma lehetőséget és feladatot kaptunk, hogy ne csak elhozzuk és bemutassuk, de gyarapítsuk is az erdélyi magyar kultúrát.

A Skanzen közelebb hozta hozzánk az erdélyi magyar életet, így jobban megismerhetjük, megérthetjük és megszerethetjük. Továbbadni és gyarapítani is tudjuk. A növény, amelyből letörnek egy ágat, hogy szaporítsák, az valójában nem lesz kevesebb. Sőt. A szakszerűen oltott új fácaska felnőve a régi öreg anyafa minden tulajdonságát hordozni fogja, közel ugyanakkora, ugyanolyan gyümölcsöt szedhetünk róla.

Nem lesz ugyanaz, de ha minden gondoskodást megadunk, odafigyelünk, akkor sokkal többen, sokkal tovább élvezhetjük a gyümölcsöket. Erre kaptunk

esélyt ma is. Ha így szaporítjuk az öreg erdélyi gyümölcsfát, itt is szárba szökken, termőre fordul majd, és sokfelé vihetjük gyümölcseit.

A következő években azt tartom a fő feladatunknak, hogy többen, jobban, szebben éljünk. Ahhoz, hogy „szebben” éljünk, gondozni kell mindazon értékeket, amelyek hozzájárulnak a Kárpát-medencei és a diaszpórában élő magyarság fennmaradásához. Meg kell őriznünk közös örökségünket, kultúránkat, a magyar nyelvet és teljes kulturális hagyatékunkat, hiszen mindezek összessége a hazához kötés kiindulópontja.

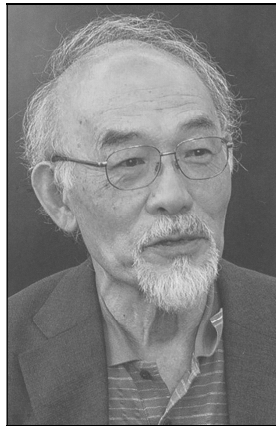
„Amikor kimondom azt a szót, hogy »Erdély«, ebben benne van minden, a szívem, a lelkem, az agysejtjeim molekulái, mindaz, ami voltam, vagyok és leszek, tulipános bölcsőmtől a kopjafáig. Véremben van” – írja Vass Albert. Kívánom, hogy minél többen érezzük így, amikor megérezzük a parajdi só illatát, a Maros hús vizét, a mindenhol otthonérzés élményét, az ismeretlenek közt is régi ismerősként fogadtatás pillanatait, és amikor meghalljuk a szót: Erdély!

NOVÁK KATALIN
köztársasági elnök

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

Minamizuka Shingo 80 éves

Minamizuka Shingo 1972-ben Japánból első Magyarországra érkezése során nem repülőgépen szállt alá, hanem hajóval indult útnak, hogy másfél éves tartózkodása idején elmélyüljön hazánk és Közép-Európa történetében, ezen belül főképp gazdaságtörténetében. Vállalkozása az útra nem véletlenül pattant ki fejéből. A régió történetére az 1956-os forradalom eseményei irányították figyelmét, amelyekről az 1942. január 3-án született fiatalember gimnazista korában a japán újságokból tájékozódott. Majd így választotta az egyetemen a nemzetközi tanulmányok szakot. Mint egyszer említette, azért választotta a vidék tanulmányozását, mert a kollégák főképp Nyugat-Európával foglalkoztak. Ennek hatását nyugaton járva mi is láttuk, észrevehettük látva a fényképezőgépeikkel „mindent fényképező” japán turistacsoportok özönét.

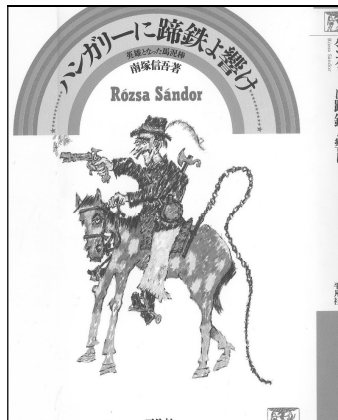
Shingonak régióink felé fordulását kiemelkedő képességei tették lehetővé, mindenekelőtt nyelvtelensége. Japánon kívül beszél és ír oroszul, angolul, az orosz felhasználva elsajátította a bolgár nyelvet, majd pedig hazánkban a magyart. Szervezőképessége már korán kitűnt. 1970-ben részt vett a Kelet-Európai Tanulmányok Egyesületének megalapításában, közben számos kötetet és tanulmányt írt e témában. A szervező-, és kapcsolatteremtő készsége magyarországi tevékenysége során ugyancsak segítette.

Első útja alkalmával a Kulturális Kapcsolatok Intézetének munkatársai egyengették útját, megismerkedett Berend T. Ivánnal, Ránki Györggyel, Niederhauser Emillel, Bíró Zoltánnal. Közben egyre inkább előrehaladt a magyar nyelv tanulása. Nem elégedett meg közvetítő nyelvként az angol használatával. A már addig is számos sikeres könyv szerzője a nemzetközi gazdasági kapcsolatok összehasonlító elemzése mellett a magyar vidék, jelesen a Dél-

Alföld felé fordult. Érdekelte, hogy miként élte meg a föld népe, a csendes, szorgalmas tömeg a történelmi változásokat, és azok milyen átalakulásokat hoztak sorsában. Megtartotta budapesti kapcsolatait, ám rátalált azokra a kollégákra, Bánszky Pálra, Csatári Bálintra, Szabó Ferencre és másokra, akik szervezték dél-alföldi kutatóútjait, elvezették a könyvtárakba és levéltárakba, valamint összehozták a sorsukról színesen mesélő idős emberekkel, akikkel beszélgetve megismerkedett a Rózsa Sándor-legendáriummal, és figyelme egyre inkább a betyár élettörténete felé fordult.

Segítve őt, figyelemmel kísérhettem alkotómódszerét. Mindenekelőtt nagy szakirodalmi bázist hozott össze. Azonban nem elégedett meg ezzel. Kutatást végzett az Országos Levéltárban, a Csongrád megyeiben Szegeden és Szentesen, Gyulán a Békés Megyei Levéltárban, a Pest megyeiben, Szabadkán és a Somogyi-könyvtárban, ahol Szerdahelyi Péterné segítette. A témákra vonatkozó sajtóanyagot ugyancsak nagy alaposággal gyűjtötte össze. Kis másológépet hozott magával, amellyel az iratokat és az újságcikkeket lemásolta. Gondot fordított a képek gyűjtésére, majd az „összetalicskázott” források rendszerezése után fogott az íráshoz.

A mű: *Rózsa Sándor – Betyár vagy bandita?* Rózsa Sándor életét írja le, megrajzolva annak társadalmi hátterét, azt a kort, amelyben a főhős élt. A betyárjelenség bemutatása után a „társadalmi bandita” életének az 1848-ig terjedő szakaszát olvashatjuk, majd következik az 1848–49-es intermezzo, utána a Bach-korszak ideje, amikor ő volt „a betyárok királya”, a legtöbb és legsúlyosabb rablások, gyilkosságok részese. Az utolsó előtti fejezet: *Az ősz Rózsa Sándor* pedig a szegedi és budai bírósági eljárást, a kufsteini börtönéveket, a szabadulást, majd az újraletartóztatást tekinti át, a befejező pedig a szegedi tárgyalástól a szamosújvári börtönig vezető utat és a börtönéletet tárgyalja. Az életrajzi fejezetek után érdekes rész következik: *A betyárélet – ahogyan Rózsa Sándor látta*, és ez a legendák leírásával folytatódik. A kötetet a *Következtetések* című rész és az *Utószó* zárja.

Amivel Minamizuka professzor újat hozott a Rózsa Sándor-kutatásban, az a magyar betyárvilág nemzetközi képbe ágyazása, amelyhez Braudel, Hobsbawm és Bloch műveit használta föl, amelyek szerint a betyárok, banditák mindvégig szemben álltak az államhatalommal, egy másik hatalmat képviseltek, amely mindaddig fennállt, hazánkban a 18. századtól az 1870-es évekig, amíg a paraszti társadalom ki nem egyezett, meg nem békült a fennálló renddel. Végeredményben fellépését a változó társadalmi, gazdasági változás hozta létre, például az Alföldön a pásztorélet beszűkülése a földek intenzív mezőgazdasági művelés alá fogásával, és amikor e folyamat befejeződött, a betyárjelenség megszűnt, természetesen állami erőszak közbenjöttével.

A szerző, ha nagyon is vékony szálon, összekapcsolja a betyárvilágot az 1890-es években indult agrárszocialista mozgalmakkal. Közvetlen összefüggés nincs a két jelenség között, ám a fennállt renddel való szembenállás hagyományából meríthettek az utódok, jóllehet elképzeléseikben, szervezettségükben teljesen különböztek az elődöktől.

A tudományos ismeretterjesztő monográfia népszerű kötet lett. Japánban 20 ezer példányban jelent meg, angol nyelvű változatát mindenütt olvashatják, a magyar nyelvű pedig Baráth Katalin fordításában itthon is elérhető. A kötet egyúttal messze vitte Szeged és vidéke hírét a világban.

Shingo, bár ez a személyneve, mindenki így hívja hazánkban, a Rózsa Sándorral, amelyről szép ismertetést írt Ilia Mihály, a néprajzi vonatkozású tájékozódását befejezte. Egyszer mégis visszatért hozzá. Japán nyelvű könyvében 1999-ben *A zsványok világtörténete* címmel összefoglalta mindazt, amit a témáról a nemzetközi szakirodalomból összegyűjtött, amivel a magyarból kiindulva a betyártéma nemzetközileg elismert kutatója lett. Széles érdeklődése nyomán közben azonban számos tanulmányt és kötetet készített, amelyekkel a magyar és közép-európai valóságot közvetítette Japán és a nagyvilág felé. Csak néhányat említek meg közülük. *A magyar népi mozgalom japán szemmel* (1992), *A Balkán története és helyzete japán szemmel* (1994), *Budapest története: városi álmom* (2007, 314 p.), *Magyar történelem képekben* (2012, 143 p.). Mindezek alapján találó a 2018-ban tiszteletére megjelentetett kötet címe: *Shingo, a szellemi hidépítő*. A szép és tartalmas könyvet Csatári Bálint és Kriston Vízi József szerkesztette japán és magyar szerzők írásaiból, a Kecskemét–Aomori Magyar–Japán Baráti Kör adta ki.

A japán tudósnak a Chiba, majd a Hosei Egyetem tudós professzorának érdeklődése nem szűnt meg a magyar parasztság iránt. Maga járta a tanyákat, majd kutatócsoportot szervezett. Azt vizsgálta, milyen hatást gyakorolt a rendszerváltozás a tanyai nép életére. *A szocialista örökség Magyarország agrártársadalmában* című tanulmányának bevezetőjében írja: „... 1997 és 1998 között két másik japán kutatóval megszerveztem a bordányi, szentkirályi és kondorosi tanyák összehasonlító kutatását. Az esettanulmány a globalizációs folyamat tükrében mutatja be a Magyarország agrártársadalmában 1989 után is érvényesülő szocialista örökséget.” (Klacsman Borbála fordítása)

Minamizuka professzor a tanyákat járva mosolygós, kellemes modorával megnyitotta interjúalanyainak lelkét és szívét. Bordányba Szántó Tibor állatorvossal ment ki először, majd maga, később társaival, akik között egyik tanítványát, Watanabe Akikot, az akcentus nélkül magyarul beszélő kolléganőt, egyetemi docenst említem meg, ő más alkalmakkor is professzora segítségére volt. Shingo időnként nagy pakk őszibarackkal tért vissza Szegedre, amelyet azután szétosztott a barátok között. Mindig megtalálta a maga emberét. Hivatalosan az MTA Alföldi Tudományos Intézethez és vezetőjéhez, Csatári Bálinthoz kötődött, ám mindenütt személyes kapcsolatokra tett szert. Szabadkán Magyar Lászlót találta meg. Mit sem törődve a határon kialakult több kilométeres torlódással, mellette elhajtott, majd a határon, meglepetésemre, lazán átengedték. Magyar Laci vezetésével eljutottunk a már romos csárdához, amelyet lefényképezett. Így szerzett képet az immár omladozó csárdáról, ahol főhőse és társai annak idején mulatoztak. Útjaink során a kutatásaihoz a helyeket biztos szemmel maga választotta ki.

A japán tudós, aki többször Naokoval, a grafikus és festőművész feleségével jött, az 1990-es években, és az ezredfordulón a társadalom és a gazdaság olyan területét vizsgálta szociológiai megközelítéssel, amellyel akkor a privatizációk lázában senki sem törődött. Tizenöt fős nemzetközi kutatócsoportjával e témában Közép-Európa hat országában gyűjtött. A kutatás anyaga asztalfiókban maradt, pedig egyszer a magyarországi adatokkal együtt figyelemre méltó forrásai lesznek a korszak történetének. Shingo e kutatások jegyében írta meg 2013-ban, nyilván az orosházi származású Szabó Ferenc támogatásával, a *Szocializmus és parasztok Kelet-Európában – Orosháza történeti tapasztalatai* című százoldalas tanulmányát, amely azóta sem jelent meg magyar nyelven. Vajon, az orosháziaknak eszébe jut-e egyszer magyar nyelvű megjelentetése?

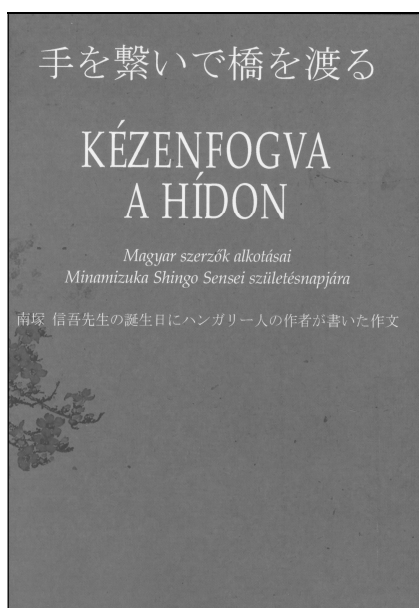
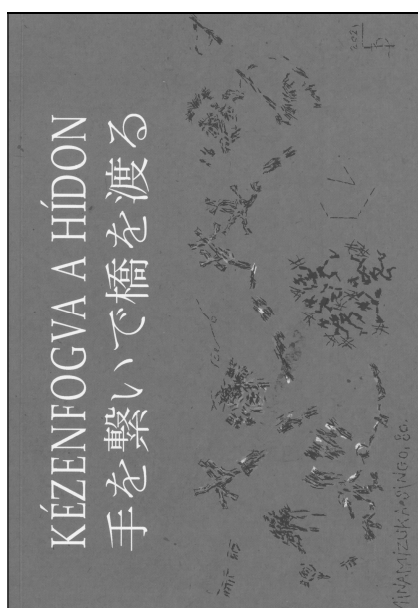
A japán professzor, aki egy ideig Japánban az idegen nyelvi tanulmányi központ igazgatói tisztét is betöltötte, valamint dékáni és rektorhelyettesi feladatot ugyancsak ellátott, szakirodalmi, tudósi munkásságának áttekintése egyúttal átvezet bennünket szervezőmunkásságának bemutatásához. Japánban tanítványainak sorsát segítve egyetemeken tanított, a magyar nyelv oktatását is felvállalta, konferenciákat szervezett, kötetek kiadásánál bábáskodott, a kortársak a japán egyetemes történeti kutatás irányító, vezető személyiségét látták benne. Ugyanezt a szerepet vállalta föl hazánkban. Konferenciák szervezésébe kapcsolódott be, és azokon előadásokat tartott. Japán kutatókat hozott Magyarországra az általa kitűzött kutatási célok megvalósítására. Mindezt alapítványokhoz benyújtott pályázatainak összegéből fedezte. Tiszteletre méltó, hogy ezt a vállalt feladatot hosszú évtizedeken át folyamatosan ellátta. Összefoglalva: tudományos, kutatásszervezési, oktatói és vezetői feladatokat látott el. Harmincon felül van magyar témájú publikációinak száma.

A fentiek mellett gondot fordított felvállalt ügyének és a japán kultúrának a népszerűsítésére. Barátaival megszerezték hozzá az anyagi fedezetet, és

1988–1999 között öt Japán Hetet rendeztek Magyarországról kiindulva a környező országokba eljutva. Románia, Bulgária, Szlovénia, Szlovákia és Lengyelország szerepelt a bakancslistán. Céljuknak tekintették a vidéki fellépést, „... mert az elit kultúra helyett a hétköznapi, kézzelfogható kultúrát kell bemutatni, nem pódiumról előadva, hanem a lakosokkal barátkozva, megismertetve velük a japán kultúrát...”. (Watanabe Akiko, ford. Benedekné Ficzer Kitti) Az utolsó Japán Hétre 2016-ban került sor, amikor már főként világtörténeti kérdések kerültek kutatásának homlokterébe, a mély érzésű Minamizuka professzor szeretett magyar vidékére, a Dél-Alföldre tért vissza, mégpedig Kecskemétre és Szegedre. Nálunk, Szegeden az események központja a Bálint Sándor Művelődési Ház lett, fő szervezője pedig Kiss Ernő igazgató volt. A népes közönség máig szívesen emlékezik vissza a látványos, népviseletes, kimonós, színes japán délutánra, amelyet a 22 tagú japán vendégcsoport mutatott be.

A professzor hű és jó barát volt. A pályázatokon vagy gyűjtésekből kapott pénzből gondolt önzetlen segítőire, és egy-egy japán útra meghívta őket, ami tanulmányutat jelentett. Profi módon mutatta be Japánt a néhány nap alatt, a fővárost és a vidéket egyaránt, a tokiói tévétoronytól a tanyai gazdaságig, a pálcikákkal evéstől az elegáns vacsoráig, a függővasúttól a gyorsvasúton át a szent hegyig, a Fuji tűzhányóig.

Minamizuka Shingo munkája elismeréseként az alábbi kitüntetésekert kapta: *Teleki Pál-érem* (2004), *A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a csillaggal* (polgári tagozat) (2009), *Szeged Város Nemzetközi Kapcsolataiért Emlékérem* (2012), *Bács-Kiskun Megye Tudományos Életének Fejlődéséért Díj* (2017).

A magyar barátok sem feledkeznek meg japán társukról. *Kézenfogva a hídon* címmel a Kecskemét–Aomori Magyar–Japán Baráti Kör Kriston Vízi József szerkesztésében 20 szerzős ünnepi kötetet jelentetett meg Minamizuka Shingo Sensei (tiszteltre méltó idős tanár) 80. születésnapjára. Bemutatóját Szegeden a Somogyi-könyvtárban tartották.

A statisztikák szerint a japánok sokáig élnek, aminek tudatában kívánunk Shingonak, Minamizuka professzornak, a japán „*hungarológus*”-nak és honismerőnek további hosszú boldog éveket!

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Szulovszky János köszöntése

Bevallom, hogy nem tudom felidézni, milyen körülmények között találkoztam először Szulovszky Jánossal, de abban egészen biztos vagyok, hogy az ő mindenre és mindenkire kiterjedő figyelmének köszönhető, hogy leültünk beszélgetni. A Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipar-történeti Munkabizottságának elnökeként szinte azonnal bevont a közös munkába. Jánosnak e tisztsége és tudása mögött már akkor is gazdag életpálya állt, melyet azóta közelebbről is figyelemmel kísérhettem.

Szulovszky János 1985-ben végzett a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, történelem–néprajz szakokon. Két év múlva képesítést szerzett a Magyar Újságírók Országos Szövetsége Bálint György Újságíróiskolájának tervező- és képszerkesztő szakán, tudását igényes szerkesztői és könyvkiadói munkája során azóta is kamatoztatja. 1995-ben lett a történettudomány kandidátusa, majd 1997-ben szerzett PhD-fokozatot. Disszertációját *A városiasodás mestersége – A magyarországi kéményseprőipar társadalomtörténete* címmel írta. A téma még évekig elkísérte Jánost, és önálló köteteket publikált (1992: *Füstfaragók. Könyv a kéményseprőkről*; 1994: *A*

városiasodás mestersége. *A magyarországi kéményseprőipar társadalomtörténete*; 2003: *Füstfaragók. A kéményseprő mesterség kultúrtörténete*. Második, átdolgozott és jelentősen bővített kiadás; 2008: *Füstfaragók. A kéményseprő mesterség kultúrtörténete*. Harmadik, átdolgozott és jelentősen bővített kiadás), amelyek a tudományos alaposág mellett a közérthetőség, olvashatóság magasság kritériumainak is magasan megfelelnek.

Kétéves újságírógyakornoki munka után János a kutatásnak szentelte életét. A MTA–BKE Közép- és Kelet-Európa Története Kutatócsoport (1987–1998) tudományos segédmunkatársa (1987–1993), tudományos munkatársa (1993–1996), majd tudományos főmunkatársa (1997–1998) volt. 1999 óta dolgozik az MTA, ma ELKH BTK Történettudományi Intézetében, 2012 óta tudományos főmunkatársként. 1989-ben Selmeczi Kovács Attilával és Hála Józseffel, 1990–1991-ben Balázs Gézával és Hála Józseffel közösen szerkesztette a *Néprajzi Híreket*.

Munkásságával méltán érdemelte ki 1994-ben az *Akadémiai Ifjúsági Díjat*, 2006-ban az MTA Veszprémi Területi Bizottsága által megítélt *Az Év Kutatója* díjat és a *Bátky Zsigmond-díjat*.

János rendkívül integratív személyiség, igazolja ezt mindenekelőtt történetész–néprajzos végzettsége. Mindkét tudományterületen otthonosan mozog, kapcsolatokat ápol, kutatási témái lehetőséget is adnak arra, hogy kamatoztassa sokrétű műveltségét.

A Kézművesipar-történeti Munkabizottság – melynek 2000–2003 között a titkára, 2003-tól 2020-ig az elnöke volt – 1975-ben tett vállalásához híven számos konferencia és kötet megvalósításához összefogja a régészet, történettudomány, levéltártudomány, néprajztudomány, muzeológia képviselőit. A Gömöri Jánossal közösen 2004-ben életre hívott *Az anyagi kultúra évezredei a Kárpát-medencében* című konferenciasorozat az egyetlen fórum, mely a kézművesipar kutatásának interdiszciplináris párbeszédet és közös kötetekben való publikálási lehetőséget biztosít. Nem véletlen, hogy mindig nagy érdeklődésre tart számot!

János rendkívül fontosnak tartja a bölcsészettudományokon kívülről érkező szakértőkkel való párbeszédet és közös munkát, ezért is vett részt a Magyar Gyűjtők Társaságának létrehozásában.

Egyik legnagyobb vállalkozása, hogy az általa szerkesztett, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara és a Kézművesipar-történeti Munkabizottság együttműködésében 2005-ben kiadott *A magyar kézművesipar története* című tudományos ismeretterjesztő könyv megvalósításához 31 szerzőt fogott össze mind az öt fent említett tudományterületről, ő maga 8 fejezetet jegyez szerzőként. Rendkívüli igényességgel és kitartással hozta létre a reprezentatív kötetet, amely máig nagy érdeklődésre tart számot magánemberek és közintézmények részéről egyaránt. A kötet egyfajta szintézise is a kézművesipar-kutatásoknak, jelentőségét jelzi, hogy szakmai berkekben mindenki tudja, mi

az a „*Szulovszky-féle kézműves kötet*”, és a bővített kiadás munkálataihoz a felkért szerzőknek ez elég hívószó volt az együttműködéshez.

A VEAB egyik fontos célkitűzése a tudomány eredményeinek gyakorlati hasznosítása, s ennek érdekében a tudományos és az ipari, illetve közéleti szereplők közötti kapcsolatok erősítése. Ezt egyfajta küldetésként szem előtt tartva működött együtt János az Iparkamarával a kötet első kiadása során. A kézműveséskutatások gyakorlati alkalmazásának perspektíváit és jelentőségét külön füzetben foglalta össze *A kézműves örökség mint stratégiai eszköz – Feladatok és lehetőségek* címmel, s juttatta el a – sajnos érdektelen – politikai döntéshozóknak.

Munkabizottsági elnökként János számtalan tervet igyekezett megvalósítani. Életre hívta az *Ipartörténeti Könyvtár* című sorozatot 2002-ben, az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága *Kutatói Életművek* sorozatát 2004-ben, valamint elindította a *Mesterségtár* sorozatot 2014-ben. Elhivatottsága – akár az anyagi források hiánya esetén is – nemegyszer arra sarkallta, hogy saját és mások tudományos eredményeit önerőből adja ki. Rendkívül fontosnak tartja a fiatal kutatók bevonását a munkába, és azt, hogy lehetőséget adjon nekik a bemutatkozásra. Emellett nem feledkezik meg a nyugdíjas kollégákról sem, hiszen felkéri őket szerzőnek, lektornak, előadónak. Legutóbb 2016-ban szerkesztette és adta ki a Flórián Mária munkássága előtt tisztelgő kötetet.

Az ünnepelt gondosságát és figyelmét igazolják a kollégái munkásságát szintetizáló cikkek, bibliográfiák (Frisnyák Zsuzsa, Knézy Judit, Flórián Mária, Domonkos Ottó, Dóka Klára, P. Szalay Emőke, Sabján Tibor) és megemlékezések (Csiffáry Gergely, Nagybákay Péter), továbbá kiállításbemutatók, recenziók, valamint a Kézművesipar-történeti Munkabizottság történetéről, eredményeiről számot adó kiadványok.

János aktív részt vállalt az intézményközi együttműködésben megvalósult G1Sta Hungarorum projektben, egy, a Magyarország és az Osztrák–Magyar Monarchia történetének tanulmányozásához nélkülözhetetlen térinformatikai rendszer kiépítésében, és publikációival igazolja a projekt jelentőségét és alkalmazhatóságát a társadalom- és ipartörténeti kutatásokban.

A tudományban eltöltött eddigi 38 évében 5 önálló kötetet, s további mintegy 170 tudományos közleményt írt, 20 kötet szerkesztője, illetve társszerkesztője. Tanulmányai szintén tükrözik János sokoldalúságát. A kézműves és szolgáltató kisiparokat társadalom- és várostörténeti vetületben vizsgálja, foglalkozásstatisztikai analíziseihez a 19. század második felének és a 20. század első felének jelentős iparstatisztikáit és címtárait dolgozza fel (kézművesipar, fazekasipar, kékfestőipar, borbély- és fodrásmesterség, bőrművesség, faipar, ruházati iparok, szövőipar, csizmadia-mesterség, nemes- és színesfémipar). A kézművesipar-történeti kutatások forrásait és módszertanait összegző írásai iránytűként szolgálnak; a kézműves örökség megőrzésének konceptuális feltételeihez a népművészet fogalmának értelmezésével járul

hozzá. További történeti néprajzi kutatási témái a magyarországi gazdaságtörténet, céhtörténet, egyéniségkutatás, háborús és paraszti emlékezet, bor- és pálinkakultúra. Több tanulmányát és legutóbbi könyvét (*Vallás – világnézet – tudomány. A keresztény tudományos értelmezési keret létjogosultsága*) is vallási néprajzi témában publikálta. Idézettségi mutatói igazolják, hogy tudományos és tudományos ismeretterjesztő tevékenysége is igen hatékony.

Jánosnak nem csak hivatástudata, elkötelezettsége, a tudomány és kollégái iránti alázata példaértékű. Ötgyermekes szülőkként feleségével, Szilviával közösségi munkában is sokat tesznek a házasság és a család intézményének megerősítéséért a keresztény értékrend szellemében. János mindenre és mindenkire kiterjedő figyelmét nem fogják elkerülni az itt felsorolt eredmények esetleges hiányosságai, de bízva jóindulatában, kívánok további töretlen lelkesedést a célok megvalósításához, izgalmas és eredményekben gazdag együttműködéseket, és mindenekelőtt sok boldogságot szeretett családjá körében!

CSEH FRUZSINA

A hatvanéves Wilhelm Gábor köszöntése

Ha van valaki, aki nem feltétlen örül egy születésnap köszöntőnek, az minden bizonnyal Wilhelm Gábor. Nem mintha azt gondolnám, hogy az eltelt évekre való emlékeztetés zavarná, de a ceremoniális gesztusokat idegennek érzem tőle. Így a szakmai életút ismertetése, az érdemek felsorolása és tudományos eredmények előtti főhajtás helyett inkább csak rövid útmutatót írok arról, mivel számoljon az, aki egy nap Gábor munkatársa lesz.

Először is fel kell rá készülnie, hogy egy-egy óvatlan pillanatban, ebéd közben, egy megbeszélés szünetében vagy egy sör mellett ücsörögve egyszer csak egy tudomány-, intézmény- vagy kutatástörténeti szemináriumon találja

magát. A témák szerteágazóak. Jankótól Róheimig, Baráthositól Boglárig, Xantustól Fejősig, a kiállításoktól a tárgycseréig, a kiadványoktól a kiviteli szemléig, a kutatóktól a múzeumi örökig, az evolucionizmustól a posztmodernig, az őstörténettől a rendszerelméletig, Ausztráliától Szibériáig bármi szóba kerülhet.

A másik dolog, amivel az embernek meg kell barátkoznia, hogy Gábor mellett nehéz újat mondania. Hogy Gábor érdeklődése nemcsak rendkívül szerteágazó, de megdöbbentően naprakész is. Valószínűleg kevesen követik olyan következetesen a nemzetközi szakirodalmat, forgatják a folyóiratokat, s ahogy mondani szokták, tartják úgy a kezüket az antropológia ütőerén, mint ő.

Hasonlóan hasznos, ha tudatában van az ember, hogy Gábor mellett egy rendkívül reflektált, kritikus közegbe kerül. Ez vonatkozik stílusra, tartalomra, ideológiára. Modorosságokra, elnagyolt leírásokra, következetlen gondolatmenetekre, a tudománytörténetre, a korábbi kutatásokra, a begyűjtött tárgyakra, az elkészített képekre, és persze önmagára és a környezetére is.

Még eszembe jut néhány olyan apróság, amit kinek-kinek magának érdemes megfontolnia. Aki hajlamos túl komolyan venni egy-egy feladatot vagy esetleg önmagát, annak ajánlott a társaságát keresnie. Viszont, akit korábban sem zseniőztak a határidők, az nem Gábor mellett fog jó útra térni. Hasonlóképpen, aki eddig sem írt sokat, annak szintén érdemes Gábor befolyási övezetén kívül maradnia. Ugyanis hajlamos megtanulni mellette az ember, hogy a tudást nem feltétlen kell publikációkra váltani, hogy a tudomány művelése lehet egy önmagáért való, önmagára mutató dolog, esztétikai magatartás, kíváncsiság, tudásvágy, nyitottság, hobbi, ahogy tetszik. Rájöhet, hogy a tudásközvetítésnek lehet egy szóbeli regisztere, ami jóval polemikusabb, reflektáltabb, nyitottabb, mint amit a nyomtatott szöveg el tud viselni.

Még sok apróbb, hétköznapi tanács jut eszembe, például ha Gábor ajánl egy italt, azt érdemes megkóstolni, ha átküld egy zenét, azt öröm meghallgatni, ha megkínál csípőssel, azt legjobb visszautasítani. Sok egyéb lenne még, de azt hiszem, ezek már kellően szubjektív ahhoz, hogy kinek-kinek magának kelljen kitapasztalnia. Ahogy sok olyan dolog is eszembe ötlök, ami túl hízelkedő ahhoz, hogy ne villanna be, melyik *Ponyvaregény*ből vett idézettel tromfolna le Gábor, ha mégis papírra vetném őket. Így legyen elég annyi, hogy Gábornak hosszú, egészséges életet, a hozzám hasonló pályakezdőknek pedig azt kívánom, hogy Wilhelm Gábor mellett tanulhassák ki a szakmát!

BAKOS ÁRON

* * *

IN MEMORIAM

Búcsú Albert Ernőtől
(1932–2022)

Tisztelt Gyászoló Család! *
Tisztelt Végtisztességtevő Közösség!

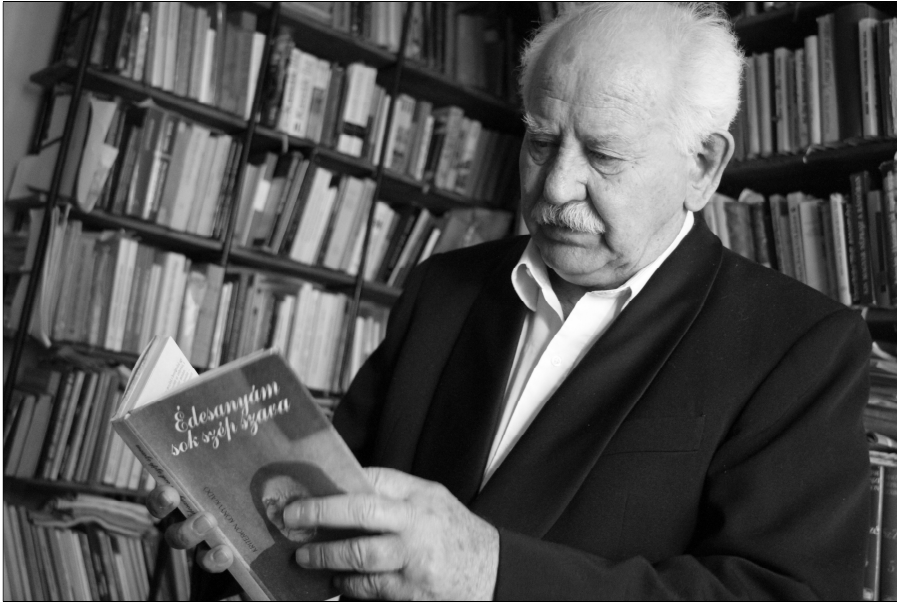
Egy bő héttel ezelőtt még nagy tisztelettel és csodálattal gondoltunk arra, hogy közeleg Albert Ernő tanár úr, kiváló erdélyi magyar néprajzkutató 90. születésnapja, majd csakhamar szomorúan értesültünk arról, hogy földi élete hirtelen véget ért.

Albert Ernő klasszikus értékű néprajzi, népköltészeti gyűjtőmunkát végzett hosszú élete során. Benedek Elek, Kriza János és Konsza Samu nyomdokain haladva, kiemelkedő eredményeket ért el a székely népköltészet és népélet, valamint a székelyföldi magyar ajkú cigányság kultúrája és történelme kutatásában. Gyűjtőtevékenységét tanári munkája mellett, nagyon összetett és zaklatott évtizedekben végezte. Cselekvően bevonta saját diákjait is szerteágazó terepkutatásaiba, akiket mindig a tágan értelmezett honismeretre, a szülőföld szeretetére, a székely kultúra, örökség megbecsülésére buzdított. Gyűjtőmunkáját nemcsak lakóhelyén, Háromszéken, hanem Gyergyóban és Csíkbán is hosszú évtizedeken át céltudatosan végezte. A diákjaival együtt folytatta szerteágazó terepkutatásaiból már 1973-ban sikerült megjelentetnie a *Háromszéki népballadák* című válogatást, mely az egyik leggazdagabb magyar táji balladagyűjteményünk.

A magyar folklorisztika egyéniségvizsgálatra összpontosító módszereit egy ditrói asszony énekeinek, balladáinak összegyűjtésével és kiadásával folytatta. Nagyon értékesek a gyimesiektől összegyűjtött szövegei is, melyekből több kötetben is közölt válogatást. Élete álmát, egy szülőföldjével kapcsolatos, gazdag csíki balladagyűjteményt 2004-ben sikerült megjelentetnie. Ez nagyon fontos hézagpótló munka, mivel azt a széket sokáig elkerülték a magyar folkloristák.

---

* Elhangzott a sepsiszentgyörgyi közös temetőben 2022. január 18-án.

Habár Albert Ernő távol élt az egyetemi, tudományos élet sűrűjétől, 1989 után cselekvően bekapcsolódott az erdélyi és a magyarországi szakmai életbe, számos rangos hazai és magyarországi tudományos rendezvényen tartott jól dokumentált, újszerű, nagy sikerű előadást, majd azokból közölt kiváló tanulmányokat.

A magyar etnográfusok, folklórkutatók nagyon sokra becsülik Albert Ernő szakmai, tudományos tevékenységét, életművét. A kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék munkatársai békés nyugodalmat kívánnak neki, szereteteinek pedig vigasztalást!

POZSONY FERENC

* * *

MINDENFÉLE

Társaságok, szervezetek hivatalos állásfoglalásai az ukrajnai háború kapcsán

Az ICOM Magyarország állásfoglalása az ukrajnai háború kapcsán, az ukrajnai történelmi és kulturális örökség pusztulásának hírére

Az ICOM Magyarország elnöksége megvitatta az ukrajnai háború kapcsán kialakult helyzetet, és az ICOM több nemzeti bizottságával is folyamatosan kapcsolatban vagyunk. Az elmúlt napok eseményei megmutatták, hogy ez a háború az emberéletet, a kulturális örökséget és a múzeumokat is fenyegeti. Nem maradhatunk némák! A menekültek mellett keressük azokat a lehetőségeket, amelyekkel az ott maradt kollégákat és múzeumokat tudjuk majd segíteni. Szolidaritásunkról biztosítjuk az ICOM Ukrajnát, Kateryna Chuyeva elnök asszonyt és a szervezet teljes tagságát!

1. Az ICOM Magyarország kiáll Ukrajna területi integritása és függetlensége mellett és elítéli az orosz agressziót.

2. Felszólítjuk a háborúban részt vevő feleket, hogy óvják a kulturális örökséget, valamint a múzeumi személyzet és gyűjtemények biztonságát.

3. Az ICOM Magyarország határozottan sürgeti Oroszországot, hogy tartsa tiszteletben az 1954-es Hágai Egyezményt, a kulturális javak fegyveres konfliktusok esetén történő védelméről szóló UNESCO-egyezményt, amelyet Oroszország ratifikált és köteles azt követni és betartani.

4. Támogatjuk az ukrán kollégákat és múzeumokat.

5. Felszólítjuk az ICOM Oroszországot és az ICOM Belaruszt, hogy ítélik el a háborús agressziót.

6. Támogatjuk, hogy hivatalosan az ICOM Oroszország és az ICOM Belarusz ne vegyen részt a különböző ICOM fórumokon, és függesszük föl tagságukat, hacsak nem ítélik el a háborút.

7. Nem tiltanánk ki azonban az Oroszországból és Fehéroroszországból érkező kollégákat, mivel sokan elítélik a háborút. De nem támogatjuk, hogy felszólaljanak, és a nemzeti bizottságuk égisze alatt szimbólumaikkal legyenek jelen.

8. Az ICOM Magyarország azt javasolja, hogy az ICOM Oroszország és Fehéroroszország ne jelenjen meg nemzeti bizottságként, e két nemzeti bizottság elnökét és elnökségét tiltsák ki, és bármely más orosz és fehérorosz tag a nemzetközi bizottság égisze alatt lehet résztvevő, ha azt az illetékes bizottsága támogatja.

Fontos, hogy határozott üzenetet küldjünk, de legyünk igazságosak orosz és fehérorosz kollégáinkkal szemben, akik elítélik ezt az agressziót.

Budapest, 2022. 03. 02.

A Magyar Kulturális Antropológiai Társaság választmányának nyilatkozata az orosz–ukrán háború kapcsán

Közel egy hónapja pusztít Ukrajnában a 21. századi európai történelem legnagyobb humanitárius katasztrófáját okozó háború, aminek következtében immár több százezer menekült érkezett Magyarország területére is. Habár tisztában vagyunk nyilatkozatunk hatásainak korlátaival, szükségét érezzük kimondani, hogy a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság a legmesszebbmenőkig elutasítja az erőszak minden formáját, és együttérzését fejezi ki az orosz–ukrán háború valamennyi áldozata felé. Szolidaritást vállalunk szakmánk ukrain szervezeteivel, kutatóival, oktatóival, diákjaival és intézményeivel. Egyúttal tiszteletünket fejezzük ki azon orosz kollégák, művészek, polgárok és szervezetek iránt, akik személyes biztonságukat veszélyeztetve, nyíltan elítélik az erőszak alkalmazását az ukrán helyzet megoldásában.

Antropológusokként kötelességünk felhívni a figyelmet az emberi méltósághoz való jog fontosságára, amit a háború alapjaiban tipor el. Hisszük, hogy a konfliktus tartós megoldását csakis békés módon lehetséges elérni azon alapvető elvek mentén, amelyeket tudományágunk is képvisel. Ezek a tolerancia, a másik megértése, a kulturális és nyelvi sokszínűség elfogadása, valamint ezek megőrzése.

A tragikus körülmények között példaértékű az az összefogás, ahogy Közép-Kelet-Európa – benne Magyarország – lakossága a menekültek megsegítésére reagált. A MAKAT köszönetét fejezi ki azon civil és egyházi segélyakcióknak és szervezeteknek, magánszemélyeknek, helyi és regionális kezdeményezésekben részt vevőknek, akik a háború kirobbanása óta folyamatosan szolgálatot teljesítenek a határon, az ideiglenes szállásokon, a pályaudvarokon, vagy bármilyen más formában támogatják az Ukrajnából menekülőket. Reméljük, hogy ez az összefogás a későbbiekben is fennmarad!

Kérjük, hogy aki szervezetünk tagjai, szimpatizánsai közül teheti, támogassa (továbbra is) pénzzel, tárgyadománnyal vagy önkéntes munkával a menekülteket segítő szervezeteket, önkormányzatokat, civil és állami kezdeményezéseket!

Budapest, 2022. március 17.

A Magyar Néprajzi Társaság választmányának nyilatkozata

Oroszországnak az Ukrajna ellen 2022. február 24-én megindított támadása következtében az utóbbi évtizedek legnagyobb humanitárius katasztrófájának vagyunk tanúi Európában. A csaknem másfél hónapja pusztító háború több tízezer halálos áldozatot követelt már eddig is és több millió embert űzött el otthonából. A Magyar Néprajzi Társaság a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság nyilatkozatával összhangban elutasítja az erőszak bármiféle formáját, elfogadhatatlannak tartja a konfliktusok háborús megoldását, az emberi méltóság lábbal tiprását. Együttérzünk a háború valamennyi áldozatával és szolidaritást vállalunk a menekülésre kényszerült emberekkel. Együttal tiszteltünket fejezzük ki mindazon oroszországi polgárok és szervezetek iránt, akik személyes biztonságukat veszélyeztetve, nyíltan elítélik a háborút.

Példaértékűnek és felemelőnek tartjuk, ahogy a közép-európai államok lakói, köztük a magyarok segítik a menekülteket. Köszönjük minden civil és egyházi, állami és önkormányzati szervezetnek, minden csoportosan vagy egyénileg segítő magánembernek, hogy támogatják az Ukrajnából menekülőket.

Kérjük a Magyar Néprajzi Társaság tagjait, szimpatizánsait, hogy aki teheti, támogassa (továbbra is) pénzzel, tárgyadománnyal vagy önkéntes munkával a menekülteket segítő szervezeteket, önkormányzatokat, civil és állami kezdeményezéseket!

Budapest, 2022. április 6.

Mohay Tamás személyében új akadémiai doktora van a magyar néprajztudománynak

Mohay Tamás, a Magyar Néprajzi Társaság korábbi (2009 és 2012 között) *Jankó János-díjas* főtitkára, az ELTE BTK Néprajzi Intézetét vezető egyetemi tanára sikerrel teljesítette az MTA-doktori címhez szükséges feltételeket.

A fokozat alapját jelentő disszertációt a szerzőnek a csíksomlyói búcsú és kegyhely történetével és néprajzával kapcsolatos kutatásai alapozták meg. Első önálló kötete 2009-ben *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás – Történet, eredet, hagyomány* címmel jelent meg, amelyben 1949-ig dolgozta fel a téma forrásait.

A most beadott és megjelenés alatt álló – mellékletekkel együtt több mint félezer oldalas - értekezés (*A csíksomlyói kegyhely és búcsújárás a 20. század második felében*) címe is jelzi, hogy a téma elemzését éppen ott folytatja a

szerző, ahol korábban abbahagyta. Az elemzés eszközüül szolgáló és a korábbanál szükségszerűen eltérő típusú források között jelentős szerepet kap immár az 1990-es évekre koncentrálódó intenzív tereptapasztalat, a búcsúk évente ismétlődő résztvevő megfigyelése.

Mohay Tamás 2019-ben készítette el az értekezés első változatát, melyet kollégái, legközelebbi munkatársai olvashattak először. Az informális vélemények figyelembevételével, a fenti címmel, 2020-ban véglegesítette a szöveget, s indította el a doktori eljárást.

2020. december 9-én az MTA Néprajztudományi Bizottsága online ülés keretében tárgyalta meg a jelölt habitusvizsgálatát, melynek eredményeként az akadémiai doktori eljárásra vonatkozó kérelmét egyértelműen támogatta. Az MTA titkos elektronikus szavazási rendszerében a Mohay Tamás habitusvizsgálata során szavazásra jogosult 10 tag mindegyike sikeresen szavazott. Az elérhető 50 pontból 47 pontot szerzett, ami 94%-os támogatottságot eredményezett. Az MTA-doktori értekezés bírálói Kálmán Peregrin, Pócs Éva és Tánczos Vilmos voltak.

A 2022. január 14-én, a Magyar Tudományos Akadémia szervezésében lezajlott online nyilvános doktori vitán 100%-os eredménnyel ítélte oda a bizottság Mohay Tamásnak az MTA-doktori címet.

Társaságunk nevében gratulálunk Mohay Tamásnak a frissen megszerzett akadémiai doktori címhez!

BALI JÁNOS

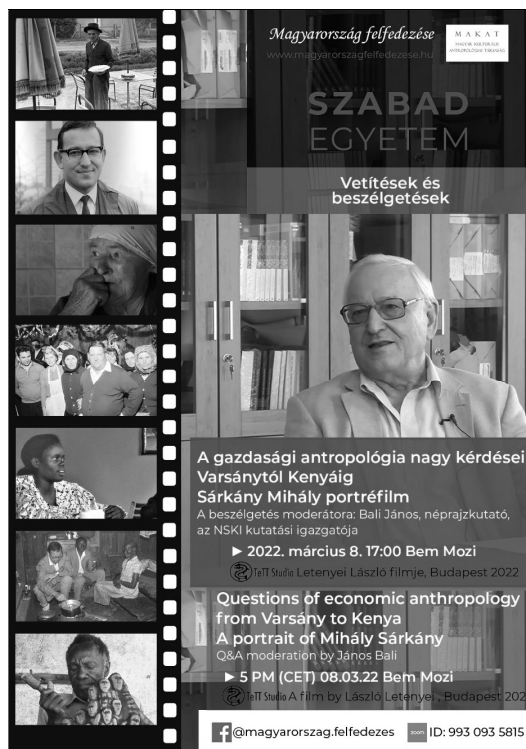
Sárkány Mihály portréfilmjének bemutatója a Bem moziban

A gazdasági antropológia nagy kérdései Varsánytól Kenyáig címmel 2022. március 8-án vetítette a budapesti Bem mozi Letenyei László portréfilmjét Sárkány Mihályról. A Magyarország Felfedezése Alapítvány és a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság társszervezésében létrejött eseményre a mozi vetítőterme megtelt érdeklődőkkel.

Az eseményre felkért moderátor Bali János, a MAKAT alelnöke, s egyben Sárkány Mihály tanítványa volt. A hibrid formában megtartott, tehát Zoomon keresztül is közvetített program a köszöntőkkel és a film vetítésével kezdődött.

Ezt követően előbb az online bekapcsolódó barátok, pályatársak és tanítványok osztották meg gondolataikat a gazdasági és a szociális antropológia talán legnagyobb hatású művelőjéről. A teljesség igénye nélkül: a kolozsvári BBTE magyar néprajz és kulturális antropológiai műhelyéhez kapcsolódó kutatók és oktatók a tanszékről, Pozsony Ferenc saját irodájából jelentkezett be;

Miskolcra Kotics József mellett Molnár Ágnes is felszólalt. Sárkány Mihály – talán egyedülálló módon – utóbbi két kolléga graduális szakdolgozatának és doktori értekezésének is a témavezetője volt. Távolabb tevékenykedő kollégák is bejelentkeztek ez alkalommal, így Chris Hann és Ildikó Lechtinen történeteivel is megismerkedhetett az mintegy kétszáz személy, akik élőben vagy interneten keresztül követték a programot.

Az online hozzászólókat követően a moderátor lehetőséget adott a helyben lévő érdeklődők hozzászólásaira. Jó volt látni a sorok között azokat az intézeti kollégákat, akik évtizedeken keresztül voltak Sárkány Mihály munkatársai (Hoppál Mihály, Nagy Ilona, Pócs Éva, Szemerkenyi Ágnes, Tátrai Zsuzsanna, Vargyas Gábor). A magyar néprajztudomány intézményhálózatának vezető döntéshozói közül többen is részt tudtak venni személyesen a rendezvényen (Borsos Balázs, Balogh Balázs, Kemecsi Lajos, Nagy Zoltán stb.). El tudott jönni Voigt Vilmos is az eseményre. Bár az időpont nem kapcsolódott kerek évfordulóhoz, mégis a programot áthatotta az ünnepelet iránti széles körű tisztelet és szeretet. A jó hangulatú rendezvény után, immár kötetlen formában folytatódott a múltidézés, Sárkány Mihályt vacsorára hívták egykori intézeti kolléganői.

BALI JÁNOS

Néprajzos humor Bellon Tibor egy Szilágyi Miklóshoz írott levele¹

A Néprajztudományi Intézet Adattárának dokumentumai között számos érdekesség található. Ilyen Szilágyi Miklós és Bellon Tibor levelezésének² azon darabja is, amelyben a karcagi néprajztudós remek humorát megcsillogtatva korholja barátját régóta tartó hallgatása miatt. E levél azonban nemcsak humora, vagy a két néprajztudós között fűződő barátság megismerése miatt fontos forrás, hanem azért is, mert a karcagi Györffy István-emlékülés megszervezéséhez kapcsolódik. Ezáltal segítheti egyrészt a Györffy-életmű recepciójának, másrészt a 20. századi néprajztudományi kapcsolatrendszernek, harmadrészt pedig a karcagi helytörténetnek a kutatását. A kézzel írott levél átíratát magyarázó jegyzetekkel együtt közlöm; a szövegbéli rövidítéseket szögletes zárójelben oldottam fel, két betűvévesztést jelölés nélkül emendáltam, a jegyzetekben feltüntetett személyek foglalkozását pedig a levél keletkezésének éve szerint adtam meg.

Bellon Tibor Szilágyi Miklósnak, [Karcag, 1974. november 14.]

Anno Domini, 14-a XI-bris,³ 1974.

Kedves egyetlen Komám-Uram!⁴

Igen nagy az én szűm aggodalma, hogy K[e]g[yel]mednek valami rettenetes nagy baja eshetett abban a huzatos Duna-völgyben,⁵ vagy valami üsmeretlen kór göresbe rántotta mindkét bal kezét, hogy mindeddig szándoka ellenére

¹ Köszönettel tartozom Szilágyi Mártonnak, aki fontos adatokkal segítette a levél kiadását.

² Szilágyi Miklós több mint ezer levelet tartalmazó levelezését a Néprajztudományi Intézet Adattára őrzi, ebből a Bellon Tiborral folytatott levélváltás mindösszesen hét darabból áll.

³ A latin *quartadecima die mensis novembris* rövidítése, jelentése: november havának 14. napján. A novembert nem (a március utáni) kilencedik hónapként jelöli, hanem a modern naptárban betöltött 11. helyére utal.

⁴ Bellon Tibor (Nyíradony, 1941–Karcag, 2002) és Szilágyi Miklós (Tiszafüred, 1939–Budapest, 2019) jó barátok voltak; mindketten Debrecenben végezték egyetemi tanulmányaikat, a levél keletkezésének idején pedig már mind a ketten múzeumigazgatóként dolgoztak.

⁵ Szilágyi Miklósék ebben az évben költöztek Szekszárdra.

nem írhatott epistolát⁶ ide ebbe a kietlen Kunságba.⁷ Jófajta medicinák vannak ám erre a nyavalyára mindenféle, legjobban javallják az vajákos fejrénépek a Kend foga alá való Canis mergat.⁸ (Hogy honnét tuggyák az deák nyelvet fel sem foghatom!)

Egyébiránt nem ültem szalmatűz mellett magam sem, hanem tipródván a dolgokon, csendesen munkálkodtam.⁹ Ezek alapján a környüállások ilyentén vagynak: Dec[ember]. 10-én 11 órakor az marmorbul¹⁰ való faragott kútábla laurealtatik¹¹ (valaki által).¹² Utána sedria¹³ kezdődvén – népes sereg előtt – jubilálunk. Az atyafiak szólanak előbb illyes nevezet alatt: Gunda B[éla],¹⁴ Fél E[dit],¹⁵ Vargha L[ászló],¹⁶ Szűcs J[udit],¹⁷ Györffy L[ajos].¹⁸ – Utána az testnek adózván, szerény lakomára gyűlünk. (Lucullus eltávozott a vidékünk-ről, hollétéről mitsem tud senki. Ha látod, Atyámfia, hozd, vagy térítsd felénk,

⁶ Szilágyi Miklós a Szekszárdra való költözés és az új munkahely, a Béri Balogh Ádám Múzeum igazgatói teendői miatt sokáig nem írt Bellon Tibornak. Ahogy Szilágyi fogalmaz Bellonnak írt 1974. december 23-i levelében: „Nagyon régen készülok már egy hosszú levélre, s nagyon röstellem magam, mert a hosszú hallgatást félre is értetted. Eléggé nehezen jutottam hozzá, s ennek legfőbb oka a hosszú nekikészüldés: nem akartalak »elintézni« néhány soros levéllel, hosszú beszámolót akartam írni, ehhez pedig nekikészüldés szükségeltetik.”

⁷ Bellon Tibor Karcagon élt, a helyi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatójaként dolgozott.

⁸ A latin *canis merda* 'kutyaszar' szóból.

⁹ Györffy István (Karcag, 1884 – Budapest, 1939), a magyar néprajztudomány nagy hatású tudósának emlékére rendezett ülésre utal, melyet a karcagi múzeumban rendeztek 1974. december 10-én, kedden. Egy december 7-i újságcikk szerint a következő előadók vesznek részt az ülésen: Gunda Béla, Vargha László, Györffy Lajos, Balassa Iván, Szabó László, Paládi-Kovács Attila, Füzes Endre, Szilágyi Miklós, Bellon Tibor (*Magyar Hírlap* 1974. december 7. 8.). A *Magyar Nemzet* december 11-i száma szerint 10 előadás hangzott el az emlékülésen (*Magyar Nemzet* 1974. december 11. 5.).

¹⁰ Márványból, a német *Marmor* 'márvány' szóból.

¹¹ Megkoszorúztatik, a latin *laurea* 'babérkoszorú' szóból.

¹² Papi Lajos szobrászművész Györffy Istvánról készült reliefjére utal itt Bellon.

¹³ Emlékülés, a latin *sedria* 'megyegyülés' szóból.

¹⁴ Gunda Béla (Temesfüves, 1911–Debrecen, 1994) a debreceni néprajz tanszék vezetője, Bellon Tibort, Szilágyi Miklóst, Paládi-Kovács Attilát és Szabó Lászlót is tanította az emlékkonferencián megjelentek közül.

¹⁵ Fél Edit (Kiskőrös, 1910–Budapest, 1988) néprajztudós, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főmunkatársa.

¹⁶ Vargha László (Gyöngyös, 1904–Budapest, 1984) néprajztudós, a népi építészet szakértője, a Műegyetem Építészettörténeti Tanszékének oktatója.

¹⁷ Szűcs Judit (Szentés, 1946) néprajzkutató, a szentesi Vámos Ilona Középiskolai Leánykollégium tanára.

¹⁸ Györffy Lajos (Túrkeve, 1897–Budapest, 1986) helytörténész, a túrkevei Finta Múzeum igazgatója, személyes ismerője és barátja Györffy Istvánnak.

mert addig csak tarisznyával szűkölködünk!)¹⁹ Az étek elmúltával a sedria ismét öszve ül, s hallgatja az alább szólókat: Kardos László (?):²⁰ Györffy és a Györffy-kollégium; Szabó L[ászló]:²¹ Gy[örffy]. tudományos (tudósi) elkötelezettsége; Bellon nevezet alatt búkáló fitzko: Az történeti tudatra gyakorolt hatásáról dicitózik.²² Bérekesztésül három derék atyafi szól ilyen sorrendbe: Paládi²³ – Füzes²⁴ – Szilágyi²⁵ az állattartás – földművelés – település-kutató tudásról.

*Bellon Tibor és kísérői a Székelykőn 1968-ban
(MTA NTI VII. 10. F185)*

¹⁹ Lucius Licinius Lucullus (Róma, Kr.e. 109–Kr.e. 59–56 között) római hadvezér, politikus, aki leginkább az élete végén rendezett pazar lakomái miatt maradt meg az emlékezetben. Bellon arra utal hiányával, hogy csak egyszerű ebédet tudnak biztosítani az emlékülésen résztvevők számára.

²⁰ Kardos László (Tótkeresztúr, 1918–Budapest, 1980) néprajzkutató, a Néprajzi Múzeum tudományos főmunkatársa. A kérdőjel arra utal, hogy Bellon Tibor ekkor még nem lehetett biztos abban, Kardos előad-e a rendezvényen.

²¹ Szabó László (Mátészalka, 1939–Szolnok, 2012) néprajzkutató, a szolnoki Damjanich László Múzeum muzeológusa.

²² Beszédet tart, a latin *dictio* 'beszéd' szóból.

²³ Paládi-Kovács Attila (Ózd, 1940) néprajztudós, az MTA Néprajzi Kutató Csoport munkatársa.

²⁴ Füzes Endre (Döbrököz, 1932–Budapest, 2015) néprajzkutató, a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályának csoportvezetője.

²⁵ Szilágyi Miklós.

Amos Tomasi, 14-a XI-bris, 1974.

Kedves egyetlen kismama-Uram!

Igen nagy a én szűz aggodalma, hogy Lyudmila nélszemi
 németek nagy boja esetét abba a kezatos szura-vágyban, nagy
 valami üsmereklau kor' görök rántok mindkét bal kezét nagy
 mindenedig stánszka ellenre nem ismételt epistolát ide ebbe
 a kietle Kunszka. Felfejta medicinát vámsak ám erre a
 nyaralóra mindanfale, legjobba javallják az vajatos fejárvapok
 a kend feja alá való lami murgat. (Hogy komint fogyok az
 deak nyelvet fel sem foghatom!)

Egyébiránt ne üttem paluatiq uellek magam sem,
 hanem kipróbált a dolgok, például mindkétoldalam. Egy
 dolog a könyvtárlásuk idguntel nyugomak: Dec. 10-él 11 órák
 az marmortul való faragot kütálta kauszalkabiq (vélaki dttal).
 Néma pedria kádódré - népes nagy élet - jubitalkuna
 az atyafiak nélszemi előbb ifjos nagyot alatt: Guda B.
 Fil C. Nangha L, Jéus S, Györfy L. - Néma az társak
 adórvá, nagy lakomára gyűlünk. (Lucullus eltámpott a
 vörkükönél, holléténél pútsen tud seki. Ha károd, Atyámfia,
 had, nagy kórtól felük, mert adórvá csak kórtónya'val
 műköltésük!) Ez etek elmúltával a pedria ismét össze
 ül, a hallgatója az alább nélszemi: Kórdó Lógló(?): Györfy
 és a Györfy-kollegium; Szabó L.: Gy. Székely (tudóni) el-
 kötelezettség; Bellm nagyot alatt bírdó firtók: az kórtónti
 tudóni gyórvált kórtónti dicitónti. Bórkóntónél három
 Jerek atyafi nál ifjos porrend: Páldi-Füzes - kórtónti
 a kórtónti - kórtónti - kórtónti kórtónti kórtónti.

A levél első oldala

(MTA NTI VII.10.b.1. Autográf levél kék tintával. 1 folio, szöveg a rectón és a versón)

Az mint spektálhattya²⁶ K[e]g[ye]lmed, ez bérekesztő szólás is az K[e]g[yel]mednek jut. Legjobb tudomását rakja öszve garmadába; és szóljon igazan az településkutató Györffy Istvánról az adott 15–20 minutába. – Ennyit írhatok ezekről az dolgokról. Domine Spectabilis²⁷ Balassával²⁸ mindezideig nem volt módom öszvetalálkodni. Eők[e]g[ye]lmét kívánnám levezető elnöknek megnyerni. Reményilem, tetszésére lesz!

Egyébiránt errefelé zajlik az élet. Mit szólna hozzá, ha Tóth István (ceglédi fotóművész)²⁹ képei díszítenék a Múzeum falát ebből az apropoból? Jónak tartja-é? Ha görcs engedi, mielőbb írjon, vagy ha elfeledte e tudományt, sűrűsösen keressen egy deákat, mongya tollba nekik!

Írjon aztán a Nagyasszonyról³⁰ is, neme az vidám lúrkókról³¹ es. Hát a hegy piros leve kiforrott-e?³² Kévánom, hogy a pincéje átérje a hegyet, belseje az hordóinak sose legyen üres. (Hátha a görcsöt is oldja a bor!)

Várván K[e]g[ye]lmed híradását, ajánlom mindannyiönkat az Fent Lakozó oltalmába

hív komája
Tibortius (Kardsagiensis)³³

BOLDOG-BERNÁD ISTVÁN

²⁶ Nézheti, megtekintheti, a latin *specto* 'figyel, megszemlél' szóból.

²⁷ Tekintetes uram, a latin *spectabilis dominus* 'tekintetes úr' szóból, mely a nemeseknek kijáró megszólítás volt a rendi korszakban.

²⁸ Balassa Iván (Báránd, 1917–Budapest, 2002) néprajztudós, a Mezőgazdasági Múzeum megbízott főigazgatója.

²⁹ Tóth István (Nyáregyháza, 1923–Cegléd, 2016) fotóművész, fia Apáti-Tóth Sándor a ceglédi Kossuth Múzeum fotósa, Szilágyi Miklós korábbi beosztottja és egyben igen közeli barátja.

³⁰ Szilágyi Miklós felesége, Sz. Bányai Irén (Kisújszállás, 1939) történész, a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum muzeológusa.

³¹ Szilágyi Miklós gyermekei, Márton (Gyula, 1965) és Zsófia (Cegléd, 1973).

³² Szekszárd borvidék, ez az utalás a múzeum vezetésének átvételére vonatkozik, hogy sikerült-e már berendezkedni, amire Szilágyi Miklós a válaszában igen részletesen ki is tér.

³³ A levél archaizálását követve tréfásan utal a lakóhelyére, Karcagra, megkülönböztetve egyúttal magát a „*Bellon nevezet alatt búkáló fitzkó*”-tól, akit az előadók között említett.

Magyar falvak Anatóliában

Felfedező magyarok

Julianus, a 800 éve élt Domonkos-rendi barát felfedezése óta időről időre hatalmába keríti a keletre vágyó magyar utazókat véreink felkutatása, vagy csupán a felfedezés öröme.

Kőrösi Csoma Sándortól, Stein Aurélon át a keleti kutatások mindig foglalkoztatták a közvéleményt. Olykor túlzottan is és nem alaptalanul. Utazóink közül némelyek, mint pl. Jaksics Gergely barokkos szenvedéllyel írja le, hogy a 19. század elején „*pártás, főköttős sudár magyar tündéreket*” talált a Kaukázus hegyei között és jelentős lélekszámú (7 millió) magyarról beszélt. A millenniumra készülő ország még inkább áhította a keleti rokonság megerősítését. Minden korábbinál hevesebb volt a vágy, hogy a keleti világban szétszóródott magyar töredékekre bukkanjanak és mintegy kapocsként hozzánk húzzanak. Részint a kalandvágy, részint a bukott szabadságharcot követő sebzett nemzeti öntudat keresett támaszt a rokonságkutatás romantikus érzésében. A 19. század utolsó harmadában indult tudományos expedíciók programjában mindig jelen volt a magyarság keleti kapcsolataira vonatkozó feltevés. Az ekkor megfogalmazott kérdések sok vonatkozásban máig válasz nélkül maradtak, a történeti-néprajzi és nyelvészeti kutatók újabb nemzedékei tudják majd megfelelni azokat.

Impozáns a hazai keletkutatók névsora Kőrösi Csoma Sándortól Vámbéry Ármin, Lóczy Lajos, Berzenczey László, Princz Gyula, Cholnoky Jenő, Stein Aurél, Zichy Jenő nevéen át Almásy Györgyig, hogy csak a legnagyobbakat említsem. A felsoroltak közül Vámbéry Ármin, Berzenczey László, Almásy György és Princz Gyula nevét kell kiemelni, mert az ő munkáik az iránymutatók.

Vámbéry Ármin az Akadémia megbízásából tett közép-ázsiai utazást. Nyelvészeti eredményeit a tudomány túlhaladta, de néprajzi megfigyelései máig helytállóak. Munkássága részint összegezte a kor tudományos eredményeit, ugyanakkor új irányt is adott a nyelvészeti kutatásoknak. Néprajzi megfigyelései forrásértékűek az összehasonlító kutatások számára. Általában elmondhatjuk, hogy nagy értékűek a korabeli kutatók megfigyelései, mert bár egyikük sem a népi kultúra kutatására indult, a néprajz számára „mellékesen” óriási értékű leírásokat hagytak hátra, az etnikai sajátosságokra elsőként hívták fel a figyelmet.

Berzenczey László (1820–1884) Kossuth Lajos erdélyi kormánybiztosa volt. A szabadságharc bukását követően emigrációba kényszerült, majd 1873-ban Szentpétervárra utazott és orosz segédlettel a Tien-san északi lábánál fekvő határvidéki erődbe, Narinba ment. Innen magányosan átkelve a hegységen eljutott Kaszgarba. Szép emberi teljesítményével kivívta a világ elismerését, de

tudományos eredményt sajnos nem jegyeznék a nevével, kéziratái eddig nem kerültek elő.

A 20. század elején Almásy György (1867–1933) utazásai hoztak legtöbb eredményt. Jogi végzettségű volt, de az ornitológia érdekelte, ez hajtotta Kelet felé. Megfigyeléseit több tudományos cikkben és egy páratlanul szép úti beszámolóban adta közre. A *Vándorutam Ázsia szívébe* című, 1903-ban megjelent munka a 19–20. század fordulójának szép krónikája, hozzá fogható azóta sem született.

Követte őt 1906-ban a geológus, geográfus Prinz Gyula. Felfedezéseiről a geológia és a geográfia profitált elsősorban, hiszen megfigyeléseivel olyan értékes adatokat hozott, amelyek addig elkerülték az orosz katonai térképszek figyelmét. Az etnográfia is sokat köszönhet Prinz Gyulának, hiszen a nomád életmódról, viseletről, temetkezési szokásokról szóló leírásai páratlan értékűek. Úti élményeit az *Utazásom Belső-Ázsiában* című, 1911-ben megjelent könyvében tette közzé.

Prinz Gyulát követően hosszú ideig nem ment magyar utazó a Tien-sanba. A két világháború véget vetett az utazókedvnek. Bár a tudomány nem tétkedett, az elődök gyűjtéseit elemző munkák következtek, a nyelvészetben az érdeklődés a török jövevényszavak felé fordult és a tudomány megtette az első lépéseket az összehasonlító vizsgálatok felé. Németh Gyula és Györffy István fellépésével új irány bontakozott ki: az Alföld kutatása, ezen belül a Kunság tájnyelvének, különleges hangzású szavainak megfejtése és a népelet leírása.

A keleti kapcsolatok iránti tudományos érdeklődés később sem szűnt meg, de a körülmények nem kedveztek az utazásnak, a helyszíni terepmunkának. A munka dandárja az íróasztalok és az egyetemi katedrák mellett folyt.

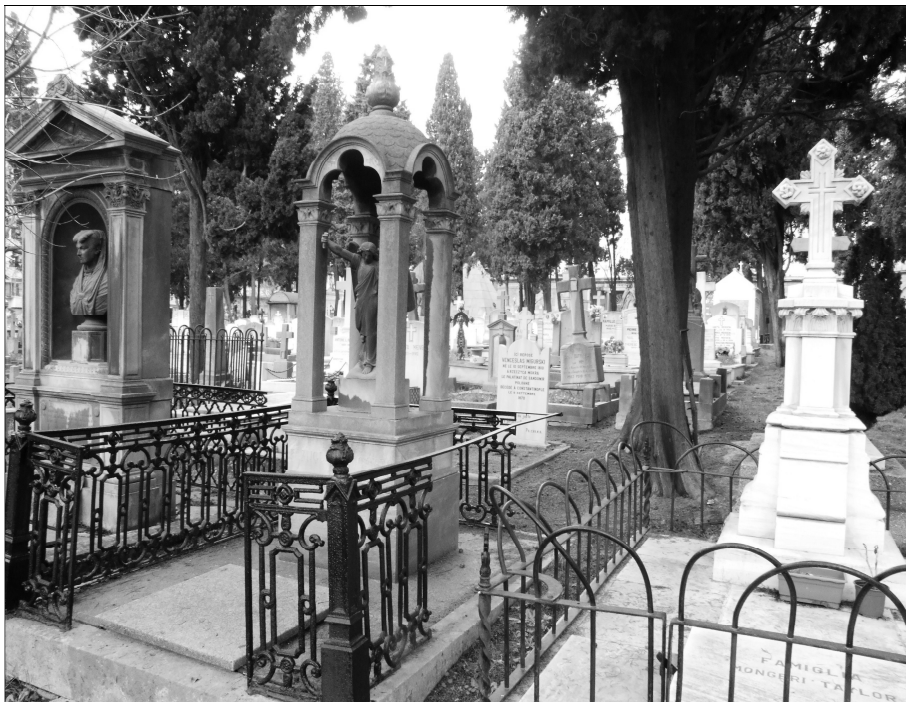
Magyarok Törökországban

Az említett keletkutatóinkban közös, hogy a felfedezési vágy, a tudományos igény jellemezte őket, s szinte kivétel nélkül Törökországon, a Kelet kapuján át vezetett az útjuk. A törökországi „*madzsar*”-ok kutatása abban ez időben fel sem merült. Pontosabban más szálon, kiemelkedő történelmi személyiségek kutatása kapcsán került szóba, de akkor sem úgy, mintha a valaha a magyarságból kiszakadt rokonok lennének, pedig a török és magyar történelmi kapcsolatokban különös figyelmet érdemelnek.

Köztudomású, hogy Thököly Imre és Zrínyi Ilona török földön talált menedéket és Kocaeli (Kodzsaeli) – Karatepe települést a kíséretükben élő magyarok hozták létre. Karatepe ma is büszke alapítóira. Számontartják a magyar gyökereket. Jóllehet a családnevekből ma már nem derül ki az egykori magyar származás, de a történelmi forrásokból lehet tudni. Ez az egyetlen bizonyíthatóan magyar alapítású település Törökországban.

A származástudat azonban túlélte a történelmi viharokat és a vallásváltást is, de aki Törökországban élt és katonai pályára ment, annak kötelező volt iszlám hitre térni. Azonban akik nem töltöttek be török hivatalt, megtarthatták vallásukat. Ők találtak végső nyughelyet az isztambuli Magyar protestáns temetőben, ahol természetesen nem csak magyarok és nem csak protestánsok nyugszanak. Isztambul Feriköy negyedének Magyar protestánsok temetőjében lettek eltemetve azok a magyarok, akik a későbbi migrációs hullámmal, a Rákóczi szabadságharc bukása után a vezérlő fejedelemmel, II. Rákóczi Ferencel Rodostóban éltek. A '48-as szabadságharc bukása után Kossuth Lajos és kísérete Kütahyában lelt menedékre, de csak jó egy évig tartózkodott ott.

Aligha van olyan momentuma a törökországi magyar menekültek életének, amely a kutatók előtt ismeretlen lenne. A török levéltárakba is betekintethetett, sőt, bizonyos szempontból rendezhette is azokat a Rákóczi-kutatások kapcsán a 20. század elején Karácson Imre. Később neves orientalistáink, Fodor Pál és Dávid Géza, ugyancsak kiváló eredményekkel gazdagították a hazai tudománytörténetet.

Emigránsok temetője, Isztambul, Feriköy

Magyarok falva

Van azonban egy érdekes jelenség Anatóliában, amely időről időre megdobogtatja a magyar turista, vagy kutató szívét: a magyar falvak, a magyar nevet viselő települések. A 20. század utolsó harmadában, egy New Yorkban élő, magyar származású etnográfus, Ispay Ferenc a Taurusz-hegység déli lejtőjén élő jürükkökhöz vezető kutatóútja során eljutott Macarköybe (Madzsarköj – Magyarfalva) és színes élménybeszámolót közölt *Macarköy – Négyszáz éves magyar falu Törökországban* címmel az *Élet és Tudomány*ban 1981-ben. A helyi hagyomány szerint az „alapítók” Magyarországról jöttek négyszáz éve és magyar tudatukat máig őrzik, így lett a falu neve Gebiz Macarköy... Ispay Ferencet a felfedezésben követték mások is, így a nagynevű etnofotográfus, Kunkovács László, majd a fáradhatatlan gyalogló, az erdélyi magyar Beder Tibor és a kiváló újságíró, Margittay Gábor. Általuk ez a Földközi-tenger partján lévő ókori kereskedővárostól, Side-től alig 20 kilométerrel északra lévő aprócska település az érdeklődés középpontjába került. Ispay 1976-ban, egy, a magyar–török kapcsolatokról szóló isztambuli konferencián már nyolc magyar nevű településről számolt be: három Macar, két Macaroglu és egy Macara nevű faluról, melyek leginkább a Fekete-tengeri régióban vagy Belső-Anatóliában voltak. Ma már sokkal többről tudunk, bár a származást illetően sokra nem jutottunk...

A mai Törökország területén 20 egykori település neve kezdődik „*madzsar*” (macar) előnévvel. Több település esetében, miután a népesség növekedésével a város magába olvasztotta a falut, ma már csak egy-egy kerület (mahalle) vagy csak utca őrzi a Macar nevet, utalva az alapítókra. Azt, hogy ki volt a valódi alapító, ma már homály fedi, de a magyar mint etnonim szerepe a település nevében, s persze többségüket, amolyan prekoncepciós elmélet alapján, az Európa közepén élő, amúgy testvérként szeretett magyarokhoz kötik. Melyek ezek a települések?

A kutatás jelenlegi állása szerint két teória él az anatóliai magyar nevet viselő település létrejöttét magyarázandó. Bár első gondolatra mindenkinek az jut eszébe, hogy a török hódoltság idején Magyarországról elhurcolt hadifoglyok, valójában rabszolgák leszármazottjai hozták volna létre ezeket a településeket. Ez a feltételezés semmiképp nem állja meg a helyét, már csak helyzetükből adódóan sem lehetséges. A magyar turkológusok többsége azon a véleményen van, hogy a „*muhacir*”, „*macir*”, „*macar*” (muhadszir, madzsir, madzsar) elnevezés amolyan „*vízhozta ember*”-t jelent, akinek a származását nem tudni, a kifejezés a migráns jelentésű szóból származik... Feltehetően a 19. század végi orosz–török háború idején a Balkán felől érkező csoportok ülték meg ezeket a helyeket... Nem gondolnám.

A középkori földrajzi nevek többsége személynév eredetű, vagyis arról a személyről nevezték el a megült területet, aki a tulajdonosa, vagy a közösség kiemelkedő tagja volt. Valamilyen okból a magyar etnonim került a falvak

nevébe. A Kaukázus túloldalán (az északin) már valószínűleg a mongol kor előtt, de 8–9. században is volt Madzsar, Kicsi-Madszar, Ulu Madzsar település a Derbend-Náme (a Kaukázus kapuja, Derbent története) tanúsága szerint... A mongolok magyarországi hadjárata után nem sokkal a vezető réteg nevei között is megjelenik a Madzsar személynév, amelyből idővel nemzetségnév lett és lassan elterjed az Aranyhordában és a vele határos (török) területeken. Fel-felbukkan néhol az utódállamok nemzetségei között is. Ezzel cseng össze a másik vélekedés, mely történeti forrásokra hivatkozik. A török történész, Cevdet Türkay, a török fővárosi történelmi archívumban található kétkötetes műre hivatkozva írja, hogy a Madzsar (Macar, Macaroğlu Halil Taifesi) név a türkmén nomád Yörükán nevek között található. A nomád vándorlás során Anatóliában megtelepedett „*madzsar (macar) türkmén*”-ek az alábbi helyeken találtak maguknak életteret és ott ragadtak, leszármazottjaik ma is ott élnek: Adana, İçel, Alaize, Ankara környéke, Dündarlı körzet Adana tartományban, Uşak, Simav, Gebiz, Kula és Sirke körzet, Kütahya tartomány, Saruhan tartomány Hayrabolu körzet, Vize tartomány, Kalkanlı (Kaşkalkan) és Elmali kerületek, Teke tartomány, Gölhisar, Hamid Eğirdir (Gebiz és Serpe), Agros, Isparta kerületei (Hamid szandzsak), Balıkesir-Macarlar köyü a 3 legnagyobb alevi muszlim vallású török falu.

A Macaroğlu Halil vezette vallási közösség Fermán-i Ali Icel szandzsákjában telepedtek le. Tehát, amint az látható, a Macar nevet viselő helyek lakói nem a 18–19. században Magyarországról jött csoportok, hanem a türkmén törzsekhez hasonlóan Horasanból felől érkeztek Anatóliába és az említett 20 helyen telepedtek meg. Gazipasa Macar Köyü lakói magukat Horasanból jövőnek tartják. Az itteni lakosok magukat nem különálló etnikumnak tekintik, hanem Közép-Ázsiából származóknak, akik először İçelben, Anamur régióban telepedtek le és sem szellemi, sem anyagi kultúrájukat tekintve (beleértve a temetkezési szokásaikat, sírjelöléseiket) nem különböznek a Toros-hegység nomád jürükjeitől. A szerző egyértelműen amellett foglal állást, hogy a „*magyar*” (Macar) falvakat semmiképpen sem a 18–19. századi magyar emigránsok, hanem sokkal korábban, a 16. században Horasan felől érkező vallási csoportok hozták létre Anatólia területén.

Magam egy Izmit-Kocaeli–Karatepe helyszínen végzett kutatás után, 2014-ben Naciye Güngörmüşsel és Cihan Karataşsal jártam az Izmit-Kocaeli–Karatepe faluhoz alig kétszáz kilométerre délre lévő Macarlar köyüben. Macarlar köyü (Madszarlar köjü), vagyis *Magyarok falva* közigazgatási szempontból nagyközség Gerede megyében, Bolu városhoz szomszédságában, aprócska település, csak *muhtarja* – falugazdája van, aki az ügyes-bajos dolgokat intézi, amolyan helytartó. A falu éghajlatát, gazdálkodását a fekete-tengeri klíma határozza meg. Kiváló a földje, földműveléssel és állattartással foglalkoznak a falu lakói, kivéve persze azt, aki a kb. 200 km távolságra északra lévő Izmitbe jár be dolgozni. Ma már, mondhatni, alvó falu, kevesen maradtak helyben (70 ház van a településen), közülük is kiemelkedő az a család, amely

Németországban dolgozott és otthon, Macarlar köyüben épített fel egy kiváló gazdaságot hatalmas házzal. Az ember első gondolattal hajlik arra, hogy talán a Thököly-emigráció egy kirajzása lehet ez az aprócska település. Naciye Güngörmüş is ezen a véleményen van, hiszen alig 200 km a távolság (lóval három napi járóföld) és ma is Izmithez kötődnek a lakók, többségük naponta jár oda dolgozni. Azonban a környező települések nevei, így Davutbeyli, Kayı sopran másra enged következtetni. Irfan Karaca úr, a falugazda feladatait önként végző *muhtar* és Mustafa bey, a nyugdíjas imám, idézve a történeti mondatát, mi szerint „*Igen régi település ez, még a keresztes háborúk idején itt ragadt egy csoport, megülte a területet, hiszen földje jó, két kiapadhatatlan vize, a sebes folyású Gerede folyó és a belé futó kristálytisztá vizű patak (Çay), a gazdag fekete földdel jó alapot nyújtott az élethez.*” Még ha a történeti mondanak mint folklórműfajnak nem adunk hitelt, akkor is sokkal régebbi települést feltételezünk. Dzsámija a helyiek tudomása szerint a 16. században épült, de többször felújították. Régi temetője az átlagos falusi török temetők képét mutatja, kőpakolásos sírokkal, melyeken az elhunyt nevét nem jelölték, ettől kissé távolabb, a falutól is meglehetősen nagy távolságra az új temetőben már fejtől való sztélékkel ellátott sírokat találunk, rajtuk török nevekkal.

Magyar ház, Izmit

Egészen bizonyos, hogy az anatóliai falvakat megülő „madzsar”-ok, semmiképpen sem a Thököly Imre kíséretében lévő magyarok, vagy a Kosuth kíséretében érkező emigránsok, sem pedig a török hódoltság idején elhurcolt emberek voltak. Sokkal valószínűbbnek tartom, hogy az Anatóliában magyar nevet viselő települések egy része, főleg a kelet-anatóliai területekre esők, a Kaukázus előterében „leszakadó”, a türkmén törzsekkel keveredő töredékek voltak, illetve a vallási közösséget alkotó tarikátok Horasanból érkeztek Anatóliába. Azonban teljes bizonyosságot csak a történeti források megismerése után kaphatunk. A téma tehát további kutatást igényel.

BARTHA JÚLIA

Tájékoztató irodalom

ALMÁSY György

1903 *Vándorutam Ázsia szívébe*. Budapest

ISPAY Ferenc:

1981 Macarköy. Négyszáz éves magyar falu Törökországban. *Élet és Tudomány* 49. 1558–1561.

KAZEM-BEK, Aleksand

1851 *Derbend Náme*. Szentpétervár. Nyomtatva a Birodalmi Tudományos Akadémia számára. OCLC 58665611. Letöltve: 2022. márc. 13.

KÓSA László

1989 *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest

KUBASSEK János

1993 *Magyar utazók Ázsiában*. Budapest

MARGITTAY Gábor

2015 Magyar hadifoglyok leszármazottjai Törökországban. *Magyar Nemzet Magazin* 2015. febr. 2.

NÉMETH Gyula

1921 Török jövevényszavaink középső rétege. *Magyar Nyelv* 1921. 22–26.

PRINZ Gyula:

1908 Néprajzi megfigyelések a Tien-sanban. *Néprajzi Értesítő* 9. 69–90.

TÜRKOĞAN, Orhan

1997 *Etnik sosyoloji*. Istanbul

TÜRKAY, Cevdet

2001 *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*. Istanbul

VÁSÁRY István

1993 *A régi Belső-Ázsia története*. Budapest

Rövid hírek, tudósítások

Elhunyt Bartók Péter. Megrendülten tudatjuk, hogy 2020. december 7-én, életének 97. esztendejében elhunyt Bartók Péter, Bartók Béla kisebbik fia. Bartók Péter 1932 áprilisa és 1940 októbere között a Csalán út 29. számú házban élt szüleivel. *Apám* című könyve pótolhatatlan értékű információkat nyújt a Bartók család utolsó budapesti lakásában folyó életéről, édesapja zeneszerzői és népzene kutatói munkájáról, a *Mikrokozmosz* sorozat keletkezéséről, a család mindennapjairól. A Bartók Records tulajdonosaként számos Bartók-mű revideált kiadásával, illetve hasonló kiadásával járult hozzá édesapja életművének gondozásához. Egy 2017-ben készült dokumentumfilm örökíti meg megrendítően szép visszaemlékezését édesapjáról. Emlékét megőriztük. (Bartók Emlékház)

Képeskönyv a „Hazajáró” magazinműsor utazásainak első évadáról. *Hazajáró szemmel – A Kárpát-medence kincsei* címmel a 2020. év végén jelent meg a *Hazajáró* című honismereti-turisztikai televíziós magazinműsor első képeskönyve, amely a *Hazajáró* útjainak egy-egy elkapott pillanatát örökíti meg. A háromszáznegyven oldalas, négyszáznegyven színes fényképet tartalmazó album, amely a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával jelent meg, az első évad a Magas-Tátrától Csíksomlyóig tartó harmincöt epizódján kíséri végig a stábot. A kötet szerzői azt is igyekeztek meglátni és láttatni, amit a felszín alatt, a föld felett és a fizikai világon túl megtapasztaltak. A könyv online is megrendelhető a Magyar Menedék Könyvesházban és az Anima könyvesboltokban. (VK. *Magyar Hírlap* 2020. dec. 12.)

Új elemek a nemzeti jegyzékben. Új örökségelemek kerültek a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékébe: a Christkindl Spiel, azaz a Bakony és a Balaton-felvidék németek lakta falvainak karácsonyi énekes népszokása, valamint Buzsák élő hagyományai. Az UNESCO 2003-ban fogadta el a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló nemzetközi egyezményt, amelyhez eddig 180 ország csatlakozott. Szeptemberben a járvány miatt maradt el az új örökségelemek ünnepélyes kihirdetése, január végén azonban Fekete Péter kultúráért felelős államtitkár online jelentette be az új örökségelemeket – írta az MTI. (OP. *Magyar Hírlap* 2021. jan. 30.)

A Szent László-legenda erdélyi templomok falképein. Szent László legendáját ábrázoló monumentális freskórészletek kerültek elő a marosvásárhelyi Vártemplom felújítása során. A 2020. év végén felfedezett falfestményrészlet különlegessége, hogy a középkori Erdély első olyan Szent Lászlót ábrázoló freskója, amely városi környezetben került elő, ráadásul a lelet a Vártemplom építésének vélt idejét is megváltoztatja: eddig ugyanis olyan feltételezések

voltak, hogy a templom a 15. század közepe táján épülhetett, ez azonban most megdőlni látszik éppen a freskók miatt, úgy tűnik, mégis régebbi lehet a templom. • Egy kicsiny Szebeni megyei faluban, Somogyomon találtak rá az elmúlt évek egyik legnagyobb művészettörténeti emlékére. Az elhagyott százszázados templom lemeszelt falai őrizték meg a magyar középkor lélegzetelállító freskóit. A középkori ikonográfia legjellemzőbb magyar freskóciklusa, a Szent László-legenda is feltárult.

Az Év Múzeuma 2021 – Eredményhirdetés. 2021. június 26-án a Múzeumok Éjszakája sajtóeseményén adta át dr. Sölch Gellért stratégiai ügyekért felelős helyettes államtitkár és dr. Bereczki Ibolya, a Pulszky Társaság elnöke a díj jelöltjeinek és nyerteseinek az elismerést a Ludwig Múzeumban. A nagy múzeumok kategóriájában a nemzet múzeuma, a Magyar Nemzeti Múzeum vehette át a megérdemelt elismerést. A kilenc fős zsűri a következő stratégia mentén kialakított korszerű muzeológiai gyakorlatáért, az online térben megvalósított sokszínű, hatékony ismeretadási tevékenységéért és az intézmény nemzetközi elismertségének növeléséért díjazta az 1802-ben alapított közgyűjtemény teljesítményét. A Magyar Nemzeti Múzeum az elmúlt években köztudottan kimagasló gyűjteményi anyagának bemutatása, kutatása, gyarapítása érdekében hatékonyan építette határokon átnyúló és nemzetközi kapcsolatait, valamint a hazai közönségnek szóló ismeretadási stratégiáját is eredményesen megújította. A kollektív emlékezet ápolásához munkatársai olyan kimenekedő tárlatokkal járultak hozzá, mint a *Clara*, a *Közös időnk* vagy a jelenleg is látogatható *A Seuso-kincs – Pannonia fénye* című kiállítás, illetve olyan színvonalas online tartalmakkal szolgáltak, mint a *Pénzek színes világa* videósorozat vagy a *Nőnek való vidék*. A kis múzeumok kategóriájában a Petőfi Irodalmi Múzeum sátoraljaújhelyi fiáléja, a Kazinczy Ferenc Múzeum vezetője vehette át az elismerést. Az intézmény második alkalommal érdemelte ki *Az Év Múzeuma* díjat, látványosan és szisztematikusan fejlődő, határozott és eredményes közgyűjteményként. A munkatársi közösség fáradhatatlanságát és a gyümölcsöző csapatmunkát mi sem bizonyítja jobban, minthogy az intézmény a járvány ideje alatt sem hagyta magára látogatóit, megszületett a közvetlen hangnemű, magazinszerű *KaMu-blog*, elindult a *Gondolatok a raktárban* című vlog, illetve egy percig sem állt le a sátoraljaújhelyi vár feltárása és leleteinek elsődleges feldolgozása. A fődíjasok mellett az Országos Közgyűjtemények Szövetsége különdíját kapta a nemzetközi tudományos hálózatban betöltött szerepéért, a színvonalas kiadványpolitikáért és a gyűjteménygondozás új útjaiért a debreceni Déry Múzeum. A Magyar Vidéki Múzeumok Szövetsége különdíját pedig a szakmailag hiteles kamarakiállításaira épülő, színvonalas múzeumpedagógiai programjaiért, elkötelezett értékmentő tevékenységéért a Hajdúszoboszlói Fazekasház érdemelte ki.

Hortobágyi titkok. A hortobágyi pásztorok életét mutatja be Bodnár V. Róbert *Hajszra és cselőre* című filmje, amelyet 2021. július 8-ától vetítettek a mozik. A játékfilmes eszközökkel készült dokumentumfilm címét az a két szó adja, amellyel a puszta gulyásai ma is irányítják a négyökrös szekeret. Az elhangzó történetek egy-egy képet villantanak fel a szüksézávú pásztorokról. (MTI)

Vasúttörténeti kiállítóhely Kelenföldön. Megkapta az építési engedélyt a százharminchét éves Kelenföldi Indóház felújítására a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum, amely vasúttörténeti kiállítóhelyet létesít. Az állomás-épület megmentését a kormány idén februárban nyilvánította kiemelt beruházássá. *„Az engedélyes tervek birtokában folytatódhat a munka, amelynek következő lépése a kivitelezési közbeszerzés kiírása”* – idézi a múzeum közleménye Vitézy Dávid főigazgatót. Mint írják, a műemléki helyreállítás mellett az épület új közösségi-kulturális funkcióval gazdagodik, és egy terepasztallal, amely a városon belüli vasúthálózatot mutatja be. Az épület kiegészül még egy vasúti tematikájú kerttel, kilátóterasszal, az épület előtti szabadtéren pedig az indóházzal egyidős mozdony fog állni. (SK. *Magyar Hírlap* 2021. júl. 10.)

Verespatakot a világörökség részévé nyilvánították. A világörökség részévé nyilvánította 2021. július 27-én az aranybányászatáról híres erdélyi Verespatakot és környékét az UNESCO világörökség bizottsága a kínai Fucsouban zajló tanácskozásán. A döntést azonnal üdvözölte közösségi oldalán Klaus Johannis román államfő. Úgy vélte: Verespataknak a hatóságok és a szakértők összehangolt erőfeszítései révén a helyi örökség bemutatásának és a bányavidek fenntartható fejlődésének a példájává kell válnia. Verespatak polgármestere, a legnagyobb kormánypárt (Nemzeti Liberális Párt) színeiben megválasztott Eugen Furdui azonban úgy vélte: az UNESCO döntése Európa legnagyobb aranytartálékának a kibányászását akadályozza, és sokkal bürokratikusabbá teszi a település lakói számára az építkezések engedélyeztetését. (MTI)

L. Simon László a Nemzeti Múzeum új főigazgatója. 2021. július 31-től öt esztendőn keresztül L. Simon László leköszönő országgyűlési képviselő, a múzeumi integráció előkészítéséért felelős miniszteri biztos tölti be a Nemzeti Múzeum főigazgatói posztját. Terveiről az alábbiakat mondta el egy interjúban: *„[...] A jelentős múlt ellenére ráfér a frissítés az intézményre. Számos dologhoz hozzá kell nyúlni, fizikai értelemben is. Az épületet harminc éve újították fel legutóbb, ezért mindenképpen javítanunk kell a munkakörülményeken. Döbbenetes állapotok között és rendkívül alacsony fizetések mellett dolgoznak a kollégáim: még a kiállítóterek nagy részében sincs klíma, miközben világraszóló műtárgyakat szeretnénk bemutatni. A múzeumkert csodaszépen megújult, de aki belép a főbejáraton, az a hetvenes évek világával találja szemben magát. Friss, korszerű vizuális belsőre van*

szükség, s ez jól összeilleszthető lehet a klasszicista épület patinájával. Miközben a nyilvánosság felé mutatott arcunkon változtatnunk kell, az a törekvésem, hogy az újító elképzelések ne árnyékolják be a múzeum történeti, tudományos és kulturális értékét. Tévednek, akik azt jósolták, hogy a megcsontosodott intézményrendszer konzervatív szakembereivel nem tudok kijönni. Jó partnerek lesznek az itt dolgozó kollégák. Csupa olyan emberrel találkoztam, aki rajongásig szereti a munkáját és az intézményt. Tehát nem ellenükben, éppen velük és az ő érdekükben fogjuk megvalósítani a terveimet. [...]” (Ditzendy Attila: Frissíteni a nemzet múzeumát. *Magyar Nemzet* 2021. aug. 23.)

A Bethlen Gábor Alapítvány díjazottjai. A Bethlen Gábor Alapítvány (BGA) júniusi (Budapest, Országház) és szeptemberi (Budapest, Pesti Vármegeyháza) ünnepségén az alábbi személyek részesültek kitüntetésben. 2021. június 4., *Bethlen Gábor-díj*, Bakos István művelődéskutató, a Bethlen Gábor Alapítvány (BGA) kezdeményezője és kurátora; 2021. szeptember 25., *Bethlen Gábor-díj*, Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató, volt művelődési és közoktatási miniszter; *Márton Aron-emlékérem*, Szövényi Zsolt pedagógiai szakíró; *Teleki Pál-emlékérem*, Beke István és Szőcs Zoltán terrorizmus vádjával elítélt székely fiatalember, Grezsa István miniszteri biztos, Gyurácz Ferenc irodalomtörténész, Kassai Lajos lovasíjász, Ismerős Arcok zenekar; *Székelyföld jövőjéért ösztöndíj*, Varga Andrea egyetemi hallgató, Ónódi Henrietta. egyetemi hallgató

Petercsák Tivadar: A magyar képeslap története – Fitz József-könyvdíj. A *Fitz József-könyvdíj*at 1988-ban hozta létre az akkori Művelődési Minisztérium a Magyar Könyvtárosok Egyesülete közreműködésével. A díjat azzal a céllal alapították, hogy kitüntessék azokat a köteteket, melyeket könyvésztileg és tartalmilag is a legértékesebbnek és legszebbnek ítélnék meg. Minden évben három könyv és azok kiadói nyerhetik el ezt a megtisztelő kitüntetést, amit a mindenkorai kulturális minisztérium ítél meg, a könyvtáros szakma javaslatai alapján. Idén Petercsák Tivadar a Kossuth Kiadónál megjelent *A magyar képeslap története* című könyve is részesült az elismerésben (ismertetését lásd B. Gál Edit tollából a *Honismeret* 2021. 3. számának 110–112. oldalain). Petercsák Tivadarnak szívből gratulálunk és további eredményes munkát kívánunk!

Richly Gábor a Magyar Művészeti Akadémia új főtitkára. Kucsera Tamás Gergely leköszönő főtitkár posztjára a Vashegyi György, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) elnöke által is támogatott jelöltet, Richly Gábort választották meg az akadémia közgyűlésén, aki 2021. november 5-étől öt éven át viseli majd a főtitkári címet. Kucsera Tamás Gergely tíz évig volt az MMA főtitkára, nevéhez köthető az akadémia szervezeti struktúrájának kialakítása, a há-

roméves ösztöndíj bevezetése, a köztisztviselői tagság és a művészcím ötlete, a Művészetelméleti Tagozat létrehozása, valamint az MMA Kiadó és a *Magyar Művészet* folyóirat koncepciója, megalapítása is. [...] – „Sokéves vezetői gyakorlatot, diplomáciai tapasztalatot szereztem az államigazgatásban. Érdemi eredményekre van szükség az akadémikusok életműve, hagyatékuk gondozása terén, a kiemelkedő művészeti eredmények nemzetközi megismertetésében. Az ösztöndíjprogram résztvevőinek szorosabban kell kapcsolódnuk az akadémiához, az MMA irányelveit, módszertanát, stratégiai céljait be kell emelni a Vashegyi György vezette Nemzeti Kulturális Tanács programjába” – mondta a választás előtt Richly Gábor. Az újonnan megválasztott főtisztviselő arról is beszélt, hogy a Magyar Művészeti Akadémiához hasonló méretű Balassi Intézet tagozatvezetőjeként, szakmai igazgatójaként, majd főigazgató-helyetteseként is dolgozott, és az elmúlt évben több mint ezer kulturális és művészeti programot hoztak létre a Helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központban. [...] (*Magyar Nemzet* 2021. szept. 28.)

Kalonda és Hollókő közös öröksége. A hagyományörzés és az értékmegőrzés jegyében pályázatot nyert a magyarországi Hollókő és a Szlovákia Losonci járásában levő Kalonda községben működő civil szervezet. A kisprojekt alaphoz benyújtott *Közös örökség 2020* nevet viselő pályázatnak köszönhetően mindkét falu új népviseletre tehet szert. A kalondai Papp Andrea projektmenedzser, a Regionális Aktivitások Intézete Nógrádban elnöke elmondta, mivel a kalondai népviselet már szinte feledésbe merült, a pályázat segítségével szeretnék visszahozni a köztudatba. – „A régi viseletünk a szomszédos falvakéhoz képest egyszerűbb volt és sötétebb, ezért sem maradt meg olyan erős érzelmi kötődés iránta a helyiekben, mint máshol. Hollókőnek viszont éppen a népviselet az egyik legizgalmasabb sajátossága, amit nemcsak az idősebbek öltenek magukra az ünnepeken, hanem a fiatalok is. Mi is hasonlóképpen szeretnénk a felelevenített helyi viseletben fogadni a Kalondára érkező vendégeket, illetve akkor is felöltetni, ha mi megyünk másokhoz vendégségbe.” [...] A támogatásból mindkét falu 30 viseletet varrathat, amelyek korabeli fotók és dokumentumok alapján készülnek el. [...] „Ragaszkodtunk hozzá, hogy az egykori szabásvonalak megmaradjanak, ezért Hahné Duray Éva néprajzkutató segítségével kutattuk fel, pontosan hogyan festett az eredeti viselet.” [...] (*Magyar7* 2021. okt. 22.)

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

* * *

DIGITALIZÁLTÁK A NÉPRAJZI HÍREKET

Tájékoztatjuk kedves tagtársainkat, hogy a MTA Könyvtár és Információs Központ digitalizálta a Néprajzi Híreket. Eddig az 1972–2015 közötti számok kerültek fel.

Jó böngészést!

[Http://real-j.mtak.hu/view/journal/N=E9prajzi_H=EDrek.html](http://real-j.mtak.hu/view/journal/N=E9prajzi_H=EDrek.html)